

1/ Τεύχος
229

ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΝ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ * ΑΘΗΝΑΙ * ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1910-
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1910 * ΤΟΜΟΣ Κ'. 229

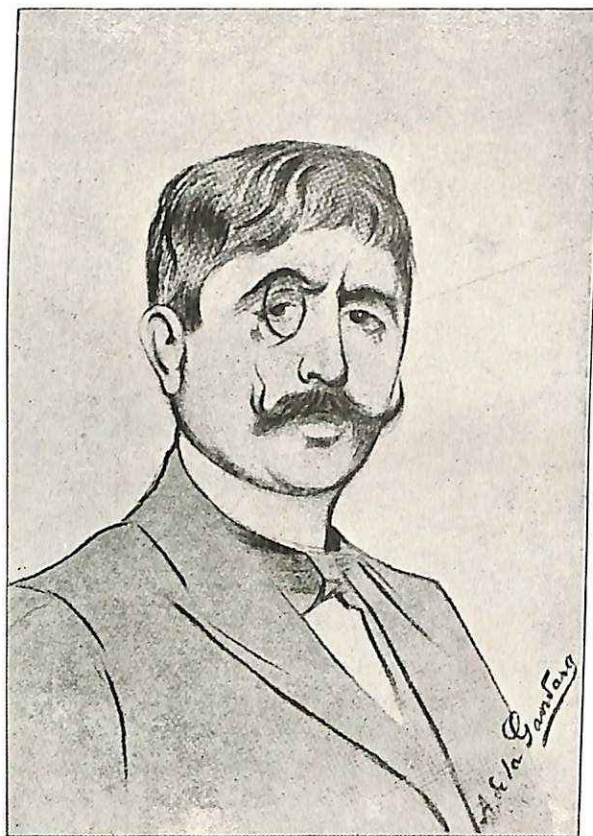
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΙΜΩΝ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΩΡΕΑΣ

+ 17 ΜΑΡΤΙΟΥ 1910

ΑΘΗΝΑΙ. ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΕΣΤΙΑ", Κ. ΜΑΪΣΝΕΡ ΚΑΙ Ν. ΚΑΡΓΑΔΟΥΡΗ — 7729

Jean Moréas

ΥΜΝΟΣ ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΟΣ
ΣΤΟΝ JEAN MORÉAS

Λπάνω ἀπ' τὰ θολὰ νερὰ τῆς λίμνης Εἰμαρμένης,
'Ατάραχος ἐπέρασεν ὁ ἦσκιος σου κ' ἐχάθη,
Καὶ τὰ κορμάτια πέσανε μιᾶς λύρας συντριμμένης,
Μέσ' στὰ πικρὰ τῆς πέσανε τὰ βάθη.

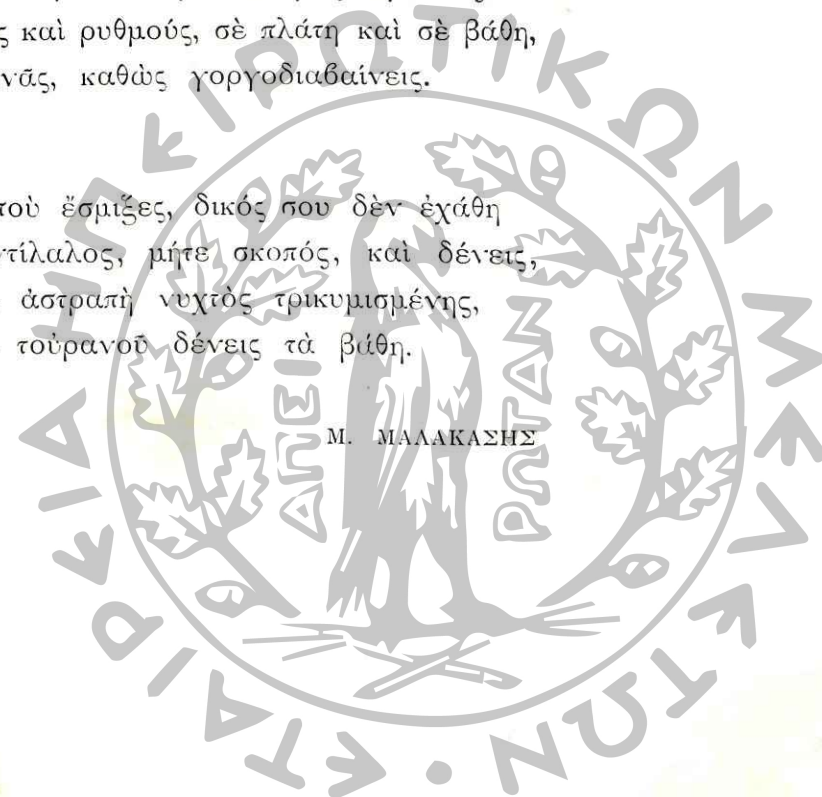
Τἀπελπισμένο κίνημα τῆς θεάινας Μελομένης,
'Ανώφελα ζοπίσω σου ἱκετευτικὸν ἐχάθη,
'Ανώφελα σοῦ φώναζεν ἀπ' τῆς καρδιάς τὰ βάθη,
Σοῦ φώναζε, — ποῦ φεύγεις, ποῦ πηγαίνεις!

Επέρασεν ὁ ἦσκιος σου ἀτάραχος κ' ἐχάθη,
Καὶ τώρα μὲ τὸν ἄνεμο καὶ μὲ τὸ φῶς ὑφαίνεις,
Καινουργίους νόμους καὶ ρυθμούς, σὲ πλάτη καὶ σὲ βάθη,
Καθὼς περνᾷς, καθὼς γοργοδιαβαίνεις.

Μὲ τὰ στοιχεῖα ποὺ ἔσμιζες, δικὸς σου δὲν ἐχάθη
Μῆτε ἦχος, μῆτε ἀντίλαλος, μῆτε σκοπὸς, καὶ δένεις,
'Ακόμα ἐσὺ μὲ μιὰ ἀστραπὴ νυχτὸς τρικυμισμένης,
Τῇ γῇ καὶ τοῦρανοῦ δένεις τὰ βάθη.

Παρίσι, Ἀπριλῆς 1910.

Μ. ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΩΡΕΑΣ *

Εἰς ποῖαν ἄλλην πόλιν παρὰ εἰς τὴν πόλιν αὐτήν, τὴν ὁποῖαν στεφανώνουν τὰ ἴα, ὅπου δ' αἰθὴρ εἶνε λεπτὸς ὡς παρθενικὸν αἰσθημα καὶ ἡ χάρις πτερυγίζει ἐλαφρὰ ὡς ἄρωμα, εἰς τὴν πόλιν ποῦ ἐγεννήθη ὁ Ἰωάννης Μωρεάς — ἦτο φυσικώτερον νὰ ὀμιλήσῃ κανεὶς δι' ἐκεῖνον, τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα μᾶς συγκεντρώνει ἐδῶ;

Ἀθήνα χρυσοστέφανη καὶ τιμημένη χώρα!
Οἱ μεγάλοι θεοὶ ἐπάνω σου ἀγρυπνοῦνε

Γιατὶ ἐδῶ πέρα ἡ προσευχὴ πρὸς καρδιακὴ ἀνεβαίνει,
Ἀκούεται γλυκύτερη τῶν ποιητῶν ἡ λύρα,
Καὶ τὸ καθάριο τὸ νερὸ καὶ τὸ ξανθὸ τὸ μέλι
Καὶ τὸ χιλιάκριβο ποτὶ ποῦ διώχνει τίς φροντίδες,
Προσφέρονται μ' ἀγνόητη ψυχὴ στοὺς ἀθανάτους.

Κ' ἐδῶ γυνὰ ἀστεράνωτα ποτὲ δὲν ἀπομένουν
Οὔτε οἱ βωμοί, οὔτε τ' ἀγνὰ κεφάλια τῶν παρθένων.
Ἀνθίζουν οἱ τριανταφυλλίαι, γελοῦν οἱ ἀνεμῶνες,
Κ' εἶνε οἱ βιολέττες ἄσπαστες, περήφανα τὰ κρῖνα,
Κι' ὁ δροσερὸς ὑάκινθος καὶ ὁ νάρκισσος κρατοῦνε
Τὴν πρώτην ἀνθρωπινὴν ζωὴν μέσ' στὰ χλωρὰ τῶν φύλλα,
Σαλεύουν δροσοστάλαχτα καὶ λές πῶς κρυφοκλαῖνε.
(ΠΑΛΑΜΑΣ)

Ὅπως εἶπεν ἄλλος ποιητὴς αἰσθανθεὶς καὶ ἐρμηνεύσας τὸ θέλημα τῶν Ἀθηναίων τὸσον βαθέως ὅσον καὶ ὁ Ἰωάννης Μωρεάς:

Je n'acquis au bord d'une mer dont la couleur passe,
En douceur, le saphir oriental. Des lys
Y pousse dans le sable....

εἶπεν ὁ ἴδιος εἰς στίχους, γραφέντας προτοῦ ὁ Μωρεάς φθάσῃ ἀκόμη εἰς τὴν τελειότητα τῶν Στροφῶν καὶ τὴν κλασικὴν λιτότητα τῆς «Ἰφιγενείας», ἔχοντας ὅμως καὶ ἀπὸ τὸ φωτεινόν, τὸ παλλάδιον κάλλος τῶν, τὸ κάλλος, τὸ ὁποῖον θὰ μείνῃ ἡ δόξα τοῦ ἔργου τοῦ Ἑλληνος ποιητοῦ. Τὸν ποιητὴν αὐτὸν μᾶς ἐπῆραν τὰ γαλλικὰ γράμματα, ἀλλ' ἀπέδωκεν εἰς τὴν μίαν Ἑλλάδα ἡ μυστηριώδης διαίσθησις, ἡ ἐπιστρέφουσα τὰς ψυχὰς πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐστίαν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἀφωρμήθησαν, φλόγες λαμπραὶ καὶ ὀρηκτικαί, νοσταλγικῶς πισταὶ ὅμως.

Τὸ ἑλληνικὸν ἔργον τοῦ Μωρεάς καὶ ὅταν λέγω ἑλληνικὸν ἐννοῶ τὸ κατὰ τὴν ἑξωτερικὴν μορφήν ἑλληνικόν, διότι τὸ ἔργον τοῦ ὅλον ὑπῆρξεν ἑλληνικόν κατ' οὐσίαν, καὶ τοῦτο θὰ ζητήσω νὰ δεῖξω ἐξετάζων αὐτό, δὲν εἶνε οὔτε μεγάλον, οὔτε σημαντικόν, οὔτε ἐξαιρετικόν. Μερικὰ ποιήματα εἰς τὰς «Χελιδόνας», τὸ ἐφήμερον φιλολογικὸν περιοδικόν, καὶ εἰς μερικά ἡμερολόγια — τοῦ συρμοῦ ἀκόμη τότε. Μία μετὰ φρασὶς τοῦ «Ἐρμάνου καὶ τῆς Δωροθέας» τοῦ

* Ἐξεφωνήθη εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Συλλόγου Παρ-
νασσῶν, τὴν 1 Ἀπριλίου 1910.

Γκαῖτε. Μερικὰ κριτικὰ ἄρθρα εἰς τὴν Ἐφημε-
ρίδα τῶν Συζητήσεων. Ἡ ἀνάμειξις του εἰς τὸν
περίφημον φιλολογικὸν ἀγῶνα τῆς εποχῆς με-
ταξὺ Βλαχου καὶ Ροῖδου, ἀνάμειξις ἐνὸς ἀγνώστου,
ἀλλ' εὐσταλοῦς καὶ ὀρηκτικοῦ νεοσυλλέκτου εἰς
τὴν πάλιν δύο παλαιμύων ἀγωνιστῶν τοῦ κα-
λάμου. Καὶ τέλος ἡ ἰσχυρὴ ποιητικὴ συλλογὴ τῶν
«Τρυγόνων καὶ τῶν Ἐχιδνῶν», ὅπου ἐτίθεντο
τὰ πρότυπα καὶ τὰ προπλάσματα ὅλης τῆς μελ-
λούσης ἐξελίξεως τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως,
ὅπου ἡ σπανία ποιητικὴ ἰδιοφυΐα διεφαίνεται
ἤδη αἰνιδρῶς, ἀλλ' εἰς τὴν ὁποῖαν ἡ ἀντιποιη-
τικὴ γλῶσσα τοῦ καιροῦ ἐκεῖνου προσέδιδε τὴν
ψυχρὰν ἀκαμψίαν τῆς καὶ τὴν ἄχαριν ἐπιτή-
δευσίν τῆς, — πλάκα τάρου σκοτεινοῦ, τὴν ὁποῖαν
ἀνεκύλισε μὲ κίνημα γίγαντος ὁ Βαλαωρίτης καὶ
ἦλθε κατόπιν νὰ συντρίβῃ διὰ παντὸς ἡ πλειὰς
τῶν νέων ποιητῶν τῆς Ἑλλάδος: ὁ Δροσίνης,
ὁ Παλαμᾶς, ὁ Κρυστάλλης, οἱ ἄλλοι.

ΤΟ ΙΟΝ

Ὅπου ἐγείρει χλοερὰ ὁ λόφος τὰ πλευρά του,
Υγρὸν τὸ ρόδον προκαλεῖ τὴν λάλιν ἀηδόνα,
Ἄλλ' ἀφανὲς καὶ ταπεινόν, παρὰ τὸν οὐρανὸν του,
Τὸ ἴον θάλλ' εἰς τὸν λευκὸν.

Λεπτὴ ἡ δρόσος τῆς αὐγῆς τὸ στέλεχος καλύπτει,
Καὶ στίλβει εἰς τὰ φύλλα του ὡς δάκρυ εἰς τὸ ὄμμα,
Σιγὰ ὡς πάσῃ ποιητῆς τὸ μέτωπόν του κύπτει,
Πρὸς τὸ ὑγρὸν τοῦ χόρτου στρώμα.

Σιγὰ ὡς πάσῃ ποιητῆς τὸ μέτωπόν του κύπτει,
Κι' ἐντὶ τὸ πᾶν ἀγάλλεται μόνον αὐτὸ δὲν χαίρει,
Ἡ τρυφερὰ καρδιά του μαζρὰν ὀδύνην κρύπτει,
Καὶ σκυθρωπὸν αὐτὰ προφέρει:

«Ἄν μ' ἔδρεπε, ποῖα χαρὰ, ἂν ἦθελεν ἡ μοῖρα
Ν' ἀρήσω εἰς τὸ στήθος τῆς τὸν τελευταῖον στόνον!»
— Ἀλλὰ παρήλθ' ἡ νεανὶς καὶ ἔτεινε τὴν χεῖρα
Πρὸς τῆς ροδῆς τὸν κλῶνα μόνον.

Ὅπου ἐγείρει χλοερὰ ὁ λόφος τὰ πλευρά του
Καὶ πλέκεται ὁ ἵσμιος μὲ τὸ εὐώδες κλῆμα,
Μίαν αὐγὴν εὐρον ξηρόν, παρὰ τὸν οὐρανὸν του,
Τὸ ἴον, τῆς φλογὸς τοῦ θυμά.

Αἱ στροφαὶ αὐταί, ποῦ ἀποπνέουν Μυσσὲ — ἢ
αἱ ἄλλαι αὐταί, αἱ Λαμαρτίνειοι:

Τίς θλίβει τώρα ἑξαλλος τὸ στήθος σου τὸ καῖον,
Κ' εἰς λέκτρα ἀραχνοῦφι, στρωτὰ μὲ μύρτον κλῶνας,
Βεβαρημένης κεφαλῆς τὰς μαύρας μελεδῶνας
Ζητεῖ ἐπὶ τὸ στόμα σου νὰ σβῇ τὸ ὥραϊον!

ὦ! δέιλαιος! τὴν πίστιν σου ποσάκις θὰ θρηνησῇ.
Καὶ πλίνωνεῖς τὸν κόλπον σου μὲ πόθον ἐνφροσύνης,
Τὸν ὅρνον τὸν γαμψόνυχον θὰ εἶδῃ τῆς ὁδύνης,
Θὰ εἶδῃ μαύρην θύελλαν, ὅπου σκιάν ζητήσῃ.

Ἐκεῖνος, ὅστις εὐπιστος ἐπὶ τὸ μέτωπόν σου
Τὰ χεῖλη τὰ πυρῶσαντα στηροῖ εἰς τὸν τρέμον,
Θὰ σ' ἴδῃ εὐμετάβλητον ὡσεὶ πνοὴν ἀνέμων,
Θὰ μάθῃ ὅτι χρυσάλλις ὁ ἔρως τῶν στηθῶν σου.

Κ' ἐγὼ πλανήτης ναυαγός, εἰς ξένας παραλίας,
Πρὸ τῶν μακρῶν σκοπέλων σου τὴν σκῆφον μου
[συντρίψας,
ὑπὸ τὸ φλέγον βλέμμα σου παρὼν καὶ μέλλον τρέψας,
Τί ἔλαβον ὡς ἀμοιβήν; τῆς λήθης τὰς πικρίας.

Καὶ πάλιν ἀλλοῦ αὐταὶ αἱ βωδελαιριαναί:

Ὡρὰ ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ ἐφάνη ἡ σελήνη,
τὸ σκότος διεκλάδωσε παμμέλανα πτερά:
Φαλέρονος ἀφροστολίστος τὰ κύπελλα λαμπρύνει,
Παρὰ τοὺς δύο ἐραστές — γαλήνην πενθηρά.

Καὶ ἔβλεπε τὴν φῆλιν τοῦ τὴν κύλικα νὰ φέρῃ
Ἐπὶ τὸ μάγον στόμα τῆς μειδίαμα πικρὸν
Εἰς τῶν ξηρῶν χεῖλέων του τὰ σχίσματα μαρμαίρει:
Πέραν θρηνεῖ ὁ ἀνεμὸς ἐν μέσῳ τῶν πετρῶν.

Δειλὴ προβάλλει ἡ αὐγὴ ἐντὸς νεφῶν ροδίνων,
Εἰς τοῦ ξερῶν σείονται τὰ φύλλα τὴν πνοήν,
Κ' ἐκείνοι δηλητήριον ῥοφῶντες εἰς τὸν οἶνον,
Τοῦ ἔρωτός των μάρτυρες, ἀφίνουν τὴν πνοήν.

Ἀλλὰ τὰ κρύσταλλα τῆς γλωσσικῆς αὐτῆς
παγοθαλάσσης ἐλύοντο κάποτε καὶ τότε θερμὸν
καὶ γόνιμον ἐξεπῆδα κάτωθεν αὐτῶν τὸ ρεῦμα
τῆς ἐμπνεύσεως, εὐρίσκον τὴν φυσικὴν του διέ-
ξοδον εἰς τὴν ποιητικὴν γλῶσσαν ποῦ ἀπεθα-
νάτισεν ὁ Σολωμός:

Κ' ἔτρεμαν σὰν τώρα τότε χωρὶς φύλλα τὰ κλωνάρια
Στὸ ἀγκάλιασμα τοῦ νότου, στοῦ βορρῆα τὸ κρῶν
[φιλί,
Ἄσπρα γυάλιζαν τὰ χιόνια μὲς τὰ κίτρινα θυμάρια,
Κ' ἐκρυβότανε στὸ λόγγο παγωμένο τὸ πουλί.

Ἀχ! θυμᾶσαι; Ὅλοι φλόγα, δυὸ ἀθῶα περιστέρια
Τραγουδοῦσαν ἐνωμένα τῆς ἀγάπης τὴ φωτιά,
Καὶ ρωτούσαμε τοὺς κάμπους καὶ ρωτούσαμε τ' ἀστέ-
[ρια:

Πότε ἐκείνης θ' ἀντικρύσῃ ἡ ματιά μας τὴ ματιά;

Καὶ τὴν θέλαμε ἐκεῖνη τῆς καρδιᾶς τὴν ἐρωμένην,
Ἐνα τρυγόνιόν τραγοῦδι, ἕνα ὄνειρο γλυκὸ,
Σὰν τὸ φῶς τῆς αὔρας δροσερῆς καὶ μυρωμένην,
Μὲς τῆς νύχτας τὸ σκοτάδι ἐν' ἀστέρι ἐρωτικό.

Ἐλυσαν τὰ κρῶνα χιόνια, πάλι ἐδρόσιεν ἡ φτέρη!
Φεύγουν γρήγορα ἡμέραις, φεύγει γλήγορα ὁ καιρὸς!
Ἐφυγε... καὶ σὺ ἀκόμα ἕνα προσκυνᾷς ἀστέρι,
Σ' ἔναν τρέμει ἡ καρδιά σου, σ' ἔναν ἄγγελον ἐμπρός!

Ἀχ! μὲ πόσο βλέπω πόνο τὰ παλῆά μου ἐκεῖνα χρόνια
Ἦτανε γιὰ μένα κόσμοι μία τρυφερὴ ματιά!
Ἀς στοιβάζονταν τὰ νέφια, ἄς στοιβάζονταν τὰ χιόνια,
Εἶχε ἄνοιξ' ἡ ψυχὴ μου, ἡ καρδιά μου εἶχε φωτιά.

Ἡ ποίησις αὐτὴ δὲν προμηνύει βέβαια ἀκόμη
τὸ μέλλον, τὸ μέλλον ποῦ ἐπρόκειτο νὰ φωτί-
σουν αἱ ἀναλαμπαὶ τῆς μεγαλοφυΐας. Ἀλλ' αἱ
προτιμήσεις τοῦ ποιητοῦ δεικνύουν τοῦλάχιστον
τὸν δρόμον, τὸν ὁποῖον πρόκειται νὰ διανύσῃ
διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ποιητικὴν μορφήν, ποῦ
θὰ τὸν ἀναδείξῃ τὸν κατ' ἐξοχὴν κλασσικὸν
ποιητὴν τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἐγκαταλείπων
τὸν ψευδορρομαντισμόν, τὸν νόθον καὶ παρεν-
νοημένον τῆς ἐποχῆς του, τρέπεται πρὸς τὸν
Γκαῖτε, τὸν Σίλλερ, τὸν Χάινε, τῶν ὁποίων

μεταφράζει στίχους. Μαζὶ μὲ τὸν Βωδελαιρ καὶ
καὶ τὸν Βερλαῖν εἶνε οἱ διδάσκαλοί του. Ἐγνώ-
ριζεν ἄρα γὰρ τότε ἀκόμη τὸν Ρονσάρ; Καὶ ἂν
τὸν ἐγνώριζε, σοφὸς καὶ πολυτίμων ὅπως ἦτο,
ἐμάντευε ποῖαν ἐπίδρασιν θὰ ἦσκε ὁ ἀριστοτέ-
λης τῆς Πλειάδος εἰς τὴν ἀνέλιξιν τῆς ποιητι-
κῆς ἰδιοφυΐας του;

Ἀλλὰ τὸ ἑλληνικὸν ἔργον δὲν παρέχει κανέν
ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον. Ἀπετελέσθη ἀπὸ πρω-
τόλεια κοινά, οὔτε δυνάμενα νὰ προῖδεάσιν
κανένα περὶ τοῦ πολυμύφου ταλάντου τοῦ ποιη-
τοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον δικαίως ἀπεδόθη ἡ προσω-
νυμία τοῦ «ποιητοῦ-Πρωτέως», τόση ὑπῆρξεν ἡ
ποικιλία τῶν ἐμφανίσεων του, ἀπὸ τοῦ γλαφυροῦ
«παρνασσισμοῦ» — ἐπιτρέψατε τὸν βάρβαρον
νεολογισμόν — τῶν «Σύρτεων» καὶ τοῦ σιμβο-
λισμοῦ τῶν κατόπιν στίχων, μέχρι τῆς ἀρχαϊκῆς
γαλήνης τῆς «Ἰφιγενείας» καὶ τοῦ γλυπτῶν κάλ-
λους τῶν «Στροφῶν».

Ὁ Μωρεάς ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, πηγαί-
ων εἰς τὴν Γερμανίαν, τῆς ὁποίας τόσον βα-
θέως ἐνόησε τὸ πνεῦμα, καὶ τὸν φιλοσοφικὸν
αἰσθητισμόν τῆς ὁποίας ἐνεκέντρισε εἰς τὸ δέν-
δρον τῆς γαλλικῆς ποιήσεως μὲ ἀμίμητον ἐλα-
φρότητα καὶ μὲ ἑλλειψιν κάθε σχολαστικότητος.
Ἐφυγεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ζητῶν ὀρίζοντας

Ἡ οἰκία, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Ζάν Μωρεάς. — Ἀθήνα,
ὁδὸς Φιλελλήνων.

την ζωήν — δὲν γράφει τοὺς στίχους του. Τοὺς συνθέτει ἀπαγγέλλον αὐτοὺς πρὸς τὸν ἑαυτὸν του, μέχρις ὅτου ἡ μουσικὴ τῶν τὸν ἱκανοποιήσῃ καὶ τότε ἀρχίζει νὰ τοὺς ἀπαγγέλλῃ πρὸς τοὺς ἄλλους. Οἱ ἀρχαῖοι ραψωδοὶ δὲν ἔπρατταν τίποτε διαφορετικὸν καὶ ἴσως ἡ ἀληθινὴ ποιήσις εἶνε αὕτη, ὅχι ἡ ριπτομένη ἐπιμόχθως ἐπὶ τοῦ πεζοῦ χάρτου, ἀλλ' ἡ πλήττουσα ἐλεύθερα τὸν ἄερα μὲ τοὺς ρυθμοὺς τῶν στροφῶν της καὶ τὴν μελωδίαν τῶν ἤχων της. Εἶνε τόσος ὁ ἐνθουσιασμὸς ποῦ διεγείρει μεταξὺ τῶν φίλων του ὁ Ὀμηρίδης αὐτός, ὥστε εἰς ἕξ αὐτῶν, ὁ Maurice du Plessys, τοῦ ἀφιερώνει μίαν συλλογὴν του μὲ τὴν κριτικὴν αὐτὴν ἀφιέρωσιν, συνοψίζουσιν τὰς γνώμας μᾶς ὅλης γενεᾶς ποιητῶν:

Εἰς τὸν Ὀμηρον
τὸν Πινδαρον, τὸν Μελεαγρον
τὸν Βιργίλιον, τὸν Στάτιον
τὸν Ρονσαρ
τὸν Λαφονταίνον
τὸν Βινύ
ἀφιερῶν εἰς τὸ προσῶπον
τοῦ Ἰωάννου Μωρεᾶς
Γαλλοῦ ποιητοῦ
τοῦ βιβλίου τούτου

Μετὰ τὰς Σύρτες, ἐκδίδονται αἱ Ὠδαὶ καὶ ἔπειτα ὁ Περιπαθὴς Προσκυνητής, ἡ Ἐριφύλη, ἡ Ὀδὴν, καὶ μετέχει πράγματι ὁ ποιητὴς ὅλων αὐτῶν τῶν ποιητῶν, πότε διαυγῆς καὶ φωτεινὸς ὡς ἀπόσπασμα ἀρχαίου λυρικοῦ, πότε τρυφερὸς καὶ ἐλεγειακὸς ὡς ἀστὴρ τῆς Πλειάδος, πότε σπάνιος καὶ ἐξεζητημένος ὡς ἀρχαῖος καὶ λησμονημένος τρουβαδούρος. Εἶνε τότε ὁ «γραμμιατικὸς ποιητὴς» τόσον σοφὸς ὅσον καὶ ἐμπνευσμένος. Δὲν κρύπτει ὑπὸ προσχήματα ψευδοῦς μετριοφροσύνης τὴν μέθην τῶν ἰδίων στίχων ὁ Μωρεᾶς, καὶ εἶνε ἡ ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν, μὲ τὴν ἀφέλειαν, τὴν σχεδὸν παιδικήν, τὴν ὁποίαν διετήρησεν ἕως τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, ἐπαναλαμβάνει τὰς περιφρήσεις περιαντολογίας του:

Je suis un Baudelaire avec plus de couleur
λέγει, ἢ

Le plus grand formiste du siècle c'est moi,
βροντοφωνεῖ.

Ἡ ἡχὸς τῆς Λατινικῆς Συνοικίας, γεμίζει τὸ Παρίσι ἀπὸ τὰς ὑπερηφάνους αὐτὰς κραυγὰς, τὰς ὁποίας νομίζει κανεὶς, ὅτι σαλπίζει ὁ ποιητὴς ὡς σύνθημα συναγεμίου καὶ ἐφόδου. «Ὁ Γκιαούρης ποῦ προστατεύει τὸν Σαῖξπηρ, τὸν Θεοβάντες, τὸν Στενδάλ καὶ τὰς μικρὰς ἀνθο-» πώλιδας», λέγει ἡ σάτυρα. Τὸν περικυκλώνουν γνωστοὶ καὶ ἄγνωστοι μαθηταί, τῶν ὁποίων πολλάκις δὲν γνωρίζει οὔτε τὸ ὄνομα. Εἰς ἕνα φίλον του Ἑλληνα, ὁ ὁποῖος κάθηται ἐπὶ ὥρας

πλησίον του καὶ ζητεῖ νὰ τοῦ παρουσιάσῃ κάποιον νέον ποιητὴν, παρακαθήμενον:

— Εἶνε ἕνας νέος ποῦ κάμνει στίχους, ἀπαντᾷ μὲ τὴν ἀμειδίῃ καὶ λεπτήν εἰρωνείαν του ὁ Μωρεᾶς. Ἐὰν γείνη διάσημος, θὰ τὸν μάθωμεν ποῖος εἶνε!

Ὁ Μωρεᾶς, ἐκεῖνος! βαίνει πρὸς τὴν μεγάλην φήμην! Ὅλον τὸ Παρίσι γνωρίζει πλέον τὸ ὄνομά του. Δημοσιεύει τὸ περίφημον μανιφέστον τοῦ «συμβολισμοῦ». Ζητεῖ νὰ ἀναγάγῃ τὴν γαλλικὴν ποίησιν εἰς τὰς ρομανικὰς πηγὰς της, νὰ τὴν ἐπαναφέρῃ πρὸς τὴν ἑλληνολατινικὴν παράδοσιν. Ὁ Γάστιον Παρίς τὸν ἀνακηρύττει ἕνα τῶν σοφωτέρων μελετητῶν τῶν λεπτοτήτων τῆς γαλλικῆς γλώσσης. Ὁ Ἀνατὸλ Φράνς χαιρετίζει, εἰς περίφημον κριτικὴν, τὸν «Προσκυνητὴν». Τὸν εἰρωνεύεται ἀκόμη λέγων: «Διὰ συμβολιστὴν εἶνε ἀρκετὰ σαφές.» Δὲν προμαντεύει τὴν ἑλληνικὴν του μεταμόρφωσιν, ἀλλ' ἀνακηρύττει, ὅτι «εἶνε τεχνίτης, ὅτι εἶνε ποιητὴς, ὅτι ἔχει ὕψος, καλαισθησίαν, ἰδιαίοντα τρόπον νὰ βλέπῃ καὶ νὰ αἰσθάνεται». Ἡ ἀτμοσφαῖρα τῆς ποιήσεώς του ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀναφέγγει φωτεινότερα, διαφανέστερα. Οἱ στίχοι του γίνονται εὐγλωττότεροι εἰς φῶς. Ἡ τέχνη του, ἑσωτερικωτέρα βαθμιδῶν, καθίσταται ὀλιγώτερον αἰσθητή. Ἡ τελεσιουργία τοῦ ἀπλοῦ καὶ τοῦ διανοητοῦς ἐπιτελεῖται εἰς τὸν μυστικὸν σηκὸν τῆς ψυχῆς τοῦ ποιητοῦ. Δημοσιεύεται ἡ Ἐριφύλη καὶ αἰσθανόμεθα ἤδη, ὅτι ἀφυπνιζόμεθα μέσα εἰς τὴν αὐγὴν καὶ τὴν δρόσον ἄλλους, φρίσσοντες εἰς τὴν ἑαρινὴν αὔραν. Ὁ ποιητὴς, πλούσιος ἀπὸ τὸν ἀταβισμόν τῆς πρώτης πατρίδος του, πλούσιος ἀπὸ τὸ φέγγος ποῦ ἡ Ἑλλάς ἔβαλεν εἰς τὴν ψυχὴν του, πλούσιος ἀπὸ τὴν μυστηριώδη ἀπύχνησιν τῶν αἰώνων, ἀποδίδεται εἰς ἑαυτὸν, ἀποδίδεται εἰς τὴν ἀθάνατον πατρικὴν παράδοσιν. Καὶ ἀποδίδεται εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Αἱ Στροφαὶ καὶ ἡ Ἰριγένεια γεννῶνται! Ἡ Ἰριγένεια, τὴν ὁποίαν γράφει μεταξὺ τῶν διαφόρων βιβλίων, τῶν ἀποτελούντων τὰς Στροφάς, δὲν εἶνε ὑποδεστέρα αὐτῶν. Ὁ ποιητὴς, ἀνευρὼν τὸν δρόμον του διὰ μέσου περιπλανήσεων καὶ λοξοδρομιῶν, εἶνε πλήρης ἤδη τοῦ ἀθηναϊσμοῦ, τοῦ ἀποκαθαίροντος καὶ ἐκλεπτύνοντος τὸ δαιμόνιόν του μέχρι τοῦ θείου. Ὁ Ἀθηναῖος τὴν γέννησιν, εἶνε κυρίως Ἀθηναῖος κατὰ τὴν ἰδιοφυίαν. «Τὸ Ἀθηναῖκόν πλαίσιον, γράφει κάπου ὁ ἴδιος, ἀπορρίπτει βιαίως πᾶν τὸ μέτριον. Καὶ ἀπορρίπτει ἀκόμη ὅ,τι δὲν εἶνε παρὰ ἴσια - ἴσια ὥραϊον». Γράφει τώρα πλέον ἐντὸς Ἀθηναϊκοῦ πλαισίου. Ἡ ἀπόλυτος καλλιτεχνικὴ «χρηστότης», τὸ ἑναρμόνιον μέτρον, ἡ εὐγενὴς λιτότης, εἶνε τὰ ἀνθη τοῦ λόγου του, ἐμμέτρον ἢ πεζοῦ. Εἰς μίαν περιφρημον ἐξομολόγησιν ἀποκηρύττει διὰ παντὸς ὅ,τι τὸ περίπλοκον καὶ τὸ καταφανὸς περίτεχνον καὶ

τὸ ἐξεζητημένον εἶχεν ἡ ποίησίς του ἕως τώρα. Ἐνθυμεῖται τὴν ἀνέλιξιν τοῦ Γκαῖτε καὶ τὴν προσαρμόζει πρὸς τὴν ἰδίαν ἀνέλιξιν, ἡ ὁποία, ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Σηκουάνα, ποῦ σκιάζουν ὕλομανεῖς οἱ πλάτανοι καὶ αἱ πετέλαι, τὸν ὠδήγησεν εἰς τὰς ὀχθὰς τοῦ Κηφισοῦ, ποῦ στεφανώνει ἀπέριτος ὁ γλαυκὸς κόσμος τῆς ἐλαίας. Ἀπὸ τὰ συντρίμματα ἑνὸς παρελθόντος, τὸ ὁποῖον ἀποκηρύσσει, μεθ' ὅλας τὰς καλλονὰς του, ὁ ποιητὴς τῶν Στροφῶν κτίζει, ὡς ὁ ποιητὴς τοῦ Φάουστ, ἕνα ναὸν γλαφυρὸν καὶ εὐρυθύμουν: «Λιγυραὶ στήλαι, λέγει, ἐγείρονται εἰς τὸ γλαυκὸν τῆς τέχνης...»

Μίαν σειρὰν τῶν στηλῶν αὐτῶν ἀποτελεῖ ἡ Ἰριγένεια, τὸ Εὐριπίδειον δρᾶμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Μωρεᾶς ἔβαλε τὴν περιπάθειαν τοῦ νεωτερισμοῦ του καὶ τὸ ὁποῖον ἐπλησίασε πρὸς τὴν νεωτέραν ψυχὴν. Εἶδαμεν τὸ δρᾶμα αὐτὸ νὰ διδάσκεται μίαν δεῖλιν ἀνοξέως ἀττικῆς εἰς τὸ Στάδιον, ἐνῶ ὁ ἥλιος ἐχρυσώνεν ἀριστερὰ τὴν Ἀκρόπολιν καὶ οἱ πλάτανοι τοῦ Ἰλισσοῦ ἔριπταν τὰς σκιάς των μέχρι τῶν μαρμάρων. Κάθε σκηνογραφίαν ἀντικαθίσταν αἱ μυρσῖναι καὶ αἱ δάρκαι καὶ ὅπως ἔλεγεν ὁ Μωρεᾶς, αἱ ἀναπλάσεις τοῦ ἀττικοῦ φωτός, μάγον ἀπαραιμίλλον, διέχυναν γύρω εὐρυθυμίαν καὶ ἁρμονίαν. Μία ἰόχρους ἀντιφεγγὴ ἀπὸ τὸν Ὑμηττὸν ἐπιπτεν ἕως τὴν λευκὴν κόγχην. Οἱ ἁρμονικοὶ στίχοι ἐφαίνοντο ὡς συνέχεια τῆς ἑναρμονίου μουσικῆς τοῦ Γλοῦκ. Τὴν Μνησινάικην παρθένον ὠδήγει ὁ Εὐριπίδης. Ἀλλ' ἐκεῖνη ἔστρεφε περιπαθῶς τὸ βλέμμα καὶ πρὸς τὸν ὀπισθεν ἀκολουθοῦντα, μὲ κατάνυξιν καὶ ταπεινότητα, νέον ποιητὴν. Μεταξὺ τῶν λευκῶν ἐδωλίων τῶν θεατῶν καὶ τοῦ γλοεροῦ βάθους τῆς σκηνῆς ἐνομιζαμεν, ὅτι ἐκινεῖτο ὡς ἀπόσπασμα τῆς ζωφόρου τῶν Παναθηναίων. Ἀπὸ τὸν ἄδολον κλασικισμὸν τοῦ ἔργου ἡ ρομαντικὴ περιπάθεια ἀνέροχεται πλουσία καὶ βαθύτητα. Δὲν σημαίνουν τίποτε αἱ διακοίσεις αὐταί, ἄλλως τε. Κλασικισμὸς δὲν εἶνε ἡ ψυχρότης, ἡ ξηρότης καὶ ἡ ἀκαμψία. Τίποτε ρομαντικώτερον ἀπὸ τὴν Ἀντιγόνην ἢ ἀπὸ τὸν Οἰδίποδα, τὰ δύο κλασσικὰ ἀριστουργήματα. Τὸν κανόνα τοῦ κλασσικοῦ δημιουργεῖ ἡ ἀπουσία παντὸς ὅ,τι εἶνε βαρὺ, περιττόν, ἐπίπονον. Ἀλλ' ὅταν ἡ αἰωνία περιπάθεια τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἐνομισθῇ εἰς τὴν ἐλαφράν, τὴν διαφανή, τὴν ἁβρῶς πένθυμον ποίησιν τῆς Ἰριγενείας, ἀρόβως δυνάμεθα νὰ ομιλήσωμεν περὶ ἀριστουργήματος καὶ νὰ χαιρετίσωμεν τὸ ἄγνόν κάλλος τοῦ ρομαντισμοῦ τοῦ Μωρεᾶς.

Ὅταν αἱ ἐπενφημίαι ἐξεροάγησαν ἀκράτητοι καὶ δεκασιχίλια χεῖρες ἐκρότησαν χαιρετίζουσαι τὴν θαυμαστὴν μεταμόρφωσιν, ὁ ποιητὴς ἐνεφανίσθη εἰς τὸν στίβον, μὲ τὸ μαῦρον ἑνδιμα τῆς πεζῆς ἐποχῆς μας, τὸν στίλβοντα ὑψηλὸν πύλον καὶ τὸν ἀναπόσπαστον μονόκλον. Ἀλλ' οἱ

πνευματικώτεροι τῶν θεατῶν εἶδον τὸν Εὐριπίδην νὰ ρίπτῃ, μὲ πατρικὴν φιλοστοργίαν, ἐπ' αὐτοῦ τὴν γλαυῦδα του καὶ μίαν θεωρίαν θεατῶν τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου νὰ στέφουν τὸ μέτωπόν του μὲ δάφνην. Δὲν ἐξώμεν πλέον εἰς τὸν 20^{ον} αἰῶνα. Ἀνεξώμεν διςχίλια ἔτη πρὸ Χριστοῦ. Ὁ Ἀθηναῖος ποιητὴς «ἐδολιεύετο τοὺς αἰῶνας», ὅπως τοῦ τὸ εἶχε γράψῃ κάποτε ὁ συμβολιστὴς Μαλλαρμέ.

«Αὐτοβιογραφία» ὀνομάσθησαν αἱ Stances, αἱ Στροφαὶ τοῦ Μωρεᾶς. Ἀλλ' ὅταν λέγωμεν αὐτοβιογραφίαν δὲν ἐννοοῦμεν βέβαια τὴν κοινὴν ζώην τοῦ ποιητοῦ ἐννοοῦμεν τὴν βιογραφίαν τοῦ αἰσθηματος, τοῦ πνεύματος, τῆς ψυχῆς του. Ἐδόθη μία εἰκὼν τῆς ἰδιοφυίας τοῦ Μωρεᾶς, τῆς ὁποίας τελειότεραν ματαίως θὰ προσεπάθουν νὰ εἴρω. Προτιμῶ νὰ τὴν δανεισθῶ. «Ἐὰν ἤθελα (ἔγραψε βαθὺς ψυχολόγος τοῦ ἔργου του) νὰ εἴρω κάτι ἀνάλογον μὲ τὴν πολυτροπον αὐτῆς Μούσαν εἰς τὴν ἀπειρον ποικιλίαν τῆς ἐμφύχου φύσεως, θὰ συνέκρινα τὰς μεταμορφώσεις τοῦ Μωρεᾶς πρὸς τὰς μεταμορφώσεις, διὰ μέσου τῶν ὁποίων ἐντομὰ τινα ἐξελίσσονται εἰς τὸ τέλειον. Αἱ Σύρτες καὶ αἱ Ὠδαὶ εἶνε ὁ εὐρωστός εἰς σάρκα καὶ πλοῦσιος εἰς μέλι σκώληξ, ὁ ὁποῖος ἐξογκώνεται καὶ χρωματίζεται, ἐμπρός μας, εἰς μερικὰς συσπάσεις. Ὁ Προσκυνητής, ἡ Ὀδὴν καὶ ἡ Ἐριφύλη εἶνε ἡ χρυσάλις, ἡ τόσον πλουσία εἰς χρυσόν, ὅσον χρυσόν ἔχει ἡ θαυμασία αὐτὴ λέξις—καὶ τὸ μεταξὺ ποῦ ὕφανετο ὁ βόμβυξ εἶνε τόσον ἁβρόν! Ἡ Ἰριγένεια εἶνε τὸ ἔντομον ποῦ ἐλυτρώθη ἀπὸ τὰ δεσμά του, καὶ ποῦ ὁ ἥλιος ἐνδυναμώνει καὶ σκληρύνει. Καὶ αἱ Στροφαί, ἡ πεταλοῦδα εἰς ὅλην τὴν τὴν λάμψιν καὶ ἡ ποιήσις αὐτῆς, ἡ ψυχικὴ, ἐνθυμίζουν, ὅτι εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν Ψυχὴ καὶ Πεταλοῦδα ἔχουν τὸ αὐτὸ ὄνομα (ὀνομαζόνται ἐπίσης Ψυχὴ) καὶ εἶνε τὸ αὐτὸ πᾶν...»

Ἰδοὺ σύμβολον ποῦ δὲν θὰ ἀπεχόντεν ὁ ποιητὴς τῶν Στροφῶν! Τόσον ἀκριβῆ δίδει τὴν ὑπόστασιν τῆς ποιήσεώς του, ἡ ὁποία διὰ μέσου τῆς ποικιλίας λαμπροφανῶν λέξεων, σοφῆς φράσεως, θερμοῦ μυστικισμοῦ, χρυσοφύλλου, ἐνθυμίζουσης τὸν Benvenuto Cellini καὶ τοὺς φλωρεντινοὺς ἀριστοτέχνους, μικρογραφικῆς κατεργασίας ἀπαραιμίλου σμιλεντοῦ, ἐφθασέν εἰς τὸ λαξευτὸν κάλλος καὶ τὴν ἀδιόρατον ψυχικὴν περιπάθειαν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν ἀριστουργημάτων—ἀδιάφορον ἂν ταῦτα λέγονται μετόπισθ τοῦ Παρθενῶνος, χοροῦ τοῦ Σοφοκλέους ἢ Πινδαροῦ καὶ Ὠδαί.

Ἄ! εἶνε, ἀληθῶς, αἱ Στροφαὶ αὐταὶ ἡ Ψυχὴ τῆς αἰωνίας Ἑλλάδος, μετὰ σιωπὴν εἰς νέαν μορφήν. Κάτι τι λεπτόν, διαφανὲς καὶ λαμπρόν, ὅπως ὁ αἶθρ τῆς Ἀττικῆς, τὰς περιβάλλει. Αἱ

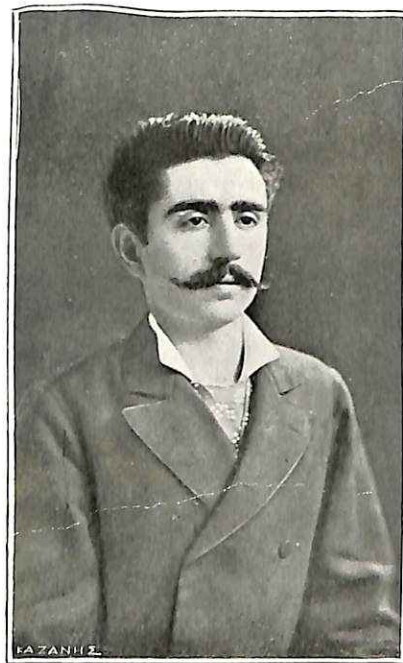

Όταν ήτο μαθητής...

ἐπιθάνατοι, αἱ ἀσύλληπτοι ἀποχρώσεις ποῦ ἀφί-
νει ὁ ἥλιος, ἀνατέλλων ἢ δύων, ἐπάνω εἰς τὰς
πλευρὰς τοῦ Ὑμηττοῦ, τὰς καταφέγγουν. Ὁ
σιγανὸς ψίδυρος τῶν πεύκων, ποῦ χαϊδεύει ἡ
ἐλαφρὰ ἑλληνικὴ αὔρα, ὁ λικνιστικὸς φλοῖστος
τῶν κυμάτων ποῦ ξεψυχοῦν εἰς τὰς δαντελλωτάς
ἀκτὰς τῆς Ἑλλάδος, γεμίζουν μελωδίας τοὺς
ρυθμούς των. Ἡ μέθη ἔαρος ἀπαλοῦ ἢ ἡ
νοσταλγία φθινοπώρου ἀβρῶς μελαγχόλου, ὅπως
εἶνε ἡ ἔκφρασις τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ Πραξιτέλους
ἢ τῶν ἀναγλύφων τῆς Ἠγησοῦς καὶ τοῦ Δεξι-
λεω, εἰς τὸν Κεραμεικόν, τὰς περιβάλλει. Εἶνε ἡ
δύναμις ἡ ὑπερτάτη, ἡ τέχνη αὐτή, ἡ ὁποία,
κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Ἀνατὸλ Φράνς, γνωρίζει
νὰ κρύπτεται καὶ νὰ περνᾷ ἀπαρατήρητος. Καὶ
εἶνε ἡ μόνη ἀξία νὰ ὀνομάζεται τέχνη. Ἡ
ποίησις τοῦ Μωρεᾶς περιπλέκεται ἐπὶ μακρὸν
εἰς τὰ πλούσια καὶ εὐχνημα, ἀλλὰ δυσεξεχώριστα
βλαστήματα τοῦ συμβολισμοῦ, τῶν δυσευρέτων
λέξεων, τῶν παραδόξων εἰκόνων, ἀλλ' ἀνατέλλει
ἐπιτέλους πρὸς τὸν διανυγὴ οὐρανὸν καὶ τὸν
λάμποντα ἥλιον, ὥς τὸ ἄνθος τῆς ἀττικῆς γῆς,
ἀπλοῦν καὶ λιτόν, ἀλλ' ὑπερήφανον καὶ κυ-
ρίαρχον. Ὡς εἰς τὸ χορικὸν τοῦ Οἰδίποδος ἐπὶ
Κολωνῶν, ἡ ἰδιοφυΐα τοῦ Ἑλληνοῦ—τοῦ Ἑλ-
ληνος εἰς ὅλας τὰς σημασίας τῆς λέξεως—ποιη-
τοῦ, ἡ ἀηδὼν τώρα λιγεῖα μινύρεται μεταξὺ
τῶν χλωρῶν θάμνων καὶ ὑπὸ τὴν οὐράνιον
δρόσον θάλλουν καλλιβοτρὺς ὁ νάρκισσος, τὸ
στεφάνωμα τῶν ἀρχαίων θεῶν, καὶ ὁ χρυσαυγὴς

κρόκος. Εἰς μίαν γλῶσσαν, ἡ ὁποία δὲν ἦτο ἡ
πρώτη γλῶσσα τοῦ ποιητοῦ, ἀλλὰ τὴν ὁποίαν
ἐδάμασε μὲ τὴν δύναμιν ἐκείνων, ποῦ τὴν ἐθί-
λασαν μαζὶ μὲ τὸ μητρικὸν γάλα, ἀναζοῦν ἡ
γαλήνιος ἐνέργεια καὶ ἡ ἥρεμος ἀπλότης τῆς
ἑλληνικῆς τέχνης. Ἡ μυστικὴ νοσταλγία τῆς
πατρίδος, αἰσθητικῆς καὶ νοητικῆς, θαυματουργεῖ
καὶ πάλιν. Μᾶς ἀποδίδει τὸν νεοέλληνα ποιητὴν
ποιητὴν Ἑλληνα, ὅπως μᾶς ἀπέδωκε τὸν νεοέλ-
ληνα ζωγράφον Ἑλληνα ζωγράφον. Καὶ ἡ
ποίησις ἐκείνου, ὅπως ἡ τέχνη αὐτοῦ «ὅλη ἀλά-
βαστρος, χιὼν καὶ μάρμαρον», εὐρυθμὸς, εὐ-
γραμμὸς, εὐγενὴς ὑπέροχος, πραγματοποιοῦν
τὸ θαῦμα αὐτὸ τῆς νοήσεως. Τὴν ζωντανὴν
διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἀνάστασιν μιᾶς τέχνης,
τῆς ὁποίας τὸ μυστήριον μᾶς διαφεύγει. Τὸ
ἑλληνικὸν θαῦμα ἀνανεώνεται.

Ὅσοι θὰ ἦσαν διατεθειμένοι νὰ πιστεύσουν
εἰς ὑπερβολὰς πανηγυριστοῦ δὲν θὰ εἶχαν παρὰ
νὰ ἀφήσουν τοὺς ρυθμούς τῶν Στροφῶν νὰ
λικνίσουν τὴν ρέμβην καὶ τὰ ἰδανικά των. Διὰ
νὰ ἀποδοθοῦν εἰς γλῶσσαν ἄλλην ἀπὸ ἐκείνην,
εἰς τὴν ὁποίαν ἐλαξεύθησαν μὲ σμίλην, ἔχουσιν
κατὰ τὸ φειδιακόν, θὰ ἐχρειάζετο ἄλλος μεγάλος
ποιητής. Ἀλλὰ πῶς νὰ μὴ ζητήσωμεν ν' ἀπο-
δεξώμεν διὰ παραδείγματος ἅπου ποῖα ὑπῆρ-
ξεν ἡ δύναμις τῆς μετουσιώσεως, τὴν ὁποίαν
ἤσκησεν ἡ ἑλληνικὴ νοσταλγία εἰς τὴν ψυχὴν
τοῦ ποιητοῦ; Πῶς νὰ μὴν ἀπομνημονεύσωμεν
τοὺς μαρμαρίνους αὐτοὺς στίχους, κάτω τῶν
ὁποίων πάλλεται τὸ βαθύτατον αἰσθημα, ὥς

Ι. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΖΑΝ ΜΩΡΕΑΣ

Σκίτσο τοῦ Μωρεᾶς ὑπὸ Sem

ὑπὸ τὸν ἀέρινον χιτῶνα τῆς Παιονίου Νίκης ἡ
ζωὴ τῆς σαρκός;

O ciel aérien, inondé de lumière,
Des golfes de là-bas cercle brillant et pur,
Immobile fumée au toit de la chaumière,
Noir cypres découpé sur un rideau d'azur;

Oliviers du Céphise, harmonieux teuilages
Que l'esprit de Sophocle agite avec le vent;
Temples, marbres brisés, qui, malgré tant d'outrages,
Seuls gardez dans vos trous tout l'avenir levant!

Parnès, Hymette fier, qui repoussant les ombres,
Retiens encore le jour sur tes flancs enflammés,
Monts, arbres, horizons, beaux rivages, décombres,
Quand je vous ai revus, je vous ai bien aimés.

Εἰς πόσας ἄρα γε λέξεις καὶ πόσας εἰκόνας
καὶ ποῖαν χλιδὴν φράσεως καὶ ποῖαν μέθην
χρωμάτων θὰ ἐβύθιζεν ἄλλος τὸν ὕμνον αὐτὸν
πρὸς τὴν Τέχνην, τὴν Πατρίδα καὶ τὸ Μέλλον,
τὸν ὁποῖον ὁ Μωρεᾶς ἐτόνισεν εἰς δώδεκα στί-
χους, στίχους ἀπαραμίλλου Ἀνθολογίας, ποῦ
θὰ ζήσουν ἐνόσω ζῇ ἡ ποίησις καὶ θὰ θάλλουν
ἐφόσον τὸ καλὸν λατρεύεται;

Πάρνη, Ὑμηττὲ περήφανε, ποῦ κι' ἀπ' τὰ ροδοπλάγια
Διώχνεις τοὺς ἴσκιους καὶ σκορπᾷς τριγύρω φῶς καὶ
Δέντρα, βουνὰ κ' ἐρείπια, κάθε ὁμορφὸ ἀκρογιάλι,
Ὡ πόσο σὰς ἀγάπησα, μόλις σὰς εἶδα πάλι!
(ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ)

Γνωρίζω ὕμνους πρὸς τὴν Ἑλλάδα φλογε-
ρωτέρους καὶ εὐφλωτοτέρους. Εὐγενέστερον καὶ
παθητικώτερον δὲν μοῦ ἐδόθη νὰ ἀκούσω.

Ἀπὸ ποῦ ἤρχισε καὶ ποῦ δὲν ἔφθασεν ὁ

Ἑλλήν ποιητής! Ἐρρόφησε τὸν μεθυστικὸν
χυμὸν κάθε ποιήσεως. Οἱ ρυθμοὶ καὶ αἱ μελω-
δαὶ δὲν εἶχαν δι' αὐτὸν μυστήρια. Ἐπὶ διαδο-
χικῶς εἰς τὰς πηγὰς τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Βιρ-
γιλίου, τοῦ Δάντου καὶ τοῦ Πετράρχου, τοῦ
Du Bellay καὶ τοῦ Ρονσσό, τοῦ Μυσσέ καὶ τοῦ
Χαΐνε, τοῦ Βωδελαίρ καὶ τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ.
Ὑπέστη ὅλας τὰς ἐπιδράσεις. Ἐξῆσεν ὅλας τὰς
συγκινήσεις. Ἠρωμάτισε τὴν ποίησίν του μὲ
τὴν οὐσίαν τῆς ποιήσεως ὅλων τῶν ἐποχῶν καὶ
ὅλων τῶν τεχνοτροπιῶν. Ὑπῆρξε ρομαντικὸς,
συμβολιστής, κατόπιν πραγματιστής, νεοιδανι-
στής, ποιητὴς τῆς παρακμῆς, παραδόξος πολλά-
κις, σκοτεινὸς ἐνίοτε. Ἀλλ' ἡ φωνὴ τοῦ αἵμα-
τος, ὁ μυστηριώδης ἀταβισμὸς, τὸ ἀσυνείδητον
καὶ τὸ δαιμόνιον, ποῦ κατοικοῦν εἰς τὰ βάθη τῆς
ψυχῆς κάθε τεχνίτου, κατίσχυσαν καὶ ἐθριαμβεύ-
σαν. Ὁ πολύμορφος ναὸς, τὸν ὁποῖον ἀπετέλει
ἡ ποίησίς του, κράμα ἀλλόκοτον τόσων ρυθμῶν
ξενοτρόπων, κατέπεσεν εἰς ἐρείπια, καὶ ἀπὸ τὰς
πέτρας τῶν ἐρειπίων αὐτῶν ἀνέστηλ' ὁ στίλβων
εἰς τὴν αἰθρίαν τοῦ πατρῷου οὐρανοῦ ὁ εὐγενὴς
ναὸς τοῦ αὐστηροῦ δωρικοῦ κάλλους. Ὅλα τὰ
βλαστήματα τῶν τροπικῶν, τὰ ὁποῖα ἐκαλλιέργη-
σεν ἡ σπανία αὐτὴ ἰδιοφυΐα, ἐμαρᾶνθησαν καὶ
ἀπὸ τὸ μέσον τῶν συντετριμμένων κλώνων καὶ
τῶν φυλλορρορούντων ἀνθέων των, ἀνέστη ἄγνός,
εὐδυτηνός, λευκός, ὥς ὁ λαίμωρος τοῦ κύνου, ὁ
κρίνος τῆς ἑλληνικῆς τέχνης. Ἐνόμιζε κανείς,
ὅτι ὅπως ἡ Ἰφιγένεια τοῦ Γκαίτε καὶ ὁ ποιη-
τής, διὰ μέσου τόσων μεταμορφώσεων, τόσων
μεταβολῶν, τόσων ἀλλοιώσεων ἀνεζητεῖ μετὰ τὴν
ψυχὴν τὴν Ἑλλάδα. Τὴν ἀνεῦρε. Καὶ αἱ Στρο-

φαι ἦνθησαν. «Ἡ πατρίς ἐδριάμβευσεν—ἐγραψε κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωρεᾶς Ἰταλὸς κριτικός—καὶ μαζί της ἐδριάμβευσεν ὁ ποιητής,» ἐδριάμβευσεν ἡ ἰδέα τοῦ «καλοῦ καὶ ἐδριάμβευσεν ἡ αἰωνία Τέχνη. Ὁ ποιητής διὰ τῶν» μᾶλλον ποικίλων ὁδῶν ἐπανήλθεν εἰς τὸ ἑλλη-νικὸν αἶσθημα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κάλλους.»

Πῶς ν' ἀποδώσῃ κανεὶς δι' ἀναλύσεων τὸ σεμνόν, τὸ εὐγενές, τὸ ἡρεμὸν καὶ ὅμως παθητικὸν κάλλος τῶν ἀπαράμιλλων αὐτῶν ποιημάτων, τὰ ὁποῖα ἀπεκλήθησαν «κρυστάλλινα δάκρυα» καὶ τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν αὐτὰ καὶ μόνα τὴν σπανιωτέραν Ἀνθολογίαν, τόσα ἀριστουργήματα ὅσα καὶ στροφαί; Ὑπῆρξαν πολλοὶ ἐκ τῶν νεωτέρων ποιητῶν πλησιάζοντες ἢ θελήσαντες νὰ πλησιάσουν πρὸς τὸν κλασσικισμὸν τῶν παλαιῶν. Κανεὶς ὅμως δὲν μᾶς ἔδωκε τὴν αἰσθησίν του μὲ τὴν αὐτὴν ἔντασιν καὶ μὲ τὴν αὐτὴν ἀλήθειαν, ὅπως ὁ Μωρεᾶς. Τὸ μυστήριον, τὸ ὁποῖον ἐτελεσιουργήθη ἐπάνω εἰς τὴν ὀδύνην, ὅπου ἐχάρασεν ὁ Γύζης τὸ ἄσπιλον ἑλληνικὸν σχέδιόν του, ἐπαναλαμβάνεται εἰς τὸν χάρτην, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ὁ Μωρεᾶς ἔσκιπτε τοὺς λαξευτοὺς ἑλληνικοὺς στίχους του. Ἡ αὐτὴ ὀδυνηρά, ἀλλὰ καὶ πόσον ὑπερήφανος καὶ ἡρεμὸς μελαγχολία τῆς νοσταλγίας, ἐνέπνεε καὶ αὐτοὺς καὶ ἐκεῖνο. Ἡ ἰδία δύναμις τοῦ ὁραματισμοῦ ἐνεψύχωνε καὶ τοὺς δύο καλλιτέχνας καὶ τοὺς ἔφερε μέχρι τῶν ὑψηλοτέρων κορυφῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ιδεώδους, ἀπὸ ὅπου μόλις ἔκλιναν διὰ τὰ αἰσθανθῶν, ὡς πνοὴν ἀναπλέγουσαν τὸ δαιμόνιον, ἀλλὰ μὴ ταράσσουσαν τὴν Ὀλύμπιον τέχνην τῶν, τὰ πάθη, τὰς δύνες, τὰς ἀπογοιτεύσεις τῶν συγχρόνων τῶν.

Ὑπάρχει εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Ἀκροπόλεως θαυμάσιον ἀνάγλυφον: Ἡ Ἀθηνᾶ, στηρίζουσα τὴν κεφαλὴν ἐπάνω εἰς τὸ δόρυ, νεύει κάτω σκεπτομένη. Εἰς ἐμὲ φαίνεται ὡς νὰ κύπτῃ κάτω πρὸς τὴν πόλιν της, γεμάτη ἀπὸ ὀλῆν τὴν σκέψιν ποῦ ἀνέρχεται ἀπ' αὐτὴν ὡς λιβανωτὸς πρὸς τὸν βωμόν της, καὶ σύννους νὰ βυθίζεται εἰς τὴν μελαγχολίαν της. Ἡ τέχνη τοῦ Γύζη καὶ ἡ τέχνη τοῦ Μωρεᾶς—τῶν δύο καλλιτεχνῶν τῶν ὁποίων ἡ σύγκρισις μοιραίως ἐπιβάλλεται—τὴν ἐντύπωσιν, τὴν ἐκ τοῦ ἀναγλύφου αὐτοῦ τῆς σεμνότητος καὶ τῆς χάριτος, ἀνανεώνουν ἐνώπιόν μου.

Ὁ ἐλαφρὸς πέπλος τῆς θλίψεως του περιβάλλει τὸ ἔργον τοῦ ζωγράφου καὶ τοὺς στίχους τοῦ ποιητοῦ καὶ ἂν ὑπῆρξαν κριτικοὶ εὐφρεῖς καὶ πολύτροποι, οἱ ὁποῖοι ἐνθουσιάζοντες ἀπὸ τοῦ «Ἑλληνος καλλιτέχνα, χωρὶς νὰ τοὺς ἐννοήσουν κατὰ βάθος, ἡμεῖς τοὺς ἐννοούμεν καλλίτερον ἀπὸ κάθε ἄλλον, διότι εἴμεθα Ἕλληνες καὶ διότι ὡς δῶρον ἐδόθη εἰς μίαν φυλὴν νὰ θαυμάσῃ καὶ νὰ ἐννοῇ ἐκείνους ποῦ ἡρμήνευσαν τὸ παντοτεινὸν αὐτῆς ὄνειρον καὶ

ἐθέρμαναν τὴν τέχνην τῶν εἰς τὴν φλόγα τῆς ψυχῆς της.

Ne dites pas : la vie est un joyeux festin ;
Ou c'est d'un esprit sot, ou c'est d'une âme basse.
Surtout ne dites point : elle est malheur sans fin ;
C'est d'un mauvais courage et qui trop tôt se lasse.

Riez comme au printemps s'agitent les rameaux,
Pleurez comme la bise ou le flot sur la grève,
Goûtez tous les plaisirs et souffrez tous les maux ;
Et dites c'est beaucoup et c'est l'ombre d'un rêve.

Ἡ ἁρμονία τῆς γλυκυτέρας ἐλεγειακῆς ποιήσεως τῆς ἀρχαιότητος πάλαι εἰς τοὺς ἀπλοὺς καὶ θλιβεροὺς αὐτοὺς στίχους καὶ δὲν εἶχεν ἄδικον ἴσως ὁ Μωρεᾶς λέγων μὲ τὴν ἰδιαίτουσαν εἰς αὐτὸν ἀφελὴ καὶ παιδικὴν περιαντολογία, ὅτι ἂν οἱ ἄλλοι στίχοι του δὲν ἤξιζαν ἴσως, ἀλλ' αὐτοί, ἐκεῖνοι καὶ αὐτοί:

Céphise, fier torrent, j'ai l'âme encore heureuse,
Du jour que j'ai revu tes bords pleins de clarté ;
Tu gardes dans ton lit la grâce sinueuse
De ton onde tarie aux rayons de l'été.

αὐτοὶ εἶνε ἄξιοι τοῦ *Εὐριπίδου*.

Καὶ μήπως δὲν θὰ εἶχε δίκαιον νὰ εἴπῃ, ὅτι αὐτοὶ οἱ ἄλλοι, ὁ πρόλογος τῶν *Στροφῶν*:

Le grain de blé nourrit et l'homme et les corbeaux.
L'arbre palladien produit la douce olive,
Et le triste cyprès, debout sur les tombeaux,
Balance vainement une cime plaintive.

εἶνε ἄξιοι τοῦ *Σοφοκλέους*;

Πράγματι τὸ πνεῦμα τοῦ *Σοφοκλέους* καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ *Εὐριπίδου* ἐπνευσε διὰ τῶν στίχων αὐτῶν καὶ αἱ μέλισσαι τοῦ Ὑμηττοῦ ἦλθαν καὶ πάλιν ν' ἀποθέσουν ἐπὶ τῶν χειλέων ἐνὸς θνητοῦ τὸ μέλι, τὸ φέρον εἰς κάθε ξανθὴν σταγόνα του ὡς μίαν ἀκτῖνα τοῦ αἰττικοῦ ἡλίου. Ἰσως καὶ αὐτὸ ποῦ ἔλεγεν ὁ ποιητής, ἡμισοβαρευνόμενος καὶ ἡμισοαπεινόμενος, ὅταν διὰ τελευταίαν φορὰν ἐπεσκέπτετο τὴν Ἑλλάδα:

— Τρία πράγματα ὑπάρχουν ἐδῶ. Ὁ *Σοφοκλῆς*, ὁ Ὑμηττός καὶ ἐγώ! οὔτε αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ ὑπερβολήν.

Εἶνε οἱ κατ' ἐξοχὴν Ἀθηναῖοι, Ἀθηναῖοι ὅχι διότι ἐφύησαν εἰς τὴν αἰττικὴν γῆν, ἀλλὰ διότι μετουσιώθη εἰς αὐτοὺς ὅλη ἡ αἰττικὴ λεπτότης καὶ χάρις. Καὶ ἂν ἡ σεμνὴ εὐγένεια τοῦ *Σοφοκλείου* δράματος καὶ ἡ ἀρρητος χάρις τοῦ αἰθανάτου βουνοῦ, ἐπάνω εἰς τὰς πλευρὰς τοῦ ὁποῖου ἡ δύσις ἀφίνει «ὥσει τὴν ψυχὴν τοῦ ἀμεθύστου», εἶνε δυνατόν νὰ αἰσθητοποιηθῶν εἰς κάτι ζωντανὸν καὶ κάτι σύγχρονον, ἐνώπιόν μας, εἰς τοὺς στίχους τῶν *Στροφῶν* αἰσθητοποιοῦνται καὶ ἐκφράζονται.

Ἡ τέχνη τῶν εἶνε ἀπλὴ καὶ ἡρεμὸς ὡς τὰ ἀρχαῖα μάρμαρα καὶ ὅμως τόσον παθητικὴ ὅσον αὐτά. Ἡ συντομία, ἡ συγκεντρωμένη ἐκφρασις, ἡ ἀπαράμιλλος σμίλευσις τοὺς δίδουν

τὴν δύναμιν τῶν βαθυτέρων ποιημάτων. Ἡ ἐλαφρὰ καὶ ἀδιάκριτος εἰρωνεία τοὺς χαρίζει τὴν ψυχὴν ὅλης τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Δὲν ὑπάρχει οὔτε μία λέξις περιττὴ εἰς κανένα στίχον. Καμμία παραφωνία δὲν ἀσχημίζει τὸ ἄφωγον κάλλος τῶν. Δὲν ὑπάρχει εἰς στίχος, ὁ ὁποῖος εἶνε δυνατόν νὰ παροραθῇ. Δὲν ὑπάρχει μία στροφή, ἡ ὁποία νὰ εἶνε κοινὴ καὶ νὰ μὴν ἐγκλείῃ εἰς τὴν ἀλαβαστρίνην μορφήν της τὴν εὐρωστον ἔντασιν μιᾶς πλήρους ιδέας. Τὸ φῶς τοῦ ιδεώδους καὶ τοῦ κάλλους καταφέγγει τὰ ποιήματα αὐτά, ὅπως ἡ ἀκτὶς τοῦ ἡλίου καταφέγγει τὸ καθαρὸν νᾶμα. Ἀποτελοῦν ὑψηλὸν δίδαγμα ἰδανικοῦ, ποιήσεως καὶ ἀληθείας. Ἐξηγοῦν διατὶ τὴν ἐπιούσαν τοῦ θανάτου τοῦ Μωρεᾶς μία ἐφημερὶς ἐπέγραψε τὸ περὶ αὐτοῦ ἄρθρον «Ὁ θάνατος ἐνὸς κλασσικοῦ ποιητοῦ». Καὶ δικαιοῦν τὸν Γάλλον κριτικόν, ὅστις ἐνθυμούμενος, ὅτι ὁ Ἀνδρέας Χενιέρος, ὁ Γάλλος ποιητής, ποῦ ἐνεκαίνιαζε τὸν 19^{ον} αἰῶνα, ἦτο καὶ αὐτὸς ἑλληνικῆς καταγωγῆς, ἐχαιρέτιζε τὰς *Στροφὰς* μὲ τὴν ἐξῆς φράσιν: «Οὕτω καὶ ὁ ὑστερογενέτης τῶν μεγάλων Γάλλων ποιητῶν εἶνε καὶ αὐτὸς Ἕλλην!»

Θροεὶ διὰ μέσου τῶν ποιημάτων αὐτῶν, ἡ ἀπλὴ λιτότης τῶν ὁποίων εἶνε πλουσιωτέρα πάσης χλιδῆς, θροεὶ, ὡς διὰ τῶν ἀπερίττων στηλῶν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτέρου Νίκης, ἀθάνατον τὸ πνεῦμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὅχι τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς συμβάσεως, τῆς συνθήκης, τῆς γυνήνης ἀπομιμήσεως. Ἀλλὰ τοῦ «Ἑλληνισμοῦ» ὁ ὁποῖος εἶνε ἐκφρασις καὶ ζωὴ καὶ κίνησις ὅστις διὰ κανόνων ἀπαραβάτων ἐρμηνεύει τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς λεπτοτέρας παραλλαγὰς τῶν ὅστις ἐντὸς ρυθμῶν ἀφόγον καθαρότητος περικλείει αἰωνίαν τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὅστις, μεταρσιῶν καὶ ἐξυψώσεων, σκορπίζει γύρω μας ἀμάραντα τὰ ἀνθὶ τοῦ ὁραίου.

Πρέπει νὰ ἀφωδῇ κανεὶς εἰς τὸ θέλημα τοῦ μιᾶς ἑαρινῆς δύσεως εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, διὰ νὰ ἐννοήσῃ ὅλον τὸ κάλλος τῶν συνθέσεων αὐτῶν. Νὰ ἴδῃ τὸν ἥλιον κάμνοντα σχεδὸν διαφανῇ τὰ ἀκροστέφανα τῶν στίλων τοῦ Παρθενῶνος ὡς παγχρύσους λυχνίας, ἐπάνω εἰς τοὺς στυ-

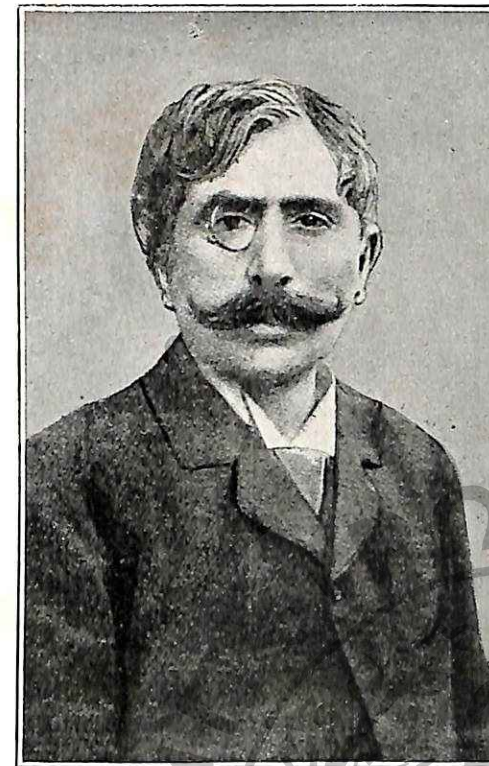
λοβάτας τῶν νὰ θαυμάσῃ τὸν Ὑμηττὸν βυθιζόμενον εἰς τὴν ἰοβαφῇ σιάν τῶν ἀποχρῶσεών του νὰ εἰσπνεύσῃ τὸ ἄρωμα τῶν ἰων ἀνερχόμενον ἀδιάκριτον ἀπὸ τὴν πεδιάδα νὰ αἰσθανθῇ τὴν ἀτμοσφαῖραν τῆς αἰωνίας νεότητος ἀνανεώνουσαν τὴν ζωὴν τῶν αἰωνίων μαρμάρων. Ἡ μαγεία τοῦ αὐτοῦ φωτὸς περιβάλλει τὰ ποιήματα, τὸ τοπεῖον καὶ τὰ μνημεῖα, καὶ ἡ γλυκύτης τῆς αὐτῆς ἀντιπεργῆς ἀποτελεῖ τὴν ψυχὴν τῶν. Μία μυστηριώδης συνάφεια τὰ ἐνώνει καὶ εἶνε αὐτὴ ὅτι ὀνομάζομεν: *πνεῦμα ἑλληνικόν!*

Ὁ χαρακτὴρ τοῦ ποιητοῦ ὑπῆρξεν ὅχι ὀλιγώτερον ἀγνός, ὑψηλόφρων καὶ λευκὸς ἀπὸ τὴν ποίησίν του. Ὅλοι ἀπὸ κοινοῦ θαυμάζουν τὴν εὐσυνείδητον αὐτοῦ ἀφοσίωσιν εἰς τὴν τέχνην, τὴν εἰλικρινὴ καὶ θερμὴν πρὸς τὰ γράμματα λαιρεῖαν, τὴν ὑπὸ φαινομενικὴν ἀφροντησίαν πολύμοχθον ἐπιζητήσιν τῆς τελειότητος, τὴν ἀφιλοκέρδειαν τῆς ζωῆς. Εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ δόξα ἀγορεύεται καὶ αὐτὴ, ὁ Μωρεᾶς κατώρθωσε νὰ κατακτήσῃ τὴν δόξαν, ἡ ὁποία δὲν πωλεῖται. Δὲν συγκατέβη ποτὲ εἰς ταπεινώσεις, εἰς χυδαίους συμβιβασμούς, εἰς συναλλαγὴν, χάριν κοινοφημίας ἢ κέρδους. Διεφύλαξεν ἀμείωτον τὴν ἀνεξαρτησίαν του, περιορίζων τὰς ἀνάγκας του, διὰ νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἐλευθερίαν του. Αἱ κρίσεις του, ἂν δὲν ὑπῆρξαν δίκαιαι, ὑπῆρξαν ὅμως ἐλεύθεραι. Καὶ

εἰς ἐπίμετρον ποτὲ δὲν συγκατετέθη νὰ καταβιβάσῃ τὴν διανοητικὴν παραγωγὴν μέχρις ἐμπορίας. Ἐγραφεν ὅχι κατὰ παραγγελίαν ἢ κατ' ὑποχρέωσιν, ἀλλὰ μόνον κατ' ἐμπνευσιν. Καὶ δὲν παρέδιδε τίποτε εἰς τὴν δημοσιότητα, ποῖν νομίσῃ, ὅτι ἔδωκεν εἰς αὐτὴν τὴν τελικὴν μορφήν, ἔτοιμος νὰ τὸ ἀναγνέυσῃ, νὰ τὸ σκαλίσῃ, νὰ τὸ λειάνῃ ἐκ νέου, διότι δὲν παρεδέχετο ποτὲ, ὅτι ἔφθασεν εἰς τὴν τελειότητα.

Ὁ Κλαρετὶ διηγήθη, εἰς τὸν ἐπιτάφιόν του, χαρακτηριστικὸν ἀνέκδοτον τῆς ἀγωνίας τοῦ ποιητοῦ. Οἱ μαθηταὶ του τὸν περιστοιχίζαν. Ὁ Σουλβαίν, ὁ ὑπέρροχος τραγῳδός, ὑπέμνησε τὴν στροφήν τοῦ ποιήματος ποῦ τελειώνει μὲ τὸν στίχον:

Sophocle m'a parlé!

ZAN MOREAS — Τελευταία φωτογρ. Ch. Gerschell

— Πέστε μου τούς στίχους αυτούς! εἶπε κάποιος.

— Θὰ σὰς τοὺς ἔλεγα, ἂν μοῦ ἐνθυμίζατε τὰς πρώτας λέξεις.

Ἡ ἀσθενὴς φωνὴ τοῦ Μωρεᾶς ἐπιθυροῖσεν:

A cette heure...

Καὶ ὁ τραγῳδὸς ἐξηκολούθησεν:

A cette heure où le soir tombe du ciel et plane
Et frémit doucement dans l'ombre du platane,
De roses enroulé,
Pendant que je songeais, l'esprit plein d'amertume,
Des bords où le Céphise, en se brisant, écume,
Sophocle m'a parlé!

— Ὑπαγόρευσέ μου τοὺς ὁραίους αὐτοὺς στίχους, εἶπεν εἰς ἓκ τῶν παρισταμένων. Καὶ τοὺς ἔγραψε.

Τότε ὁ Μωρεᾶς ἐζήτησε τὸ ἀντίγραφον. Μὲ ἀπλανεῖς ὀφθαλμούς, ποῦ τοὺς ἐσκέπαζεν ἡδὴ ἡ ἀχλὺς τοῦ θανάτου, τοὺς ἐπηλήθευσε. «Μέχρι τελευταίας πνοῆς ἡ ἰδέα τοῦ τελείου τὸν ἀπησχόλει».

Ὁ θάνατός του ὑπῆρξεν ὥραϊος, ὅπως ἡ ζωὴ του. Τὸν ἀντίκρυσεν, ὅπως οἱ στωϊκοὶ φιλόσοφοι μὲ τὴν ψυχρὰν γαλήνην ἐκείνων ποῦ ἐγνώρισαν ὅλας τὰς πικρίας τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ διὰ τοὺς ὁποίους ὁ θάνατος εἶνε ἀπλῶς ἡ τελευταία ἀπογοήτευσις — ἔχουσα ἀκριβῶς τὴν γλυκύτητα, ὅτι εἶνε ἡ τελευταία. «Ὁ μέγας ποιητής», εἶπεν εἰς τὸν θαυμάσιον ἐπιτάφιόν του εἰς τὸν Μωρεᾶς ὁ Γάλλος ὑπουργός, «ἀπέθανεν ὡς ἦρος» ἀντιμετωπίζων τὸν ἐχθρόν, ἄφοβος καὶ ἀκλό-» νητος, ἄξιος τῶν εὐγενῶν προγόνων του, οἱ » ὅποιοι, στρατιῶται, ἠγνόησαν τὸν φόβον.»

Ἡ σκιρτή, ἡ ὁποία ἐξετυλίχθη πλησίον τῆς κλίνης τοῦ νοσηλευτηρίου, ὑπῆρξεν ἀκόμη γαληνωτέρα μάχης. Ἐνεθύμιζε τὴν ἄλλην ἐκείνην, τὴν ὁποίαν εἶδον αἱ Ἀθῆναι πρὸ δισχιλίων ἔτων, ὅταν οἱ μαθηταὶ ἄλλου ὑπερόχου Ἀθηναίου παρηκολούθουν δακρύνοντες τὸν ἥλιον νὰ χρυσώνῃ μὲ τὰς τελευταίας ἀκτίνάς του τὰ ἀκρωτήρια τοῦ ναοῦ τῆς Παρθένου, ὥραν μοιραίαν τοῦ παντοτεινοῦ χωρισμοῦ. Ὅπως ὁ Σωκράτης, καὶ ὁ Μωρεᾶς διελέγετο πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν περὶ τῶν μεγάλων διδασμάτων, τὰ ὁποῖα παρέχει ἡ λατρεία τοῦ ὑψηλοῦ καὶ τοῦ καλοῦ εἰς τὸν βίον. Καὶ ὡς ἐκεῖνος ἠδύνατο νὰ κωχῇ, ὅτι κοσμήσας τὴν ψυχὴν διὰ τοῦ ἰδίου τῆς κόσμου, διὰ σωφροσύνης, δικαιοσύνης, ἀνδρείας, ἐλευθερίας καὶ ἀληθείας, ἐπερίμενεν ἀτάραχος τὴν πρὸς τὸν Ἄδην πορείαν, ὅταν ἡ Εἰμαρμένη τὸν ἐκάλεσεν¹.

Ἐζήτησε νὰ μείνῃ μόνος μὲ τὸν νεανικὸν του φίλον, τὸν Μπαρρές, καὶ ἐκεῖ εἰς μίαν ἐξομολόγησιν ὑπερτάτην, διετύπωσε μὲ ὀλίγας λέξεις,

¹ Πλάτωνος: *Paίδων* LXIII.

τὸ αἰσθητικὸν δόγμα τῆς ζωῆς του. Ὅχι ὅπως ἐσάλπισεν αὐτὸ εἰς τὸν ἀλαλητὸν τῆς μάχης καὶ τὴν ὀγλοβοὴν τοῦ ἀγῶνος, ἀλλ' ὅπως τοῦ τὸ ἐδίδαξεν ἡ βαθεῖα γνῶσις τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ὁραίου ἡ γαλήνιος ἐπίγνωσις.

— Δὲν ὑπάρχουν εἶπε, κλασσικοὶ καὶ ρομαντικοί. Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀνοησίαι. Λυποῦμαι ὅτι δὲν εἶμαι τώρα καλλίτερα διὰ νὰ σοῦ τὸ ἀναπτύξω!...

— Θέλω φῶς καὶ ἄνθη, ὑπῆρξεν αἱ τελευταῖαι λέξεις τοῦ Μωρεᾶς — ὡς εἰς ὀπτασίαν πλέον, σχεδὸν ὑπερκόσμιον καὶ ὅλως πνευματικὴν, τῆς προσφιλοῦς γενεθλίου γῆς, τὴν ὁποίαν λούει τὸ ἀπεφθον φῶς καὶ στολίζει ὥραϊα τὰ ἄνθη. Αἱ πατρῷαι Μοῦσαι καὶ Χάριτες τὰ ἔφεραν νοερῶς, ἀπὸ μακρὰν, εἰς τὴν κλίνην τῆς ἡρέμου ἀγωνίας τοῦ ποιητοῦ καὶ ἡ τελευταία του λέξις ὑπῆρξε σύμβολον τοῦ ἔργου του. Φῶς γαλήνιον αὐγάζει τὴν κλασσικὴν εὐγραμμίαν του καὶ τὰ ἄνθη πλέκονται πέριξ τῶν κινῶντων αὐτοῦ, ποῦ ὑψώνονται σεμνοὶ εἰς τὸ κυανοῦν, πότε φαιδρὰ ὡς τὰ ρόδα καὶ αἱ ἀνεμῶναι, πότε πένθιμα ὡς οἱ ἀσφρόδελοι καὶ τὰ ἴα.

Ἐκεῖνος, ὅστις ἔζησε καὶ ἀπέθανεν ὡς ἀρχαῖος Ἕλλην, ἠθέλησε καὶ πέραν τοῦ τάφου του νὰ μείνῃ Ἕλλην. Ἀφῆκε τὴν παραγγελίαν νὰ καὶ ὁ νεκρὸς του — καπνὸς ἓκ τῆς φλογός, ὅπως καὶ ἡ ζωὴ του¹, κατὰ τὸ περίφημον ποίημά του. Καὶ ἐνῶ τὸ σῶμα, ὅπου κατέκρινε τόση ποίησις, τόσος ἰδανισμός, τόσον βαθὺ τὸ αἰσθημα τῆς Ἑλλάδος, παρεδίδοτο εἰς τὰς ἀγνιστικὰς φλόγας, στίχοι τῆς *Ἰφιγενείας* ἐψάλλοντο. Μετ' ὀλίγον μία τεφροδόχος κάλπη ἐδέχετο ὅτι ἀπέμεινεν ἓκ τοῦ ποιητοῦ. Δὲν ὑπάρχει τάφος διὰ νὰ χαραχθοῦν ἐπ' αὐτοῦ οἱ ἰδιοὶ του στίχοι, τοὺς ὁποίους ὁ Παλαμᾶς μετέφρασε μὲ τόσον αἰσθημα:

«Κόψτε τὰ μύρτα τὰ λευκὰ ἀπὸ τὰ περιβόλια τῆς Ἀθήνας — ἀπὸ τῆς Νίμης τὸ γιασεμὶ — Στὴ Λίλῃ καὶ στὸ Παρίσι θερίστε τὰ περίφημα τὰ ρόδα — ἀπὸ τῆς γαλανῆς τῆς Μαρτίνας πηγᾶντες νὰ πάρετε ἀκόμη ὅλη τὴν χλωρίδα τὴν λιμνόχαρη, γιὰ νὰ μοῦ πλέξετε, φίλοι, τὸ στεφάνι, ποῦ μὲ στολίζει καὶ μὲ φυλάει ἀπὸ τὸν καιρὸ».

Ἡ πένθιμος κάλπη τὸν ἀντικαθιστᾷ καὶ ἐπ' αὐτῆς τὸ ἴον τῆς αἰτικῆς γῆς, «στολίδι τοῦ ὠχροῦ θανάτου ἢ τῆς φλογερᾶς ἀγάπης», θὰ λαξευθῇ μᾶλλον ἢ τὸ ρομανικὸν ρόδον. Ἐφημέρως εἰσέ-

¹ Ἰδοὺ τὸ ποίημα αὐτό, κατ' εὐστοχον μετάφρασιν:

Ὡς εὖ τοῦ αἰθέρος σύντροφε, ἀδιάφορε καπνέ,
Λέω πῶς σοῦ μοιάζω λίγο.
Εἶνε ἡ ζωὴ σου μῆς στιγμῆς, ἀφανισμένη ἐμέ,
Μὰ ἀπ' τὴ φωτιάν, ὅπως εὖ, κινᾶω ἀργὰ νὰ φύγω.

Ὡ! γιὰ νὰ ζήσῃ ὁ ἀνθρωπος τὰ γόνάτα του ὡς λυώνη
Καὶ στάχτη ὅλο ὡς μαζώνη,
Ἐμεῖς οἱ δυὸ ἀσυνκίνητοι, καπνέ μου, ὡς ἀνεβοῦμε
Ψηλὰ ν' ἀφανιστοῦμε!

Μετάφρασις: ΘΡΑΣ. ΖΩΪΟΠΟΥΛΟΣ

πνευσε τὴν εὐωδίαν αὐτοῦ, ἐνῶ τὸ ποθεινὸν ἐκείνου ἄρωμα γεμίζει διὰ παντός δλόκληρον τὸ ἔργον του. Ἀλλὰ δὲν θὰ ραντίσωμεν μὲ κοινὰ δάκρυα τὴν ὀλίγην αὐτὴν σποδόν, τόσον ἀπλὴν καὶ λιτὴν, ὅσον καὶ αἱ *Στροφαί*. Ἀς τὴν φέρωμεν μᾶλλον μίαν ἡμέραν φθινοπώρου, πενθίμως πεπλοῦσαν τὸν Ὑμηττόν, εἰς τὴν κορυφὴν του, καὶ ἐκεῖ ὡς τὴν σκορπίσωμεν, εἰς τὰς ριπὰς τῆς αἰτικῆς αὔρας, φερούσας τὴν θνήσκουσαν ψυχὴν τῶν ροδοδαφνῶν τοῦ Ἰλισσοῦ.

Ὡς μία νέα πνοὴ θὰ γεμίσῃ τότε τὸν διαφανῆ ἄερα καὶ ἐνουμένη μὲ τὴν πνοὴν τοῦ Σοφοκλέους καὶ τῆς Σαπφούς, τοῦ Πινδάρου καὶ τοῦ Βαλαωτοῦ Σιμωνίδου, τοῦ Σολωμοῦ καὶ τοῦ Βαλαωτοῦ, θὰ ἐξαγγέλλῃ, διὰ μέσου τῶν αἰώνων καὶ διὰ μέσου τῶν θαλασσῶν, πότε ὡς ψίθυρος καὶ πότε ὡς κλαγγή: θὰ ἐξαγγέλλῃ, ὅτι αἰώνια ζῇ ἡ ἑλληνικὴ ἰδέα, ὅτι ἀφθαρτος ὑπάρχει ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ, καὶ ὅτι πρὸς ἓνα καὶ τὸν ἴδιον μελωδεῖ σκοπὸν ἡ ἑλληνικὴ λύρα.

Δ. ΚΑΚΛΑΜΑΝΟΣ

JEAN MORÉAS

ΕΡΙΦΥΛΗ

Ἀκολουθώντας τὸ σοφὸ τὸ πάτημα — τοῦ Μαντουανοῦ ποῦ μ' ἔθρεψε περίφημος μὲ τὴ χάρη του, — μέσ' ἀπὸ τὴ Στύγα τὴ μισητὴ καὶ ἀπὸ τὸν ἀχόρταγο τὸν Ἀχέρωντα, — Ἐριφύλη, νὰ με στοῦ μαύρου Τάρταρου τὰ βάθη. — Μὴ με καταφρονᾷς, χαριτωμένη Σκια, κάψε — στὰ μάτια μου μπροστὰ τὸν παλιὸ καημό σου, — στάλαξε τὰ δάκρυά σου μέσα στὴ σκέψη μου τὴν εὐλαβητικὴ, — σὰν τὰκριβὸ τὸ μπάσαλμο μέσ' στὴν καθάρια ὑδρία.

«Ὅμοια μὲ τὸν ἀνάλαφρο τὸν ἄνεμο — τρέχω — ἀπὸ τότε ποῦ τὸ παράτησε ἡ ζωὴ — τὸ κορμί μου. — Μὰ τοῦ κορμιοῦ τὸ μόλεμα καὶ τὰ δεινὰ — θάνατος δὲν τὰ σβύνει.

«Ἄκου λοιπόν. Ἡ ἔγνοια — τοῦ χουσοῦ στολιδιοῦ — δὲ μὲ νίκησε καθὼς τὸ διηγηθῆκανε — στόματα πλανεμένα. — Μὲ νίκησε ἡ ξανθόμαλλη Ἀφροδίτη — θεὰ τροπαιοφόρα.

«Ὁ ἄντρας μου εἶταν ἥρωας — βλαστάρι τοῦ Ὀϊκλέα. — Τὸ κουπὶ τραβοῦσε μέσα στὴν Ἀργὼ — πλαῖι πλαῖι μὲ τὸ Θησέα. — Τοῦ ἐκηβόλου Φοῖβου Ἀπόλλωνα — εἶτανε μάντης. — Ὅμως δασά, τραχιά τὰ γένεια του — στὸ πρόσωπό του ἐπάγω. — Κι ὁ ἄλλος ὅταν ἦρθε, — πῶς ἀνθίζε ἀπὸ νιάτα! — Στὰ μάγουλά του μόλις ἄρχισε καὶ χάραζε τὸ ξανθὸ χνούδι. — Τὴν ψυχὴ δὲν τὴ μεθᾷ τὸ ὄργανο — τὸ Βερεκυντιανὸ — καθὼς μεθοῦσε ἡ φωνὴ του κάθε φορὰ ποῦ μοῦ ἔλεγε: — Νὰ σὲ φυλᾷ οἱ θεοί, εὐγενικὴ δέσποινα! — Κ' ἐννοίωσα τότε τὴ ντροπὴ μου — σὰν τὸ πεσμένο φύλλο, — σὰν τὴ γοργὴ τὸν πόθο μου — μανία τοῦ Βορριά.

«Ὡ νιάτα! εἶναι τὰ χέρια σας — σὰν τὸν κισσὸ στὸ δέντρο γῦρο! — Μὰ τὰ γεράματ', ἄλλοίμονο! — εἶν' ἓνα πλῆθος ἴσκιος χαμένοι!»

Εἶπε καὶ σώπασε σὰ νὰ τῆς ἔλειπε τὸ θάρρος. — Σὰν τᾶλογο τὸ ἀνυπόταχτο ποῦ ὑποψιάζεται, — ἡ μνήμη σου ποδιζει, φάντασμα τρομασμένο, — κι ἀπὸ τὸ στόμα σου ποτὲ κανεῖς δὲ θὰ γρικῇ — πῶς ἓνα σου παιδί, πιστεύοντας πῶς θὰ ἐκδικηθῇ τὸν ἔρωτά σου τὸν ἔνοχο, — τὴ μόλεψε μὲ τὸ αἷμα σου τὴ γῆ τὴν τροφодότρα. — Στοῦ ἀλύπητου Μίνωα καὶ στοῦ Αἰακοῦ τὰ παλάτια, — Γυναῖκα, δὲν τὸ χαίρεσαι πιά τὸ φθαρτὸ κορμί σου, — τὰ μάτια σου τὰ δλόφωτα, τὰ φουντωτὰ μαλλιά σου, — χαρὲς τοῦ χαιδίου, τὰφράτα σου τὰ χέρια. — Τώρα ἡ θεὴ τρυφερὴ ἀγάπη — τοῦ

κάκου θάγωνίζοταν νὰ σὲ σφιγταγκαλιάσει. — Ὅμως γιὰ τὸν Ἀλκμαίωνα τὸ μητρο-
χτόνο — ἀκόμα εἶναι χεροπιαστὸ τὸ ἀπατηλὸ εἶδωλό σου. — Ὅμοια χτυπᾷ τὸ σίδερο
κοιμμένο πριναῖρι — μέσα στὸ δάσος τὸ βαθὺ γιὰ νὰ κάμῃ τὸ ἀλέτρι.

Ἀλλοίμονο! θνητοί, μακρυνά, σὰν ἀπὸ κακὸ λιμάνι, — ἀπ' ὅσα ἔγνοια φιλόδοξη
δολερὰ ὀρμηγεύει, — ὅτι καὶ ἡ τύχη ἀλλάζει, καὶ ἡ προσδοκία ἀβέβαιη, — ὅταν κανεῖς
τραβᾷ πέρα κι ἀπ' ὅ,τι πρέπει. — Συνετὴ θέληση καρδιάς πού δὲν τὴν κυριεύει
τίποτε, — σὰν τὸ ἄρμα ἀπὸ τὸ δέξιο κυβερνημένο χέρι. — Μὰ ὁ τυφλωμένος ὁ θυμὸς
σὰν ἀστόχαστος ταῦρος, — συχνὰ δὲν πιτυχαίνει τὸ σκοπὸ, καὶ τινάζετ' ἔξω.

Μοῦσα μου, ἄς τὰφήσουμε, τὸ ποτάμι καὶ τοὺς κάμπους τούτους — καὶ τὸν
Πλούτωνα καὶ τὶς ἀδερφάδες πού κανεῖς δὲν τολμᾷ νὰ τὶς ὀνομάσῃ, — κι ἄς πᾶν
πιά τὶς συντροφισσες νὰ ξαναβρῇ ἡ Σκιά, — ἐκεῖνες πού πεθάναν ἀπὸ ἀγάπη.

Βλέπω τὴ Φαίδρα θλιβερή, μαζί ἔνοχη καὶ ἀθώα, — τὴ Μύρρα πού τὴν ἔλιω-
σεν ὁ βδελυρὸς τῆς πόθος, — ἀπὸ ὀλέθρου προμήνυμα τὴν Ἀγλαυρο χαμένη, — τοῦ
Μακαρέα μαζί ἀδερφή, γυναῖκα, τὴν Κανάκη, — τῆς Λήμνος τὴ βασίλισσα τὴν καρ-
διοφλογισμένη — γιὰ τὸν Ἰάσονα ἄπιστο, τὸν ἄτρομο Ἀργοναύτη, — τὴ Λαοδάμεια,
τὴν Ἥρώ, Ἑρμιόνη κ' Εὐρυδίκη, — τὴν Κυδίππη πού πιάστηκε σὲ κάποια ἀπαίσια
βρόχια, — τὴν τρυφερὴ τὴν Πρόκριδα πού τὴν Αὐγὴ ζηλεύει, — τὴν Ὑπερμνήστρα,
τὴν Εὐάδνη, τὴ Φυλλίδα ἀκόμα, — καὶ τὴ Διδὼ τὴ συνετὴ πού τὴν παράτησε, — γιὰ
νὰ ὑπακούσῃ στοὺς θεοὺς θεοσεβῆς ὁ Αἰνείας.

Πῶς λυπητερὰ σαλεύει, τί γλυκὰ πού ἀναστενάζει — τῶν κατατρεμένων ἱσκιῶν
τὸ θαμπὸ μελίσσι — σά, γλυκόπικρα, θυμᾶται τὰ παλιὰ τὰ βāsana! — ἔτσι κ' ἔνα
ὠραῖο βράδι, μέσα στὴν πεδιάδα, — τὸ κλαδὶ τὸ χτυπημένο ἀπὸ χλιαρὸ ἔνα φύσημα! —

Ἀρμονικὲ Βιργίλιε, τῆς Μάντουας τιμὴ μεγάλη, — καθὼς τὸ ρέμα τὸ ἵσυχο
στὸ πέρασμά του — βοηθᾷ, τρέφει τὰ νιόφυτα νοτίζοντάς τα, — ἔτσι ἡ σοφὴ φωνὴ
τοῦ πλήχτρου σου — χυμένη μέσα στοὺς καιροὺς, — τὴν ἀρετὴ τονώνει τῶν ἀκέρων.
— Κ' ἐστὶ πού τὸ κατόρθωσες, Δάντη, σὰν τοὺς ἀρχαίους, — νὰ μεγαλώσῃς τὴν ἀδύ-
νατην ὁρμὴ τῆς Γοτθικῆς σου Μούσας, — τόσο τὴν εἶχες τὴν καρδιὰ γιομάτη ἀπὸ
τὴν Καλλιόπη, — μὲ τὰ γλυκὰ, μὲ τὰ βαθιὰ, τὰ θεῖα σου τὰ τραγούδια — τοῦ Παρ-
νασσοῦ ἱεροῦ τρανοῦ τὶς δυὸ κορφὲς ἀνέβης — τῆς χριστιανῆς παρὰδειςος νάβρης
ἐκεῖ τὸ δρόμο. — Ἀγαπημένοι μου δασκάλοι, στὰ μαθήματά σας, — ὑπάκουος, τόλ-
μησα φωνὴ νὰ δώσω στὴ σκιά τῆς Ἑριφύλης. — Ἀμποτε κι ὁ Ἀπόλλωνας ὁ πολυ-
δοξασμένος — νάνάβη τὴ μανία μου ξαφνικὰ κάθε φορὰ πού λαγγεύει — καὶ γιὰ
τοὺς δυὸ σας νὰ ταιριάζω στὴ γαλλικὴ κιθάρα ἐπάνω — τὰ λόγια πού εἶπε μέσα ἐκεῖ
στὴν Πολιτεία τοῦ Θρήνου — μὲ μίλημα τοσκανικὸ, τοῦ πιὸ γέρου ὁ πιὸ νέος:

«Πατέρες, ξακουστοὶ σοφοί, τῆς ποίησης κολυμπήθρες, — φῶς καὶ στολίδι τῶν
ψαλτῶν τῶν ἄλλων, — στηρίζτε τὸν ἀδύνατο, κι ἄς μοῦ λογαριαστῇ — κι ὁ πόθος
πού νάποζητῶ τὰ ἔργα σας μὲ κάνει.»

Μετάφρ. Κ. ΠΑΛΑΜΑ

ΑΠΟ ΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ

Ὡϊμένα, ἀνθρώπινη καρδιὰ κι' ἀνθρώπε δίχως πίστι,
Ποὺ θάμπωσαν τὰ μάτια σου ἀπ' τὰ πολλὰ τὰ φῶτα.
Τὸ πῶς φωτίζει μέσα μου ποτὲ σου δὲν θὰ μιάθῃς
Ὁ ἥσκιος, πού τὸ φύλλωμα τοῦ δρόμου αὐτοῦ μοῦ ρίχνει.

✠

Νοιώθω τοὺς ἤχους σου, ὦ φωνὴ κυρηναϊκὴ πού ἔχουν
Μιὰν ὑπεράνθρωπη ἔννοια.
Κι' ἀπὸ τὰ χέρια μου νερὰ τῆς Κασταλίας τρέχουν
Καθάρια κρυσταλλένια.

Καὶ σεῖς μοῦ ἦσαν μιὰ φορὰ, Μοῦσες, πιστὸ γενναῖο
Θερίο καὶ εὐωδιασμένο.
Τώρα ἡ ψυχὴ μου κοιτάει σὰ λείψανο ὠραῖο
Μὲς στ' ἀνθη σας θαμένο.

(«Στροφές»)

Μετάφρ. ΠΑΥΛΟΥ ΓΝΕΥΤΟΥ

... Στόμα, πολὺ γλυκύτερο κι' ἀπὸ τὸ μέλι ἀκόμα
Σ' τὰ βάθη τῆς κυνέλης συναγμένο,
Πιὸ ἄλικο ἀπ' τὸν μήκωνα πού ξεπροβάλλει, ὦ στόμα!
Ἀνάμεσα σὲ κάμπο χλοισμένο,
Σμίξε τὰ χεῖλη σου γλυκὰ μὲ τὸ δικό μου στόμα
Τρελλὸς νὰ γίνω ἀκόμα!
Κ' ἔτσι, ἀγάπη μου ἐσύ, στερνὴ μὲς τὴν καρδιά μου,
Παίρνοντας ὄρη καὶ βουνὰ γιὰ σένα
Θὰ φτάσω σέρνοντας μαζί τὰ ἐρωτικὰ ὄνειρά μου
Σ' τὴν ἄκρη τοῦ χειμάρρου, ὠημένα!
Κ' ἐκεῖ μ' ἔνα μου πῆδημα νὰ βυθισθῶ στὴ λήθη
Μ' ὅλο τὸν κρῦφο τὸ καμὺ πού μ' ἀναφες στὰ
[στήθη] ...

(«Στὴν Δέσποινά μου» —
Ποιμενικὲς Ἀλληγορίαις)

[Ἀπόσπασμα].

Μετάφρ. + ΠΕΤΡΟΥ ΖΗΤΟΥΝΙΑΤΗ

Ὅταν μέσα στὸν ἄνεμο καὶ μέσ' στὴ νύχτα θὲ νάρθῶ
Στὸν ἔρμο βράχο νὰ καθήσω,
Ποὺ καὶ τοὺς χτύπους τῆς καρδιάς ἐκεῖ θὰ λησμονήσω
Καὶ σένα μόνο θὰ γροικῶ,

Δὲ θὰ σοῦ φτάσῃ, Ὁκεανέ, μὲ λίγον ἀλαφρὸν ἀφρὸ
Τὸ πρόσωπό μου νὰ δροσίσης·
Μ' ἔνα μεγάλο χτύπημα τοῦ κύματός σου ξαφνικὸ
Θὰ πάρῃς με στὴν πίκρα σου καὶ θὰ μ' ἀποκοιμίσης.
(«Στροφές»)

Μετάφρ. Μ. ΜΑΛΑΚΑΣΗ

Ποτὲ μὴν πῆς: εἶναι ἡ ζωὴ χαρὰ καὶ γιορτασμός,
Ἐτοίμιζαι μιὰν ἄσοφον ψυχὴ καὶ τιποτένια.
Μ' ἀκόμα πιότερο μὴν πῆς: ἀτέλειωτος καημός,
Γιατὶ θὰ νᾶσαι ὁ ἀτολμὸς πού δὲ βαστᾷ τὴν ἔννοια.

Γέλα καθὼς τὴν ἀνοιξὴ σαλεύουν τὰ κλαριά,
Καὶ σὰν τάγερι στέναζε καὶ σὰν τὸ κῆμα μοῖρου,
Κάθε χαρὰ δοκίμασε καὶ κάθε συφορὰ
Κ' ὕστερα πές: εἶναι πολὺ, κ' ἱσκιὸς ἐνὸς ὄνειρου.
(«Στροφές»)

Μετάφρ. ΛΕΑΝΤΡΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Κισσέ, πού μὲ βουκολικὴ χάρη κι ἀπλὴ στολίζεις
τὰ ἐρείπια τῶν μνημείων ὅλο ρίγη,
καὶ στὸν παλιὸ τὸν πλάτανο, τὸ μᾶγιο μοῦ χαρίζεις,
πού ἡ ἀγκαλιά σου πνίγει.

Ὅμως, κισσέ ὀλοσκοτεῖνε, προπᾶντων σ' ἀγαπῶ
σὲ κάποια κρήνη κρεμασμένο,
καὶ τὸ γερὸν ἀφίνοντας νὰ ρεῖ θρηνητικὸ,
στὸ μάρμαρο δεξαμενῆς πού ἔχει ὁ καιρὸς ραῖσμένο.

(«Στροφές»)

Μετάφρ. ΣΩΤΗΡΗ ΣΚΙΠΗ

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΝΕΚΔΟΤΑ

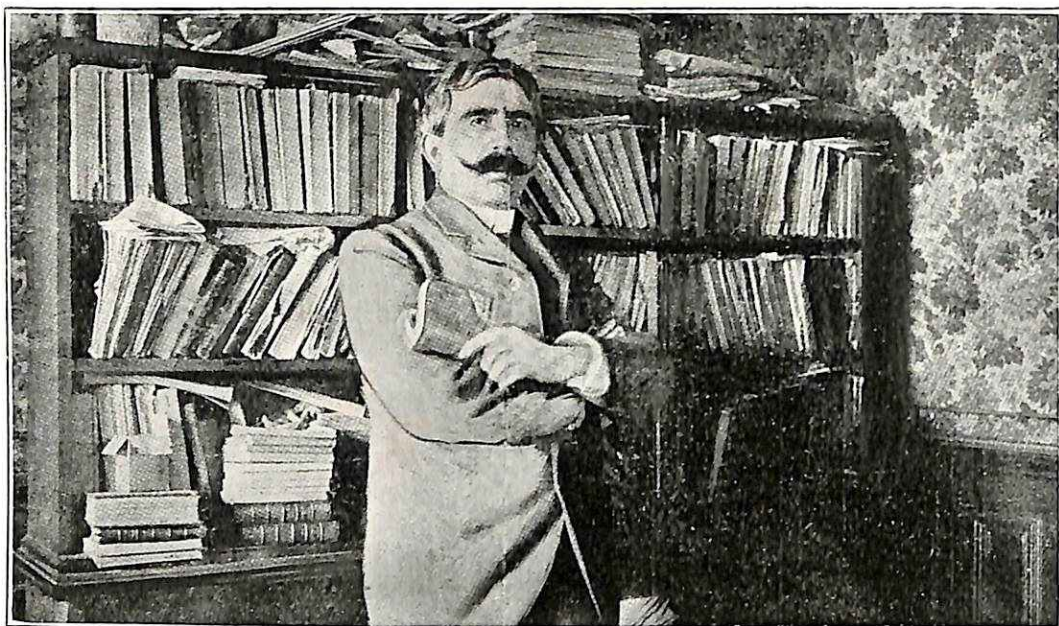
Εργα τοῦ Μωρεᾶς ἀνέκδοτα, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς
Variations sur la vie et les livres, πού
θὰ βγῇ σὲ λίγες ἡμέρες, εἶνε, τὰ ἀποσπάσματα
ἀπὸ τὸ *Φιλοκτήτη* καὶ *Αἶαντα* πού θὰ γράψῃ
τὸν πρόλογό τους ὁ Barrès, καὶ πού θὰ ρυθμίσουν
νὰ τυπωθοῦν, *Ἔργα καὶ ἡμέρες ποιητῶν*, πού
θὰ τυπωθῇ ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ τὶς *Variations*,
δυὸ τοῦλάχιστο τόμοι *Κριτικῶν μελετῶν καὶ*
σημειώσεων καὶ μικρὰ ἀριστοτεχνικὰ διηγή-
ματα ἐπιγραφόμενα *Μετὰ τὸ Δεκαήμερο*, συνέ-
χεια τῆς ἀθανασίας τοῦ *Βοκαζίου*.

Τὸ γραφεῖο τοῦ Μωρεᾶς θὰ μεταφερθῇ ὁλό-
κληρο στὸ Μ. Barrès, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴ δια-

θήκη τοῦ μεγάλου ποιητοῦ, ἀνεξέλεγκτος θὰ
ταχτοποιήσῃ ὅπως αὐτὸς θελήσῃ τὰ χαρτιά του,
τὰ χειρόγραφα του καὶ τὴν ἀλληλογραφία του.
Ὁ Μωρεᾶς στὴ διαθήκη του τοῦ δίνει τὸ
δικαίωμα τοῦ Barrès νὰ μὴ δημοσιεύῃ ὅ,τι
νομίσει ὅτι δὲν ἔχει νὰ προσθέσῃ τίποτε στὸ
ἔργο του.

Ὁ Barrès στὴν ἐρώτησή μου, ἂν θὰ κάμῃ
χρῆσι αὐτοῦ τοῦ δικαιώματος, μοῦ ἀπάντησε:
— Μὰ ἔχετε τίποτε τοῦ Μωρεᾶς πού νὰ μὴν
εἶνε τέλειο; Κι αὐτὸ ἀκόμα, νὰ μοῦ δίνη τέτοια
ἐξουσία, δὲ χαρακτηρίζῃ τὴν τελειότητά του; ...
Σκεφθῆτε τί σημαίνει αὐτό...

Μ. ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

Ο ΖΑΝ ΜΟΡΕΑΣ ΕΙΣ ΤΟ ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΤΟΥ

ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΤΗΣ ΠΑΛΙΑΣ ΓΑΛΛΙΑΣ — ΤΟ ΠΟΥΛΙ ΚΑΙ Ο ΧΩΡΙΑΤΗΣ

Εΐτανε μιὰ φορά, στὰ παλιά - παλιά τὰ χρόνια, ἓνας πλούσιος χωριάτης, πού εἶχε δικά του ἀμέτρητα χωράφια, δάση καὶ ποτάμια. Κι ἀπὸ τὰλλα τὰγαδιά, εἶχε ὅσα θέλετε· κ' εἶχε κ' ἓνα καστέλλι ὅπου δὲν εἶχε ταίρι σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη, καὶ τόσο θαυμαστό, πὺν νὰ σὰς τὸ ἱστοροῦσα θὰ φαινόταν παραμῦθι.

Δὲν πιστεύω ποτὲ νὰ ξαναχτίσουνε τέτοιο πυργόκαστέλλο, οὔτε τόσο πλούσιο πύργο. Ἐνα ποτάμι τὸ περικύκλωνε, καὶ τὸ περβόλι, ἀτίμητο περβόλι, πλῆθος εἶχε τὰ φυτὰ, σπάνια καὶ ὠραία.

Δὲν εἶτανε κανεὶς λιγόμεναλος, μὰ πολὺ ἔξυπνος ἱππότης, ἐκεῖνος πὺν σοφίστηκε νὰ τὸ σιάξῃ ἔτσι ὁμορφα.

Ἦτοτε ἀπὸ τὸν κύρη, πῆρε τὸ χτήμα ὁ γιὸς κληρονομιὰ, κι αὐτὸς τὸ πούλησε σὲ κείνον τὸ χωριάτη. Ἦτσι πῆγε, ἀπὸ χέρι σὲ χέρι: καὶ βέβαια, μὲ τοὺς κακοὺς τοὺς κληρονόμους, πᾶνε στὰνάθεμα κάστρα καὶ πολιτεῖες.

Ποῦ νὰ τὰ πῶ καὶ νὰ τὰ ὀνοματίσω ὅλα τὰ βότανα πὺν βλαστολογούσανε στὸν ὁμορφο τὸν κῆπο· ἀληθινὰ ὁμορφα τὰ ῥόδα καὶ τὰ λογιῶλογῆς λουλούδια σκόρπιζαν ἐκεῖ τὴν εὐωδιά τους τὴ γλυκεῖα, κ' εἶχανε τὰρώματα τόση δύναμη καὶ χάρη, πὺν ἓνας ἄρρωστος καὶ πιασμένος, κοιτάμενος στὴ σέντια, ἔφτανε νὰ περάσῃ μιὰ

καὶ μόνη βραδυὰ στὸν κῆπο, γιὰ νὰ φύγῃ τὸ πρωὶ γερός καὶ γιατρεμένος.

Τὰ λειβάδια εἶτανε τόσον ὁμαλά, πὺν δὲν ἔκανε τὸ χόρτο οὔτ' ἀπάνω οὔτε κάτω. Τὰ δέντρα ἴσια καὶ ψηλά, κάνανε καρπὸ χειμῶνα - καλοκαίρι.

Τέλος πάντων, πρέπει νὰ ξέρετε πὺς ὅλα σὲ κείνο τὸ περβόλι, εἶτανε καμωμένα μὲ τὰ μαγικά.

Καταμεσῆς μιὰ βρύση, μὲ γάργαρο καὶ ὑγιεινὸ νερὸ, ἀνάβρυζε ἀναβράζοντας. Τὴν ἡσκιώνανε τὰ ὁμορφότερα δέντρα, κ' εἶτανε τὰ κλώνια τους μὲ τόσο τέλεια τέχνη βαλμένα, ὥστε καὶ τὶς μεγαλύτερες μέρες τοῦ καλοκαιριοῦ, δὲν τὰ περνοῦσε ὁ ἥλιος. Καὶ δὲν εἶτανε στὸν κόσμον ἀνεμικὴ καὶ μπόρα, μ' ὅση δύναμη κι ἂν εἶχαν, ἄξιες νὰ μαδήσουνε τὰ φύλλα ἢ νὰ ξεκολλήσουνε τὴ φλούδα ἀπὸ κείνα τὰ δέντρα.

Ἐκεῖ μέσα, σ' ἓναν πεῦκον ὅπου ψήλωνε μὲ χάρη, ἓνα πουλὶ ἐρχόταν καὶ λαλοῦσε, δυὸ φορές τὴ μέρα: τὸ πρωὶ, κ' ὕστερα τὸ βράδυ.

Πὺς νὰ μιλήσω γιὰ κείνο τὸ ἐξαίσιον πουλὶ, δὶχως νὰ στοχάσω τίποτα; Θὰ πῶ μονάχα πὺς εἶτανε πὺν μικρὸ παρὰ ὁ σπουργίτης καὶ πὺν μεγάλο παρὰ τὸ τρυποκαίρυδο, καὶ πὺς λαλοῦσε τόσο καλά, πὺν ξεπερνοῦσε τὴ γαλιάνδρα καὶ τὰηδόνι. Γιατὶ, βέβαια, εἶτανε στὶς ρίμες καὶ στὰ λιανοτράγουδα πὺν διαβασμένο παρὰ κάθε

παιγνιδιάτορα τῆς ἄρπας ἢ τῆς λύρας. Καὶ τὸ τραγούδι του εἶχε τὴ χάρη νὰ διώχνῃ τὸν πόνο ἀπ' τὸν κακοτυχημένο, καὶ νὰ κάνῃ τὸν ἀσπρομάλλη γέρο νὰ θαρρῇ πὺς ξαναγινόταν νιὸ παληκαράκι καὶ ἄξιος νᾶρσῃ.

Πρέπει νὰ μάθετε ἀκόμη πὺς τὰ γλυκολαλήματα τοῦ πουλιοῦ εἶτανε πὺν συντηρούσανε στὸ περβόλι τὸ πλοῦτος καὶ τὴν ὁμορφιά του. Γιατὶ ἀπ' τὸ τραγούδι γεννιοῦνται οἱ ἔρωτες πὺν κάνουν καὶ προκόβουν τᾶνθη καὶ τὰ δέντρα.

Ἄς μὴν ξανάρθῃ τὸ πουλὶ, καὶ τὸ περβόλι θὰ μαραθῇ κ' ἡ βρύση θὰ στερέψῃ!

Ὁ χωριάτης εἶχε συνήθειον νᾶρχεται κάθε μέρα νᾶκούῃ τὸ πουλὶ. Ἐνα πρωὶ, ἦρθε νὰ πλύνῃ τὸ πρόσωπό του στὴ βρύση, καὶ τὸ πουλὶ, πὺν εἶτανε ψηλὰ στὸν πεῦκον ἀπάνω, ἀρχίζει νὰ τραγουδάῃ ἓνα σκοπὸ πολὺ διασκεδαστικὸ καὶ γεμάτο διδαχές.

Τὸ πουλὶ ἔλεγε στὴ δική του γλῶσσα:

Ἀκούστε μου ὅλοι τὸ τραγούδι,
νιοί, κληρικοὶ καὶ λαϊκοί,
ὅσοι δουλεύετε σὲ ἀγάπη,
κι ὅσοι στὸν πόνο εἰστε πιστοί.
Ἀκούστε με καὶ σεῖς κοπέλλες,
τρισεύγενες καὶ πανωραῖες!
Νὰ κάνετε τὴν προσευχή σας
καὶ τοῦ Θεοῦ τὶς ἐντολές.
Συχνὰ - πυχνὰ νὰ λειτουργίσετε
σὲ μοναστήρια κ' ἐκκλησιές·
γιατὶ ὅποιος πάει στὴν ἐκκλησία,
ποτὲ δὲν πέφτει σὲ ἁμαρτία.
Καὶ βάλτε το καλά στὸ νοῦ σας:
ἔχουν μιὰ γνώμη Θεὸς καὶ Ἀγάπη.
Ὁ Θεὸς τὴ Φρόνηση ἀγαπᾷ,
κ' ἡ Ἀγάπη δὲν τὴν ἀφηρᾷ.
Ἐπαρση, Ψέμα, ὁ Θεὸς τὰ ὀχτρεύεται,
κ' ἡ Ἀγάπη στὴν Ἀλήθεια χαίρεται.
Τιμὴ κ' Εὐγένεια στρέγει ὁ Θεός,
κ' ἡ Ἀγάπη δὲν τοὺς εἶναι ὀχτρός.

Ἔτσι τραγουδοῦσε τὸ πουλὶ, καὶ ἅμα εἶδε, καθισμένο κάτω στὸ δέντρο, τὸ χωριάτη πὺν ἄκουε, ἄρχισε νὰ τραγουδάῃ μὲ ἄλλο ὕφος:

Ὁ ρυάκι, κράτα τὴ ροή,
καστέλλι, πύργοι, σωριασῆτε,
ἄνθη καὶ δέντρα, μαραθῆτε,
σαπίσετε ἄγουροι καρποί.
Πρῶτα στὶς ἡσκιερὲς βραγιές
ἐρχόνταν Νιοὶ καὶ Κοπελλιές,
κ' εὐφραίνονταν μὲ τοὺς σκοποὺς μου,
κ' εἶταν ἡ ἀγάπη τους ἀγάπη.
κ' εἶταν ἀπλόχεροι περισσία,
μ' εὐγένεια καὶ μ' ἀντρευσίονη
δοξάζανε τὴν Ἱπποσύνη.
Ἄλοι μου! ἀχόρταγος χωριάτης,
πὺν ἔχει Θεὸν τὸν τὰ φλουριά,
τώρα μ' ἀκούει ὅσο τοῦ ἀρέσει.
Γιὰ νὰ πληθαίνῃ τους ἡ ἀγάπη
ἐκείνοι ἐρχόνταν νὰ μ' ἀκούσουν·
κι αὐτὸς μόνο γιὰ νὰ γλεντάῃ,
νὰ τρώῃ καὶ νὰ μεθοκοπάῃ.

Ἄμα εἶπε τὰ λόγια τοῦτα, πέταξε τὸ πουλὶ. Ὁ χωριάτης διαλογίζεται πὺς, ἂν μπορέσῃ

καὶ τὸ πιάσῃ, θὰ τὸ πουλήσῃ, βέβαια, σὲ καλὴ τιμή· καί, ἀνίσως καὶ δὲν τὸ πουλήσῃ, θὰ τὸ βάλῃ στὸ κλουβί, νὰ κελαιδῇ μέρα καὶ νύχτα.

Ψάχνει καὶ μηχανεύεται τόσο πὺν βρίσκει τὰ κλαδιά, ὅπου συχνότερα πάει καὶ κουρνιάζει τὸ πουλὶ.

Καὶ τότε προετοιμάζει μιὰ θειλιά, καὶ τὴ στήνει μὲ προσοχὴ στὸ δέντρο.

Τὸ βράδυ, ἅμα τὸ πουλὶ ξαναῆρθε νὰ κουρνιάξῃ στὸν πεῦκο, πιάστηκε στὰ βρόγια. Καὶ ὁ σιχαμερὸς χωριάτης ἀνεβαίνει ἀμέσως καὶ τὰρπάξει.

— Τὸ χωριάτη ὅποιος δουλεύει τέτοια πλερωμὴ θὰ λάβῃ, κάνει τὸ πουλὶ. Δὲν ἔχεις ὁμορφα νὰ κερδήσῃς τίποτα, γιατί μεγάλη δὲ θᾶναι ἡ ἔξαγορά μου.

— Τραγουδοῦσες γιὰ τὸ κέφι σου, κάνει ὁ χωριάτης, θὰ τραγουδᾷς τώρα γιὰ μένα.

— Μοῦ φαίνεται πὺς περπατεῖς σὲ στρατά πὺν δὲν ξέρεις, κάνει τὸ πουλὶ. Εἶχα ἐγὼ στὴ διάθεσή μου κάμπους καὶ λαγγάδια, ποτάμια καὶ λειβάδια, καὶ τώρα θὰ μὲ βάλουνε μέσα σ' ἓνα κλουβί, ὅπου θὰ μοῦ δίνουνε νὰ τρώω, ὅπως στοὺς φυλακωμένους. Ἀφησέ με νὰ φύγω, καλέ μου καὶ γλυκέ μου, γιατί ποτὲ μου δὲ θὰ τραγουδήσω ὅσο εἶμαι στὴ σκλαβιά.

— Μὰ τὴν πίστη μου, λέει ὁ χωριάτης, θὰ σὲ φάω.

— Θὰ κάνῃς φτωγικὸ προσφάγι, λέει τὸ πουλὶ, γιατί εἶμαι ἄπαχο καὶ μικρὸ. Ἀφησέ με νὰ πηγαίνω· θὰ κάνῃς κρῖμα δὶχως ὄφελος, ἀνίσως μὲ σκοτώσῃς.

— Μὰ τὴν πίστη μου, τοῦ κακοῦ χάνεις τὰ λόγια σου, καὶ ὅσο μὲ παρακαλᾷς, λιγώτερα θὰ κάρω.

— Βέβαια, λέει τὸ πουλὶ, σωστά καὶ ὅπως ἡ τάξη τὸ ἀπαιτεῖ· πολλὲς φορές ἀκούσαμε νὰ λένε: ὁ γλυκὸς ὁ λόγος ξυρῖζει τὸ χωριάτη. Μιὰ ἄλλη ὁμορφα παροιμία μᾶς μαθαίνει ὅτι καὶ αὐτὸς στὸ ὕστερο κάνει τὴν ἀνάγκη φιλοτιμία. Ἀκουσέ με, ἀνίσως καὶ μ' ἀφήσῃς νὰ φύγω, θὰ σοῦ μάθω τρία ρητά, πὺν κανεὶς ἀπ' τὴ γενιά σου δὲν τὰ ἔξερε ποτέ. Καὶ θὰ μπορέσῃς ἀπ' αὐτὰ μεγάλο νάχῃς ὄφελος.

— Ἀνίσως κ' εἶμουν βέβαιος γι' αὐτὸ, λέει ὁ χωριάτης, θάκανα στὴ στιγμή αὐτὸ πὺν μοῦ ζητᾷς.

— Στὴν πίστι μου, λέει τὸ πουλὶ, δὲ σοῦ λέω ψέματα.

Ὁ χωριάτης ἀνοίγει τὸ χέρι καὶ τὸ ἀφήνει νὰ φύγῃ.

Πετάει τὸ πουλὶ καὶ πάει καὶ κάθεται στὸ δέντρο. Εἶτανε σὲ κακὴ κατάστασι καὶ μὲ τὰ φτερά του ἀναφρικασμένα, γιατί τὸ κακομεταχειρίστηκε ὁ χωριάτης. Μὲ τὴ μύτη του ἄρχισε νὰ γυαλίζῃ τὰ φτερά του ὅσο καλῆτερα μποροῦσε.

Ἄν ἐρωτᾷτε γιὰ τὸ χωριάτη, αὐτὸς δὲν ἔβλεπε τὴν ὥρα ποτὲ νᾶκούσῃ τὰ τρία ρητά.

— Χωριάτη χωριάτη τοῦ εἶπε τὸ πουλί περι-
γελώντας, ἄκουσε, καὶ ἂν εἶσαι ἄξιος νὰ κατα-
λάβης, θὰ μάλιστα μιὰ μεγάλη ἀλήθεια: *ὅς' ἀκούς,
μὴν τὰ πιστεύης ὅλα.*

— Ὁ χωριάτης σουφρώνει ἀπ' τὸ θυμὸ τὴ μύτη
του καὶ λέει:

— "Ἀμ' τῶξερα ἐγὼ αὐτό.

— Φίλε μου, τοῦ κάνει τὸ πουλί, βάλε το
καλὰ στὸ νοῦ σου, καὶ πρόσεξε μὴν τὸ ξεχάσης.

— "Ἀχ! τοῦ κάνει ὁ χωριάτης, νὰ μπορούσα
νὰ σὲ ξαναπιάσω ἄλλη μιὰ φορά, δὲ θάναγε-
λοῦσες ὕστερα κανένα πιά ἐσύ.

— "Ἀσ' τ' αὐτά, τοῦ κάνει τὸ πουλί, καὶ
ἄκουσε τοῦτο, ποῦ εἶναι καλὸ γιὰ νὰ τὸ ξέρης:
μὴ λυπᾶσαι ποὺ δὲν ἔχεις, ὅ,τι ποτὲ δὲν εἶχες.

— Μοῦ ἔταξες στὴν τιμὴ σου, νὰ μοῦ μάλιστα
τρία ρητὰ ποὺ κανεῖς ἀπ' τὴ γενιά μου δὲν τὰ
ἔξερε ποτέ. Καὶ κάθεσαι καὶ μ' ἀραδιάζεις, ὅ,τι
κάθε ἄνθρωπος ξέρεῖ καὶ καλοξέρεῖ. Τὸ βλέπω
τώρα, μὲ γέλασες δίχως καμιά ντροπή.

Καὶ τὸ πουλί τοῦ ἀποκρίνεται:

— Θέλεις νὰ σοῦ τὰ ξαναπῶ; Πολὺ φοβοῦ-
μαι μὴν τὰ ξεχάσης.

— Τὰ ξέρω καλύτερα ἀπὸ σένα, τοῦ κάνει ὁ
χωριάτης, δὲν εἶμαι τόσο ἀγράμματος, ὅσο θαρ-
ρεῖς. Μὰ τώρα μοῦ ξέφυγες, καὶ μὲ περιπαίζεις.
Κατὰ τὴ συμφωνία μας, μένει ἀκόμα τὸ τρίτο
ρητό: πές μου το, ἂν θέλῃς, γιατί δὲν ἔχω πιά
ἐξουσία ἀπάνω σου. Λέγε μου, τί εἶναι; Θὰ
τάκωσω μὲ τὴν καρδιά μου.

— "Ἀκουσε καλὰ, τοῦ κάνει τὸ πουλί, τὸ
τρίτο ρητὸ εἶναι τέτοιας λογῆς, ποὺ ὅποιος τὸ
μάνη, δὲ θάχῃ ποτέ του φόβο νὰ φτωχύνῃ.

— Ναί, τοῦ κάνει ὁ χωριάτης, γεμάτος χαρά,
αὐτὸ εἶναι τὸ ρητὸ ποὺ μοῦ χρειάζεται.

— Κακόμοιρε χωριάτη, τοῦ λέει τὸ πουλί:
μὴν πετᾷς στὰ πόδια σου, ὅ,τι κρατᾷς στὸ χέρι.

— Ὁ χωριάτης ἄναιψε καὶ κόρωσε. Κρατήθηκε
μιὰ στιγμή, κ' ὕστερα εἶπε:

— Αὐτὰ εἶναι παραμαντέματα γιὰ παιδιά.
Μὲ γέλασες. Ἐγὼ τᾶξερα καὶ τὰ καλοῖξερα ἀπὸ
πολὺν καιρὸ ὅλ' αὐτὰ ποὺ ἤρθες νὰ μὲ μάθῃς.

Τὸ πουλί τοῦ ἀπηλογήθη τώρα:

— Μὰ τὴν πίστη μου, ἂν ἔξερες τὸ τρίτο αὐτὸ
ρητό, δὲ θὰ μ' ἄφηνες νὰ φύγω τὴν ὥρα ποὺ μὲ
κρατοῦσες στὰ χέρια σου.

— *Ἀλήθεια λές, τοῦ κάνει ὁ χωριάτης, πάλιν
δυσὸ ὅμως, τὰ ἔξερα καλὰ.*

Τὸ πουλί, τὸ πονηρὸ πουλί, τοῦ λέει τότε:

— Ἐλεεινὸ χωριάτη, δὲν ξέρεις τί ἔχασες ποὺ
δὲ μὲ σκότωσες.

— Τί εἶπες, νὰ σὲ χαρῶ; τοῦ κάνει ὁ χωριάτης.

— Χωριάτη σιχαμένε, μάθε πὼς μέσα στὸ
κορμί μου εἶναι ἓνα πολύτιμο πετράδι ποὺ
ζυγιάζει τρεῖς οὐγγιές· ὅποιος τὸ κρατεῖ, ὅ,τι
πράμα κι ἂν ζητήσῃ, ἀμέσως γίνεται, γιατί τέ-
τοια χάρις ἔχει ἐκεῖνο τὸ πετράδι.

Τάκωει ὁ χωριάτης αὐτό, καὶ στηθοδέρνεται,
καὶ σκίζει τὰ ρούχα του, καὶ κοιματιάει μὲ τὰ
νύχια τὸ πρόσωπό του, καὶ φωνάζει πὼς εἶναι
ὁ πιὸ ἄτυχος τοῦ κόσμου.

Τὸ πουλί, ποὺ τὸν κύτταζε ἀπὸ τὸ δέντρο
ἀψηλά, διασκέδαζε κατὰ πολλὰ μὲ τὴν ἀπελπι-
σιά του. Καὶ ἅμα εἶδε πὼς ὁ χωριάτης εἶχε
κάνει τὰ ρούχα του κοιματία, κ' εἶχε κάνει τὸ
κορμί του ὅλο πληγές, τοῦ εἶπε:

— Ἐλεεινὸ χωριάτη, ὅσιν ὥρα μὲ κρατοῦσες
στὰ χέρια σου, μπορούσες νὰ δῇς πὼς εἴμουν
κι ἀπὸ σπουργίτη πιὸ μικρό, κι ἀπὸ μελισ-
σουργό, κι ἀπὸ σπῖνο ἀκόμα, ποὺ δὲ ζυγιάζουν
τὸ καθένα οὔτε μισὴ οὐγγιά.

— Στὴν πίστη μου, λέγει ὁ χωριάτης βαρυ-
καρδισμένος, ἀλήθεια λές.

— Χωριάτη, χωριάτη, τοῦ κάνει τὸ πουλί,
ἔπρεπε λοιπὸν νὰ καταλάβῃς πὼς σὲ περιπαίζα
μιλώντας σου γιὰ τὸ πετράδι.

— Τὸ βλέπω καὶ τὸ καλοβλέπω, λέγει ὁ χω-
ριάτης· ὅμως πρωτίτερα τὸ πιστέψα, μὰ τὴν
ἀλήθεια.

— Χωριάτη χωριάτη, τοῦ κάνει τὸ πουλί,
φανερώθηκε πιά τώρα πὼς δὲν τὰ ἔξερες τὰ
ρητὰ. Μοῦ φαίνεται πὼς λυπήθηκες τὸ πράμα
ποὺ ποτὲ δὲν εἶχες, σὰν ἔδειξες τόση μεγάλη
ἀπελπισία γιὰ τὸ πετράδι· μοῦ φαίνεται πὼς
πέταξες στὰ πόδια σου ὅ,τι κρατοῦσες στὸ χέρι,
ἀφήνοντάς με νὰ φύγω. Χωριάτη χωριάτη,
ἄκουσε καὶ τοῦτο ἀκόμα· τοῦ κάκου ὅποιος δὲν
ἔχει γνώση ἀκούει τὸ λόγο τὸ γνωστικό, ἢ τὸν
εὐγενικό τὸν λόγο ὅποιος δὲν ξέρεῖ καὶ νὰ τὸν
πράξῃ· καί, θαρρεῖ πὼς εἶναι ὅλος γνώση, ὅποιος
εἶναι γεμάτος τρέλλα.

— Ὑστερ' ἀπὸ τὴ διδαχὴν αὐτή, ἄνοιξε τὸ
πουλί τὰ φτερά του κ' ἔφυγε ἀπ' τὸ περβόλι,
καὶ πιά δὲν ξαναγύρισε.

*Νὰ φύλλω ἔπειτα ἀπὸ τὰ δέντρα, τὸ περβόλι
ρήμαξε καὶ ξερόθηκε, κ' ἡ βρύση στέρευε καὶ πάει.*

[Μετάφρ. Μ. Λά.]

ZAN ΜΩΡΕΑΣ

ΑΠΟ ΤΑ ΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥ

Η βροντώδης μεταλλικὴ φωνὴ τοῦ Ποιητοῦ
ἀντηχεῖ ἀκόμα στὰ αὐτιά μας. Ὁλόγυρα εἰς
τὸ Σύνταγμα, στὴν δένδροστοιχία, κοντὰ στὸν
Ἰλισσὸ μπορεῖ κανεὶς ἀκόμα μέσα στὴ νυκτε-
ρινὴ σιγὴ ν' ἀκούσῃ τὰ λόγια του. Λόγια λίγα,
ἀποφθεγματικά, βαθυνόητα. Ἄς τὰ φυλάξουμε
ἐμεῖς ὅσοι ἔτυχε νὰ βρεθοῦμε πλάϊ του, τὴν
ἐποχὴ ποὺ ἡ «Ἱφιγένεια» του παιζότανε στὸ
Στάδιο καὶ μοιραζότανε ὁ Μωρεάς μὲ τὸν Εὐ-
ριπίδη τῆς δάφνης ἓνα στεφάνι, ἢ πέρα ἐκεῖ
στὴν ἄλλη του πατρίδα, στὴς ὄχθες τοῦ Ση-
κουάνα, ὅταν μὲ τὴν Ὀλύμπια μορφὴ του μετέ-
φερε μιὰν ἰδανικὴ Ἀθήνα στὰ καφενεῖα τοῦ
Καρτιέ Λατέν καὶ τὰ μετέβαλλε σὲ ἀρχαῖες ἀγορές.
Ἄς τὰ φυλάξουμε τὰ λόγια του μ' εὐλάβεια.
Γιατὶ πολλὲς φορές μιὰ λέξη ζωντανεύει ὕστερα
ἀπὸ αἰῶνες μιὰ μορφὴ δοξασμένη τόσο ποὺ νὰ
τὴ βλέπουμε μπροστά μας μὲ σάρκα καὶ ὀστά,
καὶ ὅχι μαρμαρωμένη στὴν κρύα πέτρα ποὺ
τῆς σκαλίζει μὲ ἀγάπη καὶ τιμὴ ὁ θανμασιμὸς
τῆς οἰκουμένης.

Ἐσυνήθιζε μὲ παραδοξολογίες, ποὺ ἔκαναν νὰ
σασιτίζουν ὅσους τὸν ἄκουαν, νὰ λύνη τὰ πιὸ
στρουφὰ προβλήματα τῆς τέχνης, τῆς φιλολογίας,
ἀκόμα καὶ τῆς πολιτικῆς. Κάποιο βράδυ, σ' ἓνα
ἀπὸ τὰ καφενεῖα ὅπου ἐσύχναζε στὴς ὄχθες
τοῦ Σηκουάνα, μιλοῦσε γιὰ τὸ Βαλκανικὸ ζή-
τημα.

«Εἰς τὴν Χερσόνησον τοῦ Αἴμου δὲν ὑπάρχει
παρὰ ἡ Ἑλλάς. Ὅλα τὰ ἄλλα κράτη, Βούλγα-
ροι, Σέρβοι, Ρουμάνοι, δὲν ὑπάρχουν».

Κάποιος Ρουμάνος ποὺ ἔτυχε νὰ ἦνε στὴ
συντροφιά ἐστενοχωρήθηκε μὲ τὰ λόγια αὐτὰ
καὶ ἠθέλησε νὰ φέρῃ ἀντίρρηση.

«Μὰ, Διδάσκαλε, τί λέτε; Οἱ Ρουμάνοι εἶνε
λαὸς πολὺ προοδευμένος».

«Δὲν ὑπάρχουν, σὰς λέω, οἱ Ρουμάνοι». Ἐπειτα,
καρφώνοντας ἐπάνω του ἐκείνη τὴ φοβερὴ μα-
τιά του, ἀφοῦ εἶχε καταλάβει περὶ τίνος ἐπρό-
κειτο, εἶπε.

— «Σεῖς εἰσθε Ἑλλήν βέβαια».

— «Ὁχι, Διδάσκαλε», εἶπε δειλὰ ὁ συνομι-
λητὴς του. «Εἶμαι Ρουμάνος».

— «Μὰ δὲν σὰς εἶπα πὼς δὲν ὑπάρχουν οἱ
Ρουμάνοι; Ἔχετε λάθος. Εἰσθε Ἑλλήν».

Ὁ Μπραντές, ὁ κριτικὸς τοῦ Ἰψεν, τοῦ ἔλεγε·
«Ἐμεῖς οἱ Σκανδιναβοί, εἴμεθα βάρβαροι».

— «Ὁχι, τοῦ ἀπαντᾷ ὁ Μωρεάς, «δὲν εἰσθε
βάρβαροι. Εἰσθε κακὰ πολιτισμένοι».

Τὸν ἐστενοχωροῦσε ἡ οἰκογενειακὴ ζωὴ, συ-
νηθισμένος καθὼς ἦταν στὴ *μποέμικη* ζωὴ τοῦ
Παρισιοῦ. Ὅταν, ὕστερα ἀπὸ τὴν παράστασι
τῆς «Ἱφιγενείας», ἐτοιμαζότανε νὰ φύγῃ πάλιν
ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ὁ πατέρας του, λαχταρώντας
νὰ κρατήσῃ κοντὰ του τὸ ἑνδοξο παιδί του,
τοῦ ἔλεγε.

«Μεῖνε ἐδῶ καὶ πηγαίνουμε οἱ δύο μας καὶ
καθήμεθα σὲ κανένα νησί, ὅπου θὰ ἦσαι
ἥσυχος».

— «Φαντασθῆτε, μᾶς ἔλεγε ὁ Μωρεάς, τί μο-
ναδικὸ σκάνδαλο, ν' ἀπαγάγῃ κανεὶς τὸν πα-
τέρα του!»

Μὲ ὕφος ποῦ, ὅποιος δὲν τὸν ἐγνώριζε καλὰ,
θὰ τὸ ἐπαιρνε γιὰ σοβαρώτατο, μὰ ποὺ εἶχεν
ἓνα χαρακτηριστικὸν ἀνακάτωμα ἀπὸ εἰρωνεία
καὶ σοβαρότητα μαζὺ μὲ μιὰν ἐπιθυμίαν νὰ ξα-
φριάσῃ τὸν ἀκροατὴ του, ἔλεγε.

«Στὰς Ἀθήνας δὲν ὑπάρχουν τρία μόνον,
ὁ Σοφοκλῆς, ὁ Ὑμηττὸς καὶ ἐγώ».

Ἐλεγε.

«Πολλοὶ εἶπαν γιὰ μένα διάφορα καλὰ καὶ
κακά. Ἐνας μονάχα μὲ χαρακτηρίσε σωστά.

Μὲ κατηγοροῦσε κάποιος σ' αὐτὸν ὅτι εἶμαι
ἐγωῖσθης καὶ ὅτι δὲν θὰ ἔκανα ποτὲ τὸν κόπο
ν' ἀνέβω δυσὸ σκαλοπάτιον γιὰ τὸν στενωτέρου
μου φίλο. «Αὐτὸ εἶνε ἀλήθεια, ἀπῆντησε ὁ φίλος
μου, ἀλλ' εἶναι ἐπίσης ἀλήθεια ὅτι γιὰ τὸν
ἐαυτό του δὲν θ' ἀνέβαινε οὔτε ἓνα».

Ἡ προσωπικότης του, ἔντονη καθὼς ἦταν,
ἔδινεν ἀφορμὴ νὰ δημιουργοῦνται συχνὰ ἀνέκ-
δοτα ὅπως διόλου ἀνακριβῆ, πολλὲς φορές κακό-
βουλα. Κάποια γαλλικὴ ἐφημερίς εἶχε δημοσιεύσει
ὅτι σὲ μιὰ συνομιλία του μὲ τὸν βασιλεῖα Γεώρ-
γιον εἰς τὸ Παρίσι, ὁ βασιλεὺς ἐρώτησε τὸν
Μωρεάς, γιατί δὲν ἐπήγαινε νὰ τὸν βλέπῃ ὅταν
ἐμῆδαινε ὅτι περῶν ἀπὸ τὸ Παρίσι, καὶ ὅτι ὁ
Μωρεάς ἀποκρίθηκε «Μὰ, ξεύρετε, Μεγαλειότατε,
ἐγὼ δὲν πολυσυνηθίζω νὰ κάνω ἐπισκέψεις».

Ὁ Μωρεάς τὸ διέψευδεν αὐτὸ μὲ ἀγανάκτησιν.

— «Οἱ γελοῖοι! δὲν ἔξεραν τί νὰ ἐπινοήσουν
γιὰ νὰ πουλήσουν φύλλα καὶ ἔβγαλαν ὅλη αὐτὴ
τὴν ἱστορίαν. Ὅλα ψέματα».

Σὲ κάποιο χωριὸ τῆς Γαλλίας εἶχε ἀκούσει
κορίτσια τοῦ λαοῦ ν' ἀπαγγέλλουν στίχους του.

«Μοῦ φάνηκε παράξενο, γιατί στους στί-
χους τῶν «Στροφῶν» μου δὲν ὑπάρχει τὸ φλο-
γερὸ ἐρωτικὸ πάθος ποὺ μπορεῖ νὰ ἐλκύσῃ τὴν
καρδιά καὶ τὴ φαντασία μιᾶς ἀπλοϊκῆς κοπέλ-
*

λας. Αυτό το ξηγῶ ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὁ λαὸς εὐχαριστεῖται ν' ἀκούῃ καὶ νὰ αἰσθάνεται τὴ γλώσσα του τόσο ὠραία καὶ πλούσια.»

Τὸν ἐστενοχωροῦσε ἡ μανία ποὺ ἔχουν τελευταῖα πολλοὶ δικοὶ μας νὰ μεταφράζουν τῆς «Στροφές» του.

—Σὰ νὰ ἦταν εὐκολο πρᾶγμα. Καὶ νὰ πρέπη κι' ὅλας νὰ τ' ἀκούω. Ἐνας μικρὸς τὰ ἐκατάφερε ἀρκετὰ καλά, ὁ υἱὸς τοῦ ποιητοῦ Παλαμᾶ. Μερικὲς «Στροφές» τῆς ἔχει ἀποδώσει πολὺ εὐμορφα.

Θαρρῶ πῶς τὸν ἀκούω τώρα ἀκόμη ν' ἀπαγγέλλῃ μὲ ἀπόλαυσι καὶ μὲ φωνὴ βαρεῖα καὶ πλούσια ποὺ ἔμοιαζε μὲ σάλπιγγα, τοὺς δημοτικούς αὐτοὺς στίχους.

«Μωρὴ κρουστάλλα τοῦ νεροῦ
Καὶ πάχνα τοῦ χειμῶνα.»

Δὲν τοῦ ἄρεσε νὰ μετακινήται, νὰ βλέπῃ, νὰ περιεργάζεται, ἀκόμα καὶ τὰ ἀγαπημένα του Ἀττικὰ τοπεῖα δὲν αἰσθανόταν τὴν ἀνάγκη νὰ πηγαίνει νὰ τὰ βλέπῃ νὰ τὰ θαυμάζῃ ἐπὶ τόπου.

«Μὲ φτάνει νὰ ἰδῶ κάτι μιὰ φορὰ. Τὸν Ὑμηττό, τὸ Φάληρο, ὅλα τὰ ἔχω μέσα μου. Τὰ

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΩΡΕΑΣ

Φέρω εἰς τὸν Ζὰν Μωρεὰς τὸν ἀποχαιρετισμὸν τῶν συντρόφων τῆς νεότητός του. Ἀφότου τὸν ἐγνώρισαν παρῆλθε τέταρτον αἰῶνος. Ἐπεράσαμεν, πλάγι ὁ ἕνας εἰς τὸν ἄλλον, ἀρκετὰ χρόνια εἰς τὸ Καρτιὲ Λατέν, ἀρκετὰ χρόνια εἰς τὸ Καρτιὲ Λατέν καὶ πόσας φορὰς ἔπειτα ἐπῆγα νὰ τὸν ἀνταμώσω τὰ ὠραία δειλινὰ εἰς τὸν κῆπον τοῦ Λουξεμβούργου, καὶ νὰ διμυλῶμεν μαζὺ περὶ φιλολογίας, ὅπως τώρα ἀκόμη τὰς τελευταίας αὐτὰς ἡμέρας, ἡρεμα, στοργικά, μέσα εἰς τὸ δωμάτιον ὅπου ἐπερίμενε τὸν θάνατον μὲ τὸσον υπερήφανον γαλήνην!

Ἦκουσα τὸν Μωρεὰς εἰκοσαετῇ ν' ἀπαγγέλλῃ τὰ πρῶτα του ποιήματα μὲ τὸν ἴδιον τόνον μὲ τὸν ὁποῖον πρὸ ὀλίγου μοῦ ἀπήγγελλεν ὠραῖα ἀποσπάσματα τοῦ *Aïantos* καὶ τοῦ *Φιλοκτήτου*, ποὺ ὁ θάνατος τὸν ἐμπόδισε ν' ἀποτελειώσῃ. Οὕτω πῶς ἡ ζωὴ τοῦ φίλου μας μένει δλόκληρη φωτισμένη μέσα εἰς τὴν μνήμην μου, ἀπὸ τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν μᾶς ἤλθεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας μὲ ἀποστολὴν τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος δὲν ἐγνώριζεν ἀκόμη, ἕως τοὺς ἐνδόξους αὐτοὺς χρό-

νους, ὅτε, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῶν ποιητῶν ὅλων, ἐκρατοῦσε σημαίαν ἰδικήν του.

Ἐνθυμοῦμαι τὴν χαριτωμένην προπέτειαν τῆς νεότητός του, τὴν φανταχτερὴν περιβολὴν του, τὴν καθημερινῶς ἀνθισμένην καὶ κάπως ἔξωτικὴν. Ἐνθυμοῦμαι ἕνα νεαρὸν ξένον, ἔρωτικόν, μονομαχοῦντα ἐνίοτε, κοσμημένον μὲ μονύελον καὶ θωπεύοντα ἀδιακόπως τὸν μανροκύανον μύστακά του, ἐνῶ μὲ μίαν λέξιν καταπληκτικὴν ὥσάν ἀφορισμὸς ἔκρινε τοὺς διδασκάλους.

Solitaire et pensif j'irai sur les chemins,
Sous le ciel sans chaleur que la joie abandonne,
Et, le cœur plein d'amour, je prendrai dans mes mains
Au pied des peupliers les feuilles de l'automne.

J'écouterai la brise et le cri des oiseaux
Qui volent par les champs où déjà la nuit tombe.
Dans la morne prairie, au bord des tristes eaux,
Longtemps je veux songer à la vie, à la tombe.

L'air glacé fixera les nuages transis
Et le couchant mourra doucement dans la brume.
Alors, las de marcher, sur quelque borne assis,
Tranquille, je romprai le pain de l'amertume.

ΑΥΡΑ ΘΕΡΟΥ

νους, ὅτε, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῶν ποιητῶν ὅλων, ἐκρατοῦσε σημαίαν ἰδικήν του.

Ἐνθυμοῦμαι τὴν χαριτωμένην προπέτειαν τῆς νεότητός του, τὴν φανταχτερὴν περιβολὴν του, τὴν καθημερινῶς ἀνθισμένην καὶ κάπως ἔξωτικὴν. Ἐνθυμοῦμαι ἕνα νεαρὸν ξένον, ἔρωτικόν, μονομαχοῦντα ἐνίοτε, κοσμημένον μὲ μονύελον καὶ θωπεύοντα ἀδιακόπως τὸν μανροκύανον μύστακά του, ἐνῶ μὲ μίαν λέξιν καταπληκτικὴν ὥσάν ἀφορισμὸς ἔκρινε τοὺς διδασκάλους.

Ἀπὸ τὸν ὠραῖον στιχουργὸν ἱππότην, οἱ τωρινοὶ μας νέοι δὲν ἐγνώρισαν παρὰ τὸν κάπως βραχνὸν τόνον μὲ τὸν ὁποῖον ὁ Μωρεὰς διετύπωνε μέχρι τέλους τὰς αἰσθητικὰς του κρίσεις, ἀπροόπτους, περιληπτικὰς καὶ πολλάκις σοφωτάτας.

Πόσον οἱ καιροὶ αὐτοὶ εἶνε μακρinoί! Ἦτον ἡ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Μωρεὰς ἐτοίμαζε τὰς *Σύγγραμματα*, τῷ 1882 ἢ 83. Ἐπηγαίναμεν κάποτε, τὸ βράδυ, πρὸς τὰ ἐπάνω μέρη τῆς οδοῦ

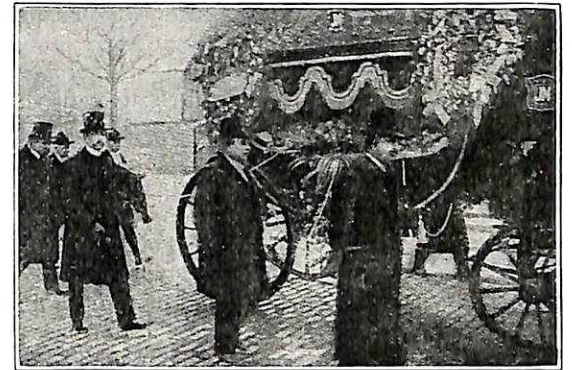
Ρώμης ν' ἀκούσωμεν τὸν Στεφὰν Μαλλαριμέ, ἢ ἄλλοτε πάλιν μὲ φωνὴν χαμηλὴν καὶ ταχεῖαν, ὁ Βιλλιὲ δὲ Λιλ-Ἀδάμ, μᾶς ἐδιάβαζε τὰ πλέον παρὰδοξα διηγήματά του. Εἶδα τὸν Μωρεὰς βαδίζοντα παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Βερλαίν. Ἀλλ' ἤδη ἐπορεύετο πρὸς συνάντησιν τῶν Ρονσάρ, Βιλλὸν καὶ Rutebœuf.

Ὁ Ἕλληνας αὐτὸς δὲν ἠνείχετο νὰ μᾶς βλέπῃ εἰς τόσῃ ἀγνοίαν τῆς ἰδίας μας γλώσσης. Τοῦ ἤρεσε νὰ διηγῆται ὅτι εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πατρός του, ὑπῆρχε βιβλιοθήκη περιέχουσα δύο χιλιάδας τόμων τῶν ποιητῶν μας καὶ πρὶν ἀκόμη φθάσῃ εἰς τὸ δέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας του, εἶχεν ἤδη ὑποσχεθῇ εἰς τὸν ἑαυτὸν του νὰ ψάλλῃ μὲ τὴν γαλλικὴν λύραν. Εἰς Παρισίους διάγων βίον κατὰ τὰ φαινόμενα νωθρόν, πῶς ἐκατόρθωσε νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς ὅλας τὰς ἐποχὰς τῆς φιλολογίας μας; Πῶς ἐκατόρθωσε ν' ἀποκτήσῃ αὐτὴν τὴν ἀσφαλῆ εὐρυμάθειαν ἢ ὁποῖα ἐξέπληττε τοὺς εἰδικωτέρους ἐκ τῶν ἐπιστημονικῶν φιλολόγων μας; Αὐτὰ εἶνε μυστικά ποιητοῦ. Ἀλλ' ὅλη αὐτὴ ἡ ἐπιστήμη ἦτο δι' αὐτὸν προπαίδεια, προετοιμασία διὰ τὴν προσέγγισιν τοῦ ὠραίου. Ὅταν ἐσύναξεν ὁλόκληρον τὸν θησαυρόν του, ἀπεγυνώθη· ἔθεσεν ὑπεράνω ὅλων τὴν ἀπλότητα τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Ρακίνα. Ὑπερέβη τὸ σοφὸν ποίημα τὸ ὁποῖον εἶνε πάντοτε τὸ προσφιλέστερόν μου, καὶ τὸ ὁποῖον εἶχε γράψῃ διὰ νὰ δικαιώσῃ καὶ νὰ θρηνησῇ τὴν ἔνοχον *Ἐριφύλην*. Ἐγραψε τὰς *Στροφάς*, ὅπου ἡ τὸσον υπερήφανος καθαρότης τῶν γραμμῶν ἀπαλύνεται εἰς θελκτικὴν ὄνειροπόλησιν κατόπιν τὴν *Ἰφιγένειάν* του, μὲ τὴν παθητικὴν καὶ γλυκεῖαν χάριν τῆς, τὴν ὁποίαν ὑπεδέχθησαν μ' ἐνθουσιασμὸν ὅσοι γνωρίζουν ν' ἀπολαύσουν τὴν ἀγνοτάτην ἡδονὴν τῆς τραγωδίας. Καὶ τότε εἶδαν ὅλοι καθαρά ὅτι ὁ ποιητὴς αὐτὸς εἶχεν ἔλθῃ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας διὰ νὰ ἐπαναφέρῃ τοὺς θορυβώδεις στιχοπλόκους εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ.

Νομίζω ὅτι παρέλαβα τὴν φιλολογικὴν διαθήκην τοῦ Μωρεὰς. Μέσα εἰς τὸ ἴδιον αὐτὸ δωμάτιον ἀπὸ τὸ ὁποῖον πρὸ ὀλίγου μετεφέραμεν μ' εὐλάβειαν τὸ σῶμα του, ἐζήτησε νὰ μᾶς ἀφήσουν μόνους· ἀπεμακρύνθη καὶ αὐτὴ ἡ νοσοκόμος· ἐσυνομιλήσαμεν περὶ ἐκείνου τὸ ὁποῖον τοῦ ἦτο προσφιλέστατον, περὶ φιλολογίας, καὶ μοῦ εἶπε:

«Δὲν ὑπάρχουν κλασσικοὶ καὶ ρωμαντικοί... Αὐτὰ εἶνε ἀνοήσιες... Δυποῦμαι ποὺ δὲν εἶμαι καλλιτέρα διὰ νὰ εἰμπορέσω νὰ σοῦ ἐξηγήσω...»

Δὲν θὰ μάθωμεν ποτὲ τὰ ἐπιχειρήματα τὰ ὁποῖα ἐπεφυλάσσετο νὰ μοῦ δώσῃ ὁ Μωρεὰς, ἐν τούτοις εἶμαι μὲ τὴν γνώμην τὸν νομίζω ὅτι τὸ αἶσθημα τὸ ὁποῖον ὀνομάζομεν ρωμαντικόν, ὅταν φθάσῃ εἰς ὑψηλότερον σημεῖον ἀναπτύξεως, λαμβάνει χαρακτῆρα κλασσικόν. Εἶδα τὸν

Ἡ ΚΗΔΕΙΑ ΤΟΥ ΜΩΡΕΑΣ. — Ὁ ἀκαδημαϊκὸς Μωρεὶς Μπαρεὲς καὶ ὁ ὑπουργὸς Μπαρετὸς ὀπισθεν τῆς νεκροφόρου.

Μωρεὰς μεταβαίνοντα ἀπὸ τῆς μιᾶς αἰσθητικῆς εἰς τὴν ἄλλην, ἐφόσον ἐξευγενίζετο ἠθικῶς, καὶ διαβλέπω ὅτι ἡ τελειοποίησις τῆς τέχνης του συνεβίβδιζε μὲ τὴν σωφροσύνην τῆς καρδίας του.

Ἡ εὐρυθμία αὐτῆ, αὐτὴ ἡ υπερτάτη οἰκονομία ἡ ὁποία κυριαρχεῖ εἰς τὰ ποιήματά του, εἶνε ἡ ἀπλότης τῆς ζωῆς του, ἡ διαυγής καὶ εὐγενική· ὁ συγκεντρωτὸς του λυρισμὸς εἶνε ἀντανάκλασις τῆς ἀρενωπῆς του σεμνότητος· ἡ βραχυλογία του, τὸ δραστήριον ὕψος του, αἱ ὠραῖαι ἀναστροφὰι τοῦ λόγου του, εἶνε ἀπήχησις τοῦ τολμηροῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος· ἡ υπερήφανος χάρις του εἶνε ἀνταύγεια τῆς ἀκεραιότητος ποὺ ἐθαυμάζαμεν εἰς ὅλας τὰς συνηθείας τοῦ βίου του.

Τὸ νὰ γίνῃ κανεὶς κλασσικὸς, σημαίνει ἀναμφιβόλως, ὅτι ἐμίσησε κάθε φορτικὸν περιττόν, ὅτι ἐφθάσεν εἰς τὴν ψυχικὴν ἐκείνην λεπτότητα ἡ ὁποία ἀπορρίπτει κάθε ψεῦδος, ὅσον καὶ ἂν γίνεταί ἀξιαγάπητον, καὶ δὲν εὐρίσκει εὐχαρίστησιν παρὰ εἰς τὸ ἀληθές· σημαίνει μὲ μίαν λέξιν, ὅτι ἐγίνεν ἐντιμότερος.

Ὁ Μωρεὰς διῆλθε τὰ τελευταῖα του ἔτη ὡς σοφός. Ἦτο τελείως ἀπεσπασμένος τῆς ζωῆς. Τὰ λόγια του, τὰ ὁποῖα ἠκούσαμεν παρὰ τὴν ἐπιθανάτιον κλίνην του, μᾶς τὸ ἀπέδειξαν τρανότατα· ἐν τούτοις οὐδέποτε ἀντίκρισε τὴν μοῖραν μὲ πρόσωπον σκυθρωπόν.

Ὁ ἄπιστος αὐτὸς διετήρει τὴν λατρείαν τῶν μικρῶν θεοτήτων. Ἐδίδε σῶμα, ψυχὴν, μορφὴν εἰς ὅλας τὰς ὠραίας στιγμὰς. Ἐφαίνετο διάγων τὸν ἀφροντὶν βίον γέροντος ποιητοῦ ὅστις δὲν μετέβαλε κατ' οὐδὲν τὰς ἑξῆς τῆς νεότητός του. Ἀλλὰ κάτωθεν τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς, ὡς τὸ ὁμολογήσουν οἱ οἰκεῖοι του, ὁποῖον βάθος, ὁποῖα δύναμις ἀπογοητεύσεως! Πόσον μονήρης ἦτο ὁ φίλος μας, (καὶ πόσον ὀδυνηρῶς μονήρης), ἐν μέσῳ τῶν νέων οἱ ὁποῖοι τὸν ἐχαιρέτιζαν μὲ σεβασμὸν, ἀλλὰ τῶν ὁποίων τὰ φαιδρὰ πρόσωπα τοῦ ὑπενθύμιζαν εἰς κάθε στιγμὴν τὴν προσέγγισιν τοῦ γήρατος!

Εἰς μάτην ἠσθάνετο πεποίθησιν ἀπόλυτον

εἰς τὴν ἄξιαν τοῦ ἔργου του. Ἀπαριθμοῦσε μὲ συμπάθειαν τὸ πλῆθος τῶν θαυμαστῶν του, χωρὶς νὰ φροντίζῃ διὰ τοὺς λόγους τῶν· προέβλεπεν ὅτι ἡ δόξα του ἔμελλεν ἐντὸς ὀλίγου νὰ φέρῃ εἰς αὐτὸν καρποὺς ὠραίους, καὶ ἡ ψυχὴ του δὲν τοὺς ὠρέγετο. Εἶδε τὴν νεότητά του νὰ πομακρύνεται χωρὶς νὰ αἰσθανθῇ καὶ πολλὴν διάθεσιν διὰ νὰ τὴν συγκρατήσῃ.

Ἀδιαφορία θλιβερά τὸν κατεῖχε, τῆς ὁποίας ὁ ἴδιος ἴσως δὲν ἐνόησε τὴν ἀφορμὴν. Ὅταν ἀναπολῶ τὸ ἀφρημένον βλέμμα του, τὴν ἀπόλυτον ἑλλειπὴν περιεργίας, τὴν ἑξ ἀποφάσεως ἀδιαφορίαν του διὰ κάθετι, ἐκτὸς μερικῶν κορυφῶν τῆς ποιήσεως, φαντάζομαι ὅτι ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ἡκαρδία αὐτοῦ εὐρίσκειτο πάντοτε παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ταῦγέτου ἢ κάτωθεν τῶν πλατάνων, σιμὰ εἰς τὰς παλαιὰς τουρκικὰς κρήνας. Ὁ φίλος μας ἦτο συγχρόνως μέγας ποιητὴς Γάλλος, ἀλλὰ καὶ εὐπατρίδης Πελοποννήσιος. Αὐτὸ εἶνε τὸ μυστικὸν τῆς ἐξαιρετικῆς του θέσεως εἰς τὴν ποίησίν μας.

Ἡ ματαιότης τῆς δόξης, ἡ μόνωσις, τὸ γῆρας, μυστηριώδης νοσταλγία, ἰδοὺ τὰ θέματα τῶν τελειότερων του ἔργων. Εἰς τὴν συντομωτάτην καὶ πλέον εὐρύθυμον μορφήν μᾶς ἔδωκε τὴν οὐσίαν τῆς ζωῆς του ὅλης. Πολλάκις ἐσκέφθην ὅτι ἡ ἀληθινὴ θέσις του θὰ ἦτο μετὰ τοῦ Ὁρατίου καὶ τοῦ Σααδὶ ἢ τοῦ Χαφίζ.

Μὲ ἀντίληψιν τῆς φύσεως ἐξαισίαν, ἂν ὅχι πολὺ εὐρεῖαν καὶ μὲ κράμα ἀλλόκοτον γλυκύτητος καὶ πικρᾶς ἀρνήσεως ἀποφαίνεται, ὅτι πρέπει ν' ἀπολαμβάνωμεν τὴν παρερχομένην στιγμήν.

Ταυτοχρόνως ὅμως μᾶς ἀποσπᾷ ἀπὸ τὴν πραγματικότητά ταύτην καὶ ἀπὸ ὅλης τῆς ἐλπίδας διὰ νὰ μᾶς ἐκμηδενίσῃ μέσα εἰς εἶδος ἀνατολικῆς ἐγκαρτερήσεως.

Οἱ ποιηταὶ τοῦ μέλλοντος εἶνε ἐλεύθεροι νὰ μελετήσουν τὸν Μωρεᾶς καὶ νὰ ζυγίσουν ὅλας τὰς ὑπηρεσίας τὰς ὁποίας μᾶς προσέφερεν ὁ Ἕλλην αὐτός. Τὰ ἔργα του θὰ ὀμιλοῦν εἰς τὴν αἰωνιότητα. Ἡμεῖς ὅμως, οἱ ἐδῶ συνηγμένοι, πρέπει νὰ μαρτυρήσωμεν ὅτι, μὲ καρδίαν ἀπλὴν καὶ συμπαθῇ, μὲ ὅλην τὴν ἀληθινὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς ζωῆς, μολοντοὶ δὲν ἐδεσμεύετο ἀπὸ κανένα κοινωνικὸν κανόνα, ἀπέρριπτε κάθε τι τὸ ὁποῖον θὰ ἀντέβαινε εἰς τὸ μέτρον. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ἐκφράζω τὰ αἰσθήματα ὅλων σας λέγων, ὅτι ὁ χαρακτήρ ἐκείνου τὸν ὁποῖον συνοδεύομεν σήμερον παρουσίαζε τὴν ἰδίαν τολμηράν καὶ ὑπερήφανον ὠραιότητα ὅπως καὶ ἡ μεγαλοφυΐα του.

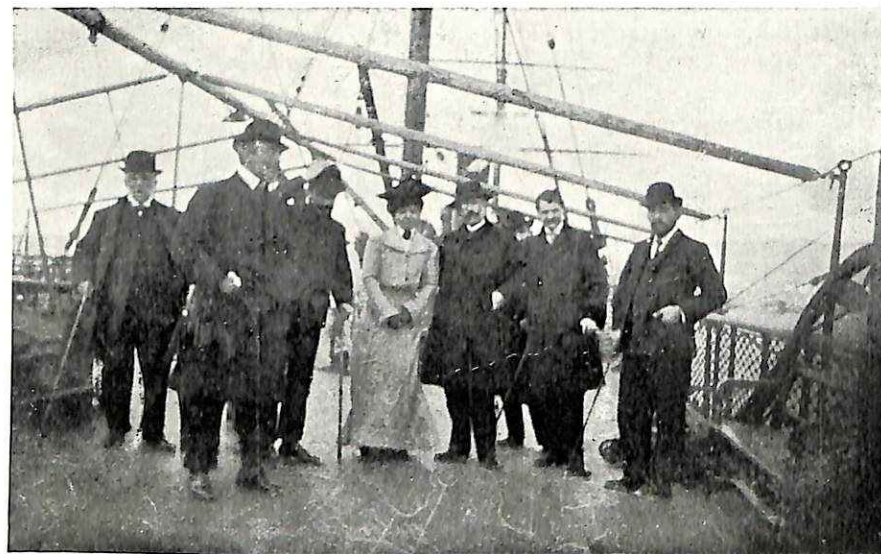
Δέξου τὸν τελευταῖον ἀποχαιρετισμὸν τῶν Γάλλων συγγραφέων οἱ ὁποῖοι σὲ περιβάλλουν μὲ τὴν τρυφερωτέραν θλίψιν.

Καθεὶς αἰσθάνεται ὅτι τὴν στιγμήν κατὰ τὴν ὁποίαν φαίνεται ὅτι ἐκμηδενίσεαι, ἡ δόξα σου ἐτοιμάζεται νὰ φθάσῃ εἰς ἀκόμη μεγαλύτερα ὕψη. Καὶ ὅταν σὲ βλέπωμεν τιλιγμένον εἰς τὸ σάβανόν σου, ἐνθυμούμεθα τοὺς ὠραίους λόγους τοῦ Ἡσιόδου.

«Μὲ πέπλα λευκὰ περιτυλίγοντας τὸ κορμί του, ἐπῆγε ν' ἀνταμώσῃ τὸ γένος τῶν ἀθανάτων».

[Μετάφρ. Α. Θ.]

ΜΩΡΙΣ ΜΠΑΡΡΕΣ

ΕΠΙ ΤΟΥ ΑΤΜΟΠΛΟΙΟΥ. — Ὁ Μωρεᾶς ἀναχωρεῖ διὰ τελευταίαν φορὰν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ

Ὁ Ἕλλην ποιητὴς

Ὁ ΜΑΘΗΤΗΣ. — Ὡστε ἀπὸ τὸν Ζὰν Μωρεᾶς δὲν ἀπέμεινε παρὰ ὀλίγη τέφρα!

Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ. — Ἐκεῖνο δηλαδὴ ποῦ ἔπρεπε ν' ἀπομείνῃ ἀπὸ τοὺς περισσοτέρους ποιητάς.

Ὁ ΜΑΘ. — Φρονεῖτε ὅτι ὅλοι οἱ ποιηταὶ ἔπρεπε νὰ προτιμοῦν τὴν ἀποτέφρωσιν, ὅπως ὁ ποιητὴς τῶν «Στροφῶν».

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Δὲν θέλω νὰ εἰπῶ αὐτό. Οἱ ποιηταὶ εἶναι ἐλεύθεροι νὰ ἐκλέξουν τὴν πέραν τῆς ζωῆς διαταγάν τους. Θέλω νὰ εἰπῶ ὅτι οἱ στίχοι τῶν περισσοτέρων ποιητῶν ἔπρεπε ν' ἀποτεφρώνονται μετὰ τὸν θάνατόν τους ἢ καὶ προτίτερα ἀκόμη. Ὁ Μωρεᾶς ὅμως, ἂν ἐξήγησε νὰ καὶ τὸ σῶμα του, δὲν θὰ εἶχε κανένα δικαίωμα νὰ παραλάβῃ εἰς τὸν κλίβανον καὶ τοὺς στίχους του. Αὐτοὶ ἀνήκουν εἰς τὸ μέλλον, πράγμα ποὺ συμβαίνει εἰς πολλὸν ὀλίγους στίχους.

Ὁ ΜΑΘ. — Εἶμαι σύμφωνος. Ἡ σκληρὰ καὶ ἀναίσθητος κριτικὴ ἔκλαυσεν ἐπάνω εἰς τὸν τάφον του, μὲ τὰ πλέον πύρινα δάκρυα, πράγμα ποὺ συμβαίνει πολλὴν σπανίως εἰς τὴν δύστροπον αὐτὴν γαίαν. Ἐπειτα ἐσκημην εἰς τὸ μάρμαρόν του καὶ ἐχάραξε μὲ ὀριστικά καὶ ἀνεξίτηλα γράμματα τὸν τίτλον τοῦ Ἕλληνος ποιητοῦ.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Τὸ πράγμα εἶναι πολὺ περίεργον διὰ τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν ποὺ ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ὁ ΜΑΘ. — Ἐπρεπε νὰ εἰπῇτε μᾶλλον ὅτι εἶναι φυσικόν.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Διατί νὰ τὸ εἰπῶ; Γνωρίζετε πολλοὺς ποιητάς ποὺ ἐγεννήθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἶναι Ἕλληνες ποιηταὶ; Ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν γνωρίζω.

Ὁ ΜΑΘ. — Φαίνεται ὅτι εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ εἶναι κανεὶς ποιητὴς καὶ δυσκολώτερον ἀκόμη νὰ εἶναι Ἕλλην ποιητὴς.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Δυσκολώτερον ἀπὸ ὅσον φανταζόμεθα.

Ὁ ΜΑΘ. — Καὶ ὅμως ὑπάρχουν τόσοι ποιηταὶ, ποὺ ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν φύσιν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ζωὴν, καὶ τραγουδοῦν εἰς τοὺς στίχους τῶν καὶ τὴν μίαν καὶ τὴν ἄλλην.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Δὲν ἀρκεῖ αὐτὸ διὰ νὰ εἶναι κανεὶς Ἕλλην ποιητὴς. Εἰμπορεῖ ἓνας ποιητὴς νὰ ἐμπνέται ἀπὸ τὴν Νορβηγικὴν φύσιν καὶ νὰ τραγουδῇ τὴν Νορβηγικὴν ζωὴν καὶ νὰ εἶναι μολαταῦτα Ἕλλην ποιητὴς. Ὅπως ἐπίσης δὲν ἀρκεῖ καὶ ἡ γλῶσσα. Ὁ Μωρεᾶς μὲ τὴν Γαλλικὴν του φωνὴν ὑπῆρξε περισσότερο Ἕλλην ἀπὸ πολλοὺς Ἕλληνας. Ὁ Ἕλλην ποιητὴς γεννᾶται καὶ γίνεται κάτω ἀπὸ κάθε οὐρανόν. Ὁ Μωρεᾶς θὰ ἦτον Ἕλλην καὶ ἂν δὲν εἶχε ψάλλει καθόλου τὴν Ἀττικὴν εἰς τοὺς στίχους του. Ὁ Ἀπόλλων ἐγενε διεθνὴς θεός!

Ὁ ΜΑΘ. — Ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν ποῦ ἔχει κανεὶς τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου εἰς τὴν τέχνην.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Δὲν ὑπάρχουν πολλοὶ ἀντίληψεις. Μία εἶναι ἡ ἀντίληψις τοῦ Ἑλληνικοῦ: ἡ ἀντίληψις τοῦ τελείου.

Ὁ ΜΑΘ. — Πιστεύετε ὅτι οἱ Ἕλληνες ποιηταὶ ἔδωκαν τὸ μέτρον τῆς τελειότητος εἰς τὴν τέχνην; Καὶ πιστεύετε ὅτι κάθε ἄλλη τέχνη ἔξω ἀπὸ τὴν κλασσικὴν εἶναι ἀποπλάνησις;

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Θαυμάζω πᾶσαν μεγάλην τέχνην. Τὸν Σοφοκλῆ ὅπως καὶ τὸν Σαίξπηρ. Ὁ τελευταῖος

ἴσως μὲ συγκινεῖ σφοδρότερα καὶ βαθύτερα ἀπὸ τὸν πρότερον. Ἀλλὰ κάθε συγκίνησις δὲν ἀποτελεῖ κριτήριον τῆς τέχνης. Κριτήριον εἶναι ἡ κατάστασις τῆς δειότητος, εἰς τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται κανεὶς ὅτι περιέχεται, μόνον ὅταν ἐπικοινωνῇ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν τέχνην. Καὶ δι' αὐτὸ φρονῶ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ τέχνη, ὑπεράνω ἐποχῶν καὶ τόπων, θὰ παραμείνῃ πάντοτε ὡς συγκροτημένον κριτήριον πάσης ἄλλης τέχνης. Τίποτε ἀπόλυτον δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον. Τὸ γνωρίζω καὶ δὲν εἶμαι ἀπὸ τοὺς πιστεύοντας ὅτι ὑπάρχει ἐκ τῶν προτέρων καθωρισμένον καλλιτεχνικὸν ἰδανικόν, πρὸς τὸ ὁποῖον τείνει νὰ φθάσῃ ἡ τέχνη διὰ μέσου τῶν πολυδαδάλων λαβυρίνθων τῆς ἐξελίξεώς της. Μέχρι τῆς ὥρας ὅμως τὰ ἑλληνικὰ πρότυπα μοῦ φαίνονται ὡς τὰ μοναδικὰ πρότυπα. Ἀποτελοῦν τὸ κέντρον ἐνὸς κύκλου εἰς τὸ ὁποῖον συναντῶνται ὅλαι αἱ ἀκτίνες αἱ ἀναχωροῦσαι ἀπὸ τὴν ἀπεραντον περιφέρειαν τῆς αἰσθητικῆς ζωῆς τοῦ κόσμου.

Ὁ ΜΑΘ. — Θὰ ἦτο ἀξιοπερίεργον νὰ ζητήσῃ κανεὶς τὸν σοβαρὸν λόγον τοῦ φαινομένου.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Ἀλλὰ καὶ πολλὸν δύσκολον νὰ τὸν εὕρῃ. Ἐδόθησαν τόσαι ἐξηγήσεις! Τὸ μέτρον, ἡ συμμετρία, ἡ ἀπλότης, ἡ σαφήνεια, τὸ εὐπερίγραφον, ἡ ἀναλογία, ἡ πλαστικότης εἶναι τόσα χαρακτηριστικά ποὺ ἀπεδόθησαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τέχνην καὶ τὰ ὁποῖα πράγματι χαρακτηρίζουν ἓνα ποίημα, ἓνα ἀνάγλυφον ἢ ἓνα ἀρχιτεκτονικὸν θαῦμα, ποὺ ἐγεννήθη εἰς τὴν προνομιοῦχον αὐτὴν γῆν. Ὅλα ὅμως αὐτὰ μαζὴ δὲν μᾶς δίδουν τὴν λύσιν τοῦ κλασσικοῦ μυστηρίου. Θὰ ἔπρεπε ἴσως νὰ εὐρεθῇ ἓνας ὁρος περιεκτικὸς ὅλων αὐτῶν τῶν πραγμάτων καὶ ἄλλων τόσων, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν ὄνομα.

Ὁ ΜΑΘ. — Ἐνας ὁρος δηλαδὴ, ὁ ὁποῖος θὰ ἐξέφραζεν ὅλα αὐτὰ ποὺ ἀναφέρατε καὶ θὰ ἔδιδε ταυτοχρόνως τὸν πλησιέστερον ὑπαινιγμὸν τῆς φύσεώς των, τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς σημασίας των.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Μοῦ ἔρχεται νὰ ριψοκινδυνεύσω μίαν λέξιν.

Ὁ ΜΑΘ. — Ποίαν;

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Τὴν εὐγένειαν. Τὸ μέτρον, ἡ ἀπλότης, ἡ σαφήνεια, ἡ πλαστικότης καὶ κάθε ἀνάλογος ἀρετὴ δὲν εἶναι ἄλλο τίποτε παρὰ ἐκφράσεις διαφορετικαὶ τῆς εὐγενείας, εἰς τὴν εὐνότεραν ἐκδοχὴν τῆς ἐννοίας αὐτῆς. Οἱ Ἕλληνες ποιηταὶ — ποιηταὶ τοῦ μαρμαροῦ τοῦ λόγου ἢ τοῦ χροστίου — συνέλαβαν τὴν βαθύτεραν ἀντίληψιν τῆς ἀξιοπρεπείας τῆς Τέχνης. Αὐτοὶ εἶναι τὸ θεμελιώδες χαρακτηριστικὸν τῆς εὐγενείας των. Ζῶντες μέσα εἰς ὅλα τὰ πάθη, δόλους τοὺς πόνους, ὅλας τὰς ἡδονάς, ὅλας τὰς κοινὰς καὶ ὅλους τοὺς σπασμούς τῆς ζωῆς, ὅπως καὶ οἱ σημερινοὶ ποιηταὶ, διότι ὁ κόσμος, μεθ' ὅσα καὶ ἂν λέγονται, δὲν ἔπαυσε ποτε νὰ εἶναι ὁ ἴδιος, δὲν ἔφεραν εἰς τὴν τέχνην τὸν παρὰ μόνον ὅτι ὑπῆρξεν ἐξαιρετικὸν καὶ ὑπερόχον καὶ μέχρι τοῦ ὁρίου, τὸ ὁποῖον διέκρινεν ἡ ἀριστοκρατικὴ τὸν ἐκλογὴ. Ἐκλέγοντες τοιοῦτοτρόπως, ὅτι ὑπῆρξε μέσα των καὶ γύρω των ἐξαιρετικὸν καὶ ὑπερόχον, ἔδωκαν μίαν εἰκόνα τῆς ἐποχῆς των, ἡ ὁποία κάμνει τοὺς μεταγενεστέρους νὰ σκέπτονται ἂν ἡ γῆ ἦτο κατοικημένη τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀπὸ θεοῦ ἢ ἀνθρώπου. Καὶ ὅπως ἦτο κατοικημένη ἀπὸ ἀνθρώπου, ὅπως καὶ σήμερον. Μόνον ἡ εὐγένεια ἐνεργεῖ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Ἀργότερα ἡ Τέχνη ἐνόμισεν ὅτι κάθε στοιχεῖον συγκινήσεως εἶναι καὶ στοιχεῖον τέχνης. Ἐπῆρε τὴν ζωὴν, ὅπως τὴν εὐρήκε γύρω της

καὶ τὴν ἔβαλεν εἰς τὸν ἱερὸν περιβόλον τῆς Τέχνης. Οἱ ἀρχαῖοι τραγικοὶ ἀνέβασαν εἰς τὴν σκηνὴν τὰ πάθη ἡρώων καὶ βασιλέων. Οἱ νεώτεροι ἀνέβασαν τὸν παπουτσοῦν τους...

Ο ΜΑΘ. — Δὲν ἀναγνωρίζετε ὅτι ἓνας παπουτσοῦς εἰμπορεῖ νὰ ἔχῃ σφοδρότερα πάθη ἀπὸ ἓνα βασιλεῖα; Ο Ζ. ΑΣΟΦ. — Ἡ σφοδρότης τοῦ πάθους δὲν μ' ἐνδιαφέρει. Μ' ἐνδιαφέρει ἡ ποιότης καὶ αὐτὴ πρέπει νὰ ἐνδιαφέρει τὴν Τέχνην. Τὰ πάθη δὲν ἀποτελοῦν τίποτε ἐξαιρετικὸν καὶ σπάνιον εἰς τὸν κόσμον. Τρέχουν εἰς τὸν δρόμον. Ἡ ποιότης τῶν παθῶν εἶναι ἐκεῖνη ποὺ πρέπει νὰ σταματᾷ τὸ βλέμμα τοῦ καλλιτέχνου καὶ ἡ ἐκφρασίς των, ἡ ὁποία εἶναι ἀνάλογος μετὰ τὴν ποιότητα. Τὰ πάθη, ὅπως καὶ τὰ ὄντα τοῦ φυσικοῦ νόμου, λαμβάνουν τὸ σῆμα τοῦ περιέχοντος αὐτὰ ἀγγείου. Ἐπιτέλους σκυτοτόμοι ὑπῆρξαν καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Σοφοκλέους, μετὰ πάθη ἐπίσης σφοδρά, ὅπως τῶν σημερινῶν παπουτσοῦν. Ο Σοφοκλῆς ὅμως ἐπέρασεν ἑμπρὸς τους, χωρὶς νὰ τοὺς προσέξῃ.

Ο ΜΑΘ. — Ἀλλὰ ποίους θέλετε νὰ φέρῃ ὁ σημερινὸς τραγικὸς εἰς τὴν σκηνήν; Αἱ σύγχρονοι Αὐδαὶ δὲν ἔχουν ἀφθονίαν ἀπὸ Οἰδίποδας καὶ Ἀντιγόνας.

Ο Ζ. ΑΣΟΦ. — Νὰ φέρῃ τοὺς ἐξαιρετικοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἐπίσης βασιλεῖς καὶ ἥρωες, διὰ τὴν ὑπεροχὴν, τὴν σπανιότητα καὶ τὴν εὐγενειάν τους, ἀδιαφοροῦν ἂν θὰ τοὺς εἰποῦν ὅτι τὰ πλάσματα τῆς τέχνης του δὲν ὁμοιάζουν μετὰ τὰ ἐννέα δέκατα τῶν ἀνθρώπων ποὺ κυκλοφοροῦν εἰς τὴν ἀγορὰν. Διότι αὐτὸ ποὺ φοβοῦνται οἱ σημερινοὶ ποιηταί, αὐτὸ ἀκριβῶς ἔπρεπε νὰ ἐπιδιώκουν, ἐὰν θέλουν ν' ἀκολουθήσουν τὰ exemplaria Graeca, χωρὶς νὰ τὰ μιμῶνται δουλικῶς.

Ο ΜΑΘ. — Ἔως ἐδῶ πηγαίνει καλὰ. Ἡ εὐγένεια, ὅπως τὴν ἀντιλαμβάνεσθε, ἔρχεται μίαν ὥρην τῆς ἐλληνικῆς τέχνης. Δὲν τὰς ἔρχεται ὅμως ὅλας. Ὡμολήσαμεν διὰ τὴν πλαστικότητα, τὸ μέτρον, τὴν σαφήνειαν καὶ τόσα ἄλλα πράγματα...

Ο Ζ. ΑΣΟΦ. — Βασανίσσατε ὀλίγον τὸν νοῦν σας καὶ θὰ τὰ ἐξηγήσετε ὅλα. Ἡ εὐγένεια ἐγκαταρεῖ εἰς τοὺς πόρους καὶ τὰς θλίψεις, δὲν ἔχει ὑστερικὰς κραυγὰς, οὔτε αἰσθηματικὴν φλυαρίαν. Καὶ ἰδοὺ ἔχετε ἀμέσως τὸ «μέτρον». Ἡ εὐγένεια δὲν ἔχει σπασμωδικὰς χειρονομίας, ἐπιληπτικὸν σπασμὸν, καταχρήσεις κινήσεων. Καὶ ἰδοὺ ἔχετε τὴν πλαστικότητα τοῦ μαρμαρίου καὶ τὴν πλαστικότητα τοῦ λόγου, ἡ ὁποία ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ἰδίαν πηγὴν. Ἡ πλαστικότης εἶναι ἡ ἐκφρασίς των ἐγκαταρεῶντων παθῶν. Ἡ εὐγένεια ἐκφράζεται μετὰ συντομίαν καὶ ἀλότητα καὶ εὐκρίνεια. Καὶ ἰδοὺ ἔχετε τὴν σαφήνειαν, ἡ ὁποία εἶναι τέκνον τῶν ἀρετῶν αὐτῶν. Τί ἄλλο θέλετε; Οἱ ὀλίγοι εὐγενεῖς ἀνθρώποι, οἱ ὀλίγοι ἀληθινοὶ εὐγενεῖς ποὺ ὑπάρχουν εἰς τὸν κόσμον, χωρὶς νὰ εἶναι ποιηταί, ἔχουν εἰς τὴν χαρὰν των καὶ τὴν θλίψιν των καὶ τὴν διαγωγὴν των ἐν συνόλῳ καὶ τι κλασικόν. Ἐμφυσήσατέ τους μίαν πνοὴν μεγαλοφυΐας διὰ νὰ γίνουν Σοφοκλεῖς καὶ Πίνδαροι.

Ο ΜΑΘ. — Ἀρνέσθε λοιπὸν τὴν εὐγένειαν εἰς ὅλους τοὺς ποιητὰς, ποὺ ὑπῆρξαν μεγαλοφυεῖς, χωρὶς νὰ εἶναι κλασικοί.

Ο Ζ. ΑΣΟΦ. — Δὲν τοὺς τὴν ἀρνοῦμαι. Οἱ περισσότεροι εἶναι θύματα μιᾶς παρεξηγήσεως τῆς Τέχνης, ποὺ ἐξετροχίασε τὴν μεγαλοφυΐαν των. Ἡ μεγαλυτέρα παρεξηγήσις τῆς Τέχνης — καὶ ὑπάρχουν πολλὰ — εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνη, ἡ ὁποία ἔκαμε νὰ πιστευθῇ ὅτι ἡ Τέχνη εἶναι ἀντιγραφή καὶ ἀπογραφή τῆς Ζωῆς. Ἐὰν συνέβαιναν αὐτὸ, δὲν βλέπω ποῖον λόγον θὰ εἶχεν ἡ Τέχνη εἰς τὸν κόσμον. Ἡ Ζωὴ θὰ ἔφθανε μόνη της. Αὐτὸ, ἔκαμεν ἐντούτοις τοὺς εὐγενεστέρους ποιητὰς νὰ λησμονήσουν τὴν εὐγένειάν τους, διὰ νὰ ἐκφράσουν τὰ πάθη των μετὰ τὸν τρόπον τοῦ σκυτοτόμου, ἐνῷ εἰμποροῦσαν νὰ τὰ ἐκφράσουν μετὰ τὸν τρόπον τῆς Σαπφούς καὶ τοῦ Ἀλκαίου.

Ο ΜΑΘ. — Ἀπεμακρύνθημεν ὁμως ἀπὸ τὸν ἐνδοξον νεκρὸν μας.

Ο Ζ. ΑΣΟΦ. — Δὲν ἀπεμακρύνθημεν καθόλου. Ο Μωρεάς ἔφερε παρὰ τὸν Σηκουάνα τὴν ἐλληνικὴν εὐγένειαν, ἡ ὁποία τοῦ ἀπεκαλύφθη εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ ποιητικοῦ του δαιμονίου, ἀφοῦ ἐπέρασεν ἀπὸ ὅλα τὰ πάθη καὶ ὅλους τοὺς σπασμῶδες τῆς νέας ζωῆς καὶ τῆς νέας τέχνης. Καὶ ἐπομένως ἔφερε τὴν ἐλληνικὴν τέχνην. Ο Μωρεάς ὑπῆρξε μίᾳ ψυχῇ βαθύτατα ῥωμαντική. Καὶ ὅμως εἰς τὴν λαμπροτέραν τῆς ἐκδήλωσιν προσέλαβε τὴν πλέον ἀκραίαν κλασικὴν ἐκφρασίαν. Καὶ αὐτὸ ἀκόμη ἀποδεικνύει ὅτι καθεὶ ποιητικῇ ψυχῇ — ὅλα τὰ εἶδη τῶν ψυχῶν ὑπῆρξαν εἰς τὸ Ἑλληνικόν Πάνθεον — εἰμπορεῖ νὰ ἐκδηλωθῇ κλασικῶς ἢ μᾶλλον ἔχει καθήκον νὰ ἐκδηλωθῇ. Διότι κλασικότης καὶ ἐλληνικότης δὲν εἶναι ἐμβλήματα σχολῶν. Εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀνθρωπίνης εὐγενείας, ἡ ὁποία ὅταν ἐνωθῇ μετὰ τὴν ἀνθρωπίνην μεγαλοφυΐαν, ἀποτελεῖ τὴν μεγάλην καὶ αἰωνίαν τέχνην.

Ο ΜΑΘ. — Ο Μωρεάς εἶναι διὰ σᾶς μεγάλος ποιητής; Ο Ζ. ΑΣΟΦ. — Αὐτὸ δὲν εἶμαι ἀρμόδιος νὰ τὸ εἰπῶ ἐγώ. Γνωρίζω μόνον ὅτι ὑπῆρξε ποιητής, εὐγενικὸς ποιητής καὶ ἐπομένως Ἑλλήν ποιητής. Καὶ αὐτὸ μοῦ ἀρκεῖ. Ἐὰν ἡ Μοῖρα μετὰ φέρῃ καμὴν φορὰν εἰς τὴν Λουτεκίαν, θὰ ξεροξίσω μίαν λευκάκανθαν ἀπὸ τὸν Κεραμεικὸν διὰ νὰ τὴν φέρω εἰς τὸν τάφον τοῦ ποιητοῦ, ὁ ὁποῖος μίαν ἡμέραν μοῦ ὠμίλησεν ἐκεῖ κάτω διὰ τὸν θάνατον, χαμογελῶν ἑρωτικά πρὸς τὴν παρθενίαν τῆς Ἥγησους. Ἴσως τῆς ὑπέσχετο νὰ τὴν συναντήσῃ γρήγορα εἰς τὸν ἀσφοδελὸν λειμῶνα κ' ἐκράτησε τὴν ὑπόσχεσίν του.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΖΑΝ ΜΩΡΕΑΣ

Βιογραφικαὶ σημειώσεις

Ο Ζάν Μωρεάς ἐγεννήθη τὴν 3 Ἀπριλίῳ 1856, εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Φιλελλήνων οἰκίαν Βασιλείου Οἰκονομίδου. Ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀδαμαντίου Παπαδιαμαντοπούλου, τότε ἐφέτου, καὶ τῆς Παρασκευῆς Γιωρδῆ, ἑγγονος τοῦ Ἰωάννου Παπαδιαμαντοπούλου ποὺ ἐφρονεύθη εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου καὶ δισέγγονος, ἐκ μητρὸς, τοῦ ναυάρχου τοῦ ἀγώνος Μανουὴλ Τομαζῆ. Ἐμεγάλωσεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἰδιαίτερος διδάσκαλός του εἰς τὰ γαλλικὰ ἦτο ὁ λεξικογράφος Βαρβάτης. Ἐνωρίτατα ἤρχισε δημοσιεύων μελέτας καλλιτεχνικάς, αἰσθητικάς καὶ ποιητικάς, ἰδίως εἰς τὸν «Ἀττικὸν Μηνύτορα». Κατὰ τὸ 1874 μετέφρασε τὴν *Φωλεὶν τῶν Κοράκων* τοῦ Ἀρσεν Οὐσσάι, ἤρχισε δὲ μετάφρασιν τοῦ «Βερθέρου» τοῦ Γκαίτε, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐτύπωσε 3 τυπογραφικὰ φύλλα. Κατὰ τὸ 1878 ἐξέδωκε συλλογὴν ἐλληνικῶν καὶ τινων γαλλικῶν ποιημάτων του ὑπὸ τὸν τίτλον *Τρυγόνες καὶ Ἐχιδναί*. Τότε ἐστάλη εἰς Μόναχον διὰ νὰ σπουδᾷ νομικὰ. Ἐκεῖθεν μετέβη εἰς τὸ Παρίσι. Ἐκτοτε, ἐπανεῖδε τὰς Ἀθήνας τὴν ἐποχὴν τοῦ πολέμου τοῦ 1897 καὶ κατὰ τὸ 1904, ὅτε ἐπαίχθη εἰς τὸ Στάδιον ἡ «Ἰφιγένειά» του. Τὴν νύκτα τῆς 17 πρὸς τὴν 18 Μαρτίου 1910 ἀπέθανεν εἰς τὸ Σαιν - Μανδὲ τῶν Παρισίων.

Τὰ ἔργα του

ΙΔΟΥ ὁ κατάλογος τῶν τυπωμένων εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν ἔργων του:

«Les Syrtès». — «Les Cantilènes». — «Le Thé chez Miranda» καὶ «les Demoiselles Goubert», μυθιστορήματα ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τὸν Πῶλ Ἀδάμ. «Les Premières Années du Symbolisme» (Ἐπιστολαὶ καὶ Προκήρυξις). «Le Pèlerin Passionné». — «Autant en emporte le vent». — «Eriphyle», poème suivi des «Quatre

Ἀπὸ τὴν τελευταίαν ἐπίσκεψιν τοῦ Μωρεάς εἰς τὰς Ἀθήνας

Sylves». — «Jean de Paris». — «Les Stances». — «Feuillets». — «Le Voyage en Grèce». — «Iphigénie». — «Contes de la Vieille France». — «Paysages et Sentiments». — «Esquisses et Souvenirs».

Πλὴν τούτων, ἐδημοσίευσεν ἄρθρα καὶ μελέτας εἰς πλείστα ὅσα γαλλικὰ περιοδικὰ καὶ ἡμερήσια φύλλα. Πολλὰ τῶν ποιημάτων του ἔχουν τονισθῇ ὑπὸ ἐπιφανῶν Γάλλων μουσικῶν.

Τὰ τελευταῖα λόγια του

Εἰς τὴν «Ἀκρόπολιν» βαθύτατα συγκινητικὸν τὸ γράμμα τοῦ ποιητοῦ Μ. Μαλακάση, ποὺ εἶχε τὴν τραγικὴν μοῖραν νάγρυντῃ εἰς τὸ προσκέφαλον τοῦ ἀγαπημένου του φίλου καὶ διδασκάλου. Ἀντιγράφουμεν μίαν περικοπήν:

«... Ἀκούμπησα στὸν τοῖχο ἀπέναντι τοῦ μεγάλου κρεββατιοῦ καὶ ἐκύτταξα τὸν ποιητὴν, ὁ ὁποῖος ἐφαίνετο νὰ ἐκοιμάτο γαλήνιος.

Ὅμως δὲν ἐπέρασε πολλὴ ὥρα καὶ ἓνας ἐλαφρὸς στεναγμὸς ἀκούστηκε, καὶ τὰ μάτια Ἐκείνου ἐδοκίμασαν ν' ἀνοιχθοῦν μετὰ κόπον.

«Ο Γουσταῖος (ὁ νοσοκόμος του) ἔσκυψε περισσότερον ἐπάνω του καὶ τοῦ εἶπε μετὰ σιγαλῆ φωνῇ.

— Κύριε, ὁ ἐξάδελφός σας, τὸν βλέπετε;

«Ο Μωρεάς τότε μοῦ εἶπε χωρὶς ν' ἀνοίξῃ περισσότερο τὰ ἡμίκλειστα βλέφαρα, μετὰ ἀσθενὴ ἀλλὰ καθαρὰν φωνήν. — Ἐλα κοντά μου.

Μοῦ τὸ εἶπε Ἑλληνικά.

Ἀπὸ τὴν στιγμὴν ἐκείνην δὲν ἐμίλησε πλέον. Ὁ ἐλαφρὸς ἐκεῖνος καὶ ἥρεμος ὕπνος τὸν κατέλαβε καὶ πάλιν καὶ ἔως τις ὁκτῶ ἡ ὥρα τὸ βράδυ δὲν τὸν ἄφινε πλέον παρὰ στιγμιαῖα διαλείμματα, καὶ τοῦτο διὰ νὰ ἀναπνεύσῃ βαρύτερα.

Εἶπε βέβαιον ὅτι τὰ μάτια του δὲν τὰ ἐκίνησε πλέον οὔτε τὰ χεῖλη του, καὶ μόνον ὀλίγας στιγμὰς πρὸ τοῦ θανάτου του ἐκάρφωσε δύο ἀκίνητα βλέμματα πρὸς τὴν κ. Silvain ἡ ὁποία τοῦ ἐκρατοῦσε τὸ χεῖρ καὶ ὅτι κατέβαλεν ὁστάτην προσπάθειαν κατὰ τὴν εἰρη.

Ἡ κ. Silvain δυσχυρίζεται ὅτι εἶπε: Merci, ὁ Ζ. ὁμως Coulon καὶ ὁ κ. Silvain τὴν ἀναρθρον προσπάθειαν ἀναγνωρίζουν μᾶλλον.

Αὐτὰ συνέβησαν στὰς ἑνδεκα καὶ ὁκτῶ λεπτά.

Εἰς τὰς ἑνδεκα καὶ δέκα εἶχαν τελειώσει τὰ πάντα...

Ἡ κηδεία του

ΑΝΟΙΞΙΑΤΙΚΟΣ ἥλιος, ὁ ἥλιος τῆς Ἀττικῆς, τὸσον φειδωλὸς συνήθως εἰς τὸ φῶς του ἐκεῖ εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Σηκουάνα, ἐσκόρπιζεν ὅλην του τὴν αἴγλην

τὴν ἡμέραν τῆς κηδεΐας τοῦ Ἀττικοῦ ποιητοῦ. Συνοδευόμενος ἀπὸ ὅ,τι ἐκλεκτὸν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἡ σημερινὴ Γαλλία εἰς γράμματα, τέχνας, ἐπιστήμας, ὁ νεκρὸς τοῦ Ζάν Μωρεάς μετεφέρθη ἀπὸ τῆς κληρικῆς τοῦ Saint-Mandé, εἰς τὸ κοιμητήριον τοῦ Père - La - Chaise. Τὰς ταυνίας τοῦ φερέτρου ἐκρατοῦσαν οἱ κ.κ. Μπαρτού, σφραγιδοφύλαξ τοῦ Κράτους, ἀντιπροσωπεύων τὴν Γαλλικὴν κυβέρνησιν, Λεβίδης, ἐπιτετραμμένος τῆς Ἑλλάδος, Μωρίς Μπαρρές, Ἀκαδημαϊκός, Ρενιέ, Σισέ, Σουλβαίν, Λὰ Γκανδαρά, Βαλέτ. Ὁ ποιητὴς εἶχεν ἀξίωση νὰ κατὰ ὁ νεκρὸς του. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς καύσεως τοῦ σώματος ἐντὸς τοῦ εἰδικοῦ κλιβάνου, ἐξεφωνήθησαν ἐν τῷ παρακειμένῳ θαλάμῳ οἱ ἐπικλητικοὶ λόγοι. Πρῶτος ἔλαβε τὸν λόγον ὁ ποιητὴς Λέων Διέρξ. Ἀπεχαιρέτησε τὸν Μωρεάς ἐκ μέρους τῶν πρεσβυτέρων του, ἔπλεξε δὲ τὸ ἐγκώμιον τοῦ ποιητοῦ τῶν «Στροφῶν» μετὰ λόγια θερμὰ καὶ εὐγενικά. Ὁ κ. Μπαρτού, τὸν ὁποῖον θὰ εὐγνωμονοῦν πάντοτε οἱ φίλοι τοῦ Μωρεάς, διότι παρέσχεν εἰς τὸν ποιητὴν τὴν τελευταίαν

ἴσως χαρὰν του, τὴν Γαλλικὴν ὑπηκοότητα, ὠμίλησε κατόπιν, χαρακτηρίσας τὸ ἔργον τοῦ Μωρεάς.

Ἐννευθεὶς Ἑλλήν, ἐν Ἀθήναις, πρὸ πενήντα τεσσάρων ἐτῶν, ἀποθανὼν Γάλλος, ἐν Παρισίοις, πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν, ὁ Ζάν Μωρεάς, ἀληθῶς εἶπεν, δὲν ἔπαυσε ποτὲ νὰ εἶνε ἰδιὸς μας. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς πολιτογραφησεώς του, ἡ ὁποία ὑπῆρξεν ἡ τελευταία μεγάλη χαρὰ του, μοῦ ἔγραψε: «Δὲν ἐψεύδετο τὸ ἐνστικτὸν τὸ ὁποῖον μετ' ὅθι, ἀπὸ τῆς τρυφερωτέρας μου ἡλικίας, πρὸς τοὺς ἀνδρας τῆς Γαλλίας καὶ τὴν θείαν γλῶσσαν τῆς χώρας ταύτης.....» Ἡ Ἰφιγένειά του, ἀρμονικὴ, ρυθμισμένη καὶ δυνατὴ, θὰ εἶνε προσεχῶς, ἄς τὸ ἐλπίζωμεν, ἡ τιμὴ τῆς Γαλλικῆς Κωμωδίας, τῆς ὁποίας δὲν γνωρίζω κανὲν ἄλλο σύγχρονον ἔργον περισσότερον ἄξιον, τὸσον διὰ τὴν ἀγνότητα τοῦ ὕψους, ὅσον διὰ τὴν εὐγένειαν τῆς ἐκφράσεως. Καὶ αἱ «Στροφαὶ» του, αἱ θαυμασταὶ «Στροφαὶ» του, τοῦ ἔχουν ἤδη ἐξασφαλίσει τὴν ἀθανασία. Μετὰ τὸ τὸσον ὑποβλητικὰ καὶ ποικίλα τετραστίχια των, ἀποτελοῦν τὸ ποῦμα τῆς ἐγκαταρεῆσεως καὶ τῆς ἐλπίδος, μέσα εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ποιητὴς μετ' ἀπογοήτευσιν συγχρόνως κ' ἐμπιστοσύνην, «λικνίζει μέχρι θανάτου τὴν καρδίαν καὶ τὰς θλίψεις του». Δὲν ἀρκεῖ νὰ εἰπώμεν, συγκριτικῶς, ὅτι εἶνε τὸ ἀριστοτέλεσμα τοῦ Μωρεάς. Πρέπει τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἰδίως, ἡμέραν πένθους καὶ δόξης

Ὁ Μωρεάς καὶ ὁ Σουλβαίν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως

συγχρόνως, να κηρύσσωμεν μεγαλοφώνως ότι εἶνε αὐταὶ καὶ ἑαυτὰς ἀριστοῦργημα...

Ἡ εἰκὼν τοῦ θανάτου διαγράφεται καὶ μαντεύεται ἐν αὐταῖς ἀδιακόπως, καί, χωρὶς νὰ τὸ ἐπιζητήται, ἀναμάνει ὁ Μωρεάς τὸ ἀναπόφευκτον τέρας, τὸ ὁποῖον μὲ μειδιῶσαν γαλήνην αἰσθάνεται πλησιάζον. Ὅσοι, ὅπως ἐγώ, τὸν ἐπλησίασαν τὴν ἐπαύριον τοῦ τραγικοῦ γεγονότος, καὶ ἰδίως τὴν παραμονὴν τοῦ μοιραίου τέλους, ἔμειναν κατὰπληκτοὶ διὰ τὴν δύναμιν τῆς θελήσεως ἢ ὁποῖα διεισθεῖτο μέσα εἰς τὴν ἀκεραίαν καὶ ψυχρῶς διαυγὴ διάνοιάν του, μεθ' ὅλην τὴν νεκρικὴν ἀδράνειαν τῶσων μελῶν τοῦ σώματός του. Ὁ μέγας ποιητὴς ἀπέθανεν ὡς ἥρως, ἀντιμετωπίζων τὸν ἐχθρὸν, χωρὶς τρόμον καὶ χωρὶς λιποψυχίαν, ἀντάξιος τῶν εὐγενῶν του προγόνων, οἱ ὁποῖοι, στρατιῶται, δὲν ἐγνώρισαν τὸν φόβον!...

Γνωμαί, χαρακτηρισμοί, ἀνέκδοτα

ΣΤΕΝΟΣ ὁ χῶρος δυστυχῶς καὶ δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ παρηγορηθῶμεν λεπτομερῶς τὰ ἄνθη ποῦ ἐσκόρπισεν ἡ σύγχρονος Ἑλληνικὴ ἔμπνευσις εἰς τὴν τέφραν τοῦ μεγάλου ποιητοῦ καὶ τὰ θυμιάματα ποῦ εὐώδισαν ἀπὸ τῆς κριτικῆς τοὺς βωμοὺς εἰς τὸ ἔργον του. Ἀλλὰ θὰ ἦτο ἡ παράλειψις μεγάλῃ, ἂν δὲν ἐπαιρναμεν ὀλίγας ποιητικὰς γραμμὰς ἀπὸ τὰ «πρόχειρα σημεῖα» τοῦ Παλαμά εἰς τὴν ἐφημερίδα «Ἀκρόπολιν». Διηγείται τὴν γνωριμίαν του μὲ τὸν ἄνθρωπον καὶ μὲ τὸν ποιητὴν — ὅταν ἦτο ἀκόμη νεώτατος ὁ Μωρεάς, καὶ νεώτερος ὁ διηγούμενος ποιητὴς:

«... Ἀπάνω σ' ἐκεῖνο τὸ πρόσωπο, στεφάνωμα τῆς ὁμορφιάς του, μεγάλη καὶ ἐκφραστικὰ καὶ γοητευτικὰ ὅσο δὲν παίρνει ἄλλο, δυὸ μαύρα μάτια. Μάτια ποῦ θυμίζανε τὰ μάτια τοῦ λόρδου Μπάυρον, καθὼς μιλοῦνε γιὰ κείνα οἱ βιογράφοι του, γλυκὰ καὶ σαίτευτικά, καὶ ἀλλοίμονο στὴ γυναῖκα ποῦ θὰ καρφώνονταν ἐπάνω τῆς. Μάτια ποῦ ταιριάζανε σὲ ποιητὴ. Κάτι μοῦ ἔλεγε πὼς θὰ εἶτανε κάτι ξεχωριστὸ ὁ νέος ἄνθρωπος ποῦ μᾶς σταμάτησε...»

Καὶ ἀργότερα, ὅταν ὁ Μωρεάς ἐτύπωσε τὰ πρῶτα του γαλλικὰ ποιήματα, καὶ ἔγραψεν εἰς τὸν παρισινὸν «Χρόνον» τὸ ἄρθρον του ὁ Ἀνατόλ Φράνς:

«... Πέσανε μὲ μέρη τὰ μάτια μου στὸ πολύχροτο ἄρθρο, τὸ γιομάτο συμπάθειαν, χάρι καὶ τιμὴ ποῦ εἶχε γράψει ὁ Φράνς γιὰ τὸν «Ἐρωτοπαθὴ Προσκυνητὴ» τοῦ Μωρεάς, τὸν πρωτόβγαλτο τότε, καὶ γιὰ ὅλη τὴν κίνησιν τῆς συμβολιστικῆς... Κ' ἐγὼ αἰσθάνομαι πὼς τότε, ὀδηγημένος καὶ μιλημένος ἀπὸ τὴν κριτικὴν τοῦ «Χρόνου», τὸ εἶδα τὸ ἀνάστημα τοῦ πάντα ἀθηναίου, καὶ μ' ὅλην τὴν παρισινὴν πολιτογράφισιν, ποιητὴ, ψηλότερο. Καὶ ὅταν ἦρθε τὸ βιβλίον τοῦ «Pelerin passionné» ποῦ ὅλοι μας ἀνυπόμονα τὸ καρτερούσαμε, πὼς οἱ στίχοι του οἱ λιγότεροι καὶ σχεδὸν σιωπηλοί, μὲ τὰ σπάνια λόγια καὶ μὲ τὰ πρωτάκουστα μέτρα, οἱ παράξενοι καὶ οἱ ἀπλοί, οἱ δυσκολονόητοι καὶ οἱ μελωδικοί, οἱ σοφοὶ καὶ οἱ ἀρχαῖοι, οἱ ἐγκάρδιοι καὶ αἰσθηματικοί, οἱ γεμάτοι πίστιν καὶ περιφάνειαν, ποῦ γγίζανε δασκαλεμένα, καὶ λίγο ἀπ' ὅλα λογῆς θέματα, ἀπὸ τὴν ἰδεολογίαν ἴσα μὲ τὸ λαϊκὸ τραγούδι, πὼς οἱ στίχοι ἐκείνοι μᾶς φανήκαν, καὶ σὲ μὲν ἀκόμα σημαντικώτεροι, ὅστερ' ἀπὸ τὸ τρικύμισμα ποῦ ἐξυπνίσανε στὸ πέλαγος τῆς κριτικῆς. Τόσον εἶναι ἀλήθεια πὼς ἡ κριτικὴ τέχνη τὴν παραστέκεται σὰν ἀδεργὴ στολιστριά τὴν ποιητικὴ δημιουργία.

Ἀκόμα γλυκοβουίζει στὰ αὐτιά μου, ἀνάμεσα σὲ τόσα ἄλλα, τὸ τραγούδι τοῦ Προσκυνητῆ: Je n'aurais au bord d'une mer... «Γεννήθηκα στὴν ἀκρὴ μᾶς θάλασσας ποῦ τὸ χρώμα τῆς γλυκύτερο εἶναι καὶ ἀπὸ τὸ ζαφεῖρι τῆς Ἀνατολῆς. Κρίνα στὴν ἀμμουδιά φητρώνουν ἐκεῖ. Ἄ! δὲν εἶναι ἡ λυπημένη σου ὄψη τὰ χλωμά τὰ κρίνα τῆς θάλασσας τῆς γεννήτρας! Ἄ! τὸ κορμί

σου τὸ λιγνὸ δὲν εἶναι τὸ λιγερό τὸ στέλεχος τῶν κρινῶν τῆς γεννήτρας θάλασσας! Ὁ ἀγάπη δὲν θὰ τὸ ὑπόφερνε νὰ μᾶς κυνηγᾷ περίχαρος πόθος. Ἄ! τὰ μάτια σου δὲν εἶναι τὸ τρεμουλιασμά τῆς θάλασσας τῆς γεννήτρας!»

Ὑστερ' ἀπὸ τὸν «Ἐρωτοπαθὴ Προσκυνητὴ», ἡ «Ἐριφύλη», ἓνα πέρασμα, μέσ' ἀπὸ τὴ σκοτεινὴ γλωσσικὴ καὶ φραστικὴ πολυτροπία, στὸ κανονικὸ, στὴν καθαρότητα, στὴν ἐλεγειακὴ τρυφεράδα, στὴν πολεμικὴ τὴν ὁρμὴ τῶν ποιητῶν τῆς λεγομένης *romantique* (νεο-λατινικῆς νὰ ποῦμε) συντροφιάς: πέρασμα ὅμως ἥσυχο, λογικὸ, ὁμιαλό, μὲ τίποτε ἀτόμοιο, ἴσα μὲ τὸ καταστάλαγμα στὴν κλασσικὴ τέχνη, στὴ ρακινικὴ εὐγένεια, μὰ καὶ χωρὶς καμμιὰ διαχυτικὴ στρογγυλότητα, στὴν ἐντέλεια, μ' ἓνα λόγο, τῶν «Στροφῶν»...

Καὶ ἀκόμη ἀργότερα, ὅταν τὸν ξαναεἶδε ὁ Παλαμάς ἓνα δειλινὸ τοῦ 1897 καὶ μίλησε μαζί του, «γιὰ πρώτη καὶ στερνὴ φορὰ»:

«Ψηλὸ καπέλλο δὲ φοροῦσε, καὶ τὸ ρόδο τὸ πελώριο δὲν τὸ ξανάειδα στὴν κομποτόνιά του. Σὰν ἐλαφρότατα γεμμένος ἀπὸ τὸν καιρὸ. Τὰ μάτια του, τὰ σκούρια, λαμπρὰ πάντα, μὰ πάντα τὸ φέγγος τους δὲν εἶτανε τὸ παλιὸ τὸ ἀκράτητο ἐκεῖνο τῶν εἰκοσι χρόνων. Ὁπλισμένος μὲ τὸ κλασσικὸ του *monocle*, ποῦ τοῦ ἔδινε κάποιον τόνο ξεχωριστό, καὶ τοῦ ἦταν ἀχώριστο καὶ ἐκεῖνο ἀπὸ τὴ φήμη του. Στὰ μαλλιά τῶν κορταφῶν του, κάποιες σταχτερές τριχουλές, «οἱ ἀσπρές ἐπιτάφιεσ πασαλιές», καθὼς τις λέει ὁ Γωτιέ σ' ἓνα του ποιήμα. Μιλοῦσε λιγοστὰ καὶ μετρημένα, μὲ ἀφέλεια καὶ μὲ χάρι, μὰ χωρὶς ποτὲ νὰ τὸν ξεχνᾷ τὸν ἐαυτὸ του, μὲ μιὰ φροντίδα καὶ μὲ μιὰ πεποιθῆσιν, ποῦ μᾶς τὸν ἔκανε συμπαιθητικώτερο. Μᾶς ἀπάγγελε τὴν ὡραία δεκάστιχην προσευχὴν του πρὸς τὴν «Ἀθηνᾶ»: «Γαλανομάτα θεᾷ, Τριτογένεια Παλλάδα, δίνε τὴ γλύκα στίς γυναῖκες, μιὰ καθαρὴ καρδιά στοὺς ἄντρες...»

ΤΑ «Παναθῆναια» — ὡς ἐνθυμοῦνται βεβαίως οἱ παλαιότεροι τῶν ἀναγνώσται — πολὺτιμον διατηροῦν τὴν ἀνάμνησιν τῆς τελευταίας ἐπισκέψεως τοῦ Μωρεάς εἰς τὰς Ἀθήνας. Εἶχε τιμῆσει τότε μὲ τὴν παρουσίαν του ὁ ποιητὴς τὰς αἰδούσας τῶν, εἰς μίαν ἐξαιρετικὴν φιλολογικὴν ἐσπερίδα. Ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀληθινόνητοι παραμένουν καὶ αἱ φράσεις μὲ τὰς ὁποίας ἀπήντησεν εὐχαριστῶν ὁ Μωρεάς εἰς τὰς ἐμμέτρους καὶ πεζὰς προποτίσεις ποῦ ἠκούσθησαν κατὰ τὸ γεῦμα, τὸ δοθὲν πρὸς τιμὴν του ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων λογίων:

«Σὰς εὐχαριστῶ, Κύριε, διὰ τὴν τιμὴν ποῦ μοῦ κάνετε, σὰς εὐχαριστῶ πολὺ. Τὰ ὀλίγα ἑλληνικά μου θὰ σὰς φανοῦν παράξενα ὅπως τὰ ἔκανε ἡ Μοῖρα καὶ ἡ πολυχρόνιος ἀπουσία μου ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Νὰ ἦσθε ὅμως βέβαιοι ὅτι ἡ καρδιά μου εἶνε γεμάτη ἀπὸ εὐγνωμοσύνην καὶ ὅτι αὐτὴν τὴν ἐσπεραν δὲν θὰ τὴν λησμονήσω ποτέ. Προσῖτω εἰς ὑγίαν ὁλων σας».

Ο Μαρσέλ Κουλόν, ὁ κριτικὸς ποῦ τόσον ὡραῖα καὶ βαθύτ' ἔκρινε τὸν Μωρεάς, λέγει ὅτι «τὸ ταξίδι του εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ εἰκοσι χρόνια ἀπουσίας, εἰς τὸ ἀκουσμα τοῦ πολέμου, ἔκαμε τὴν καρδιά του νὰ σκιρτήσῃ μὲ ὁρμὴν. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην καθὼς ὁ γίγας Ἀνταῖος, ὁ ποιητὴς οὗτος γίγας, τοῦ ὁποῖου αἱ δυνάμεις εἶχον ἀρχίσει, ὅχι βέβαια νὰ καταπλύνουν, ἀλλὰ νὰ ἡρεμοῦν, ἐπανεῦρε τὴν γονιμότητα τῆς ρώμης του ἐγγίζων τὸ πάτριον ἔδαφος. Αἱ «Στροφᾶι» πιστεῦν δὲν θὰ ἐγράφοντο ποτέ, ἂν ὁ Μωρεάς δὲν ἤρχετο νὰ δροσίσιμ' ἄλιν τὰ μάτια του, τὰ κάπως κουρασμένα ἀπὸ τὰ λεξικά καὶ τὰ βιβλία, εἰς τὸ ἀνατριχίασμα τῆς Ἑλληνικῆς θαλάσσης.

Ο Ἀνατόλ Φράνς, εὐρισκόμενος εἰς Περουγίαν τῆς Ἰταλίας, ἀπαντῶν εἰς ἐρώτημα μᾶς ἰταλικῆς ἐφημερίδος διὰ τὸν Μωρεάς, ἔγραψε:

«Ἀνέγνωσα, μ' εὐχαρίστησεν μεγάλῃν, τὸ γράμμα μὲ

τὸ ὁποῖον τόσον εὐγενικὰ ἐκφράζεται τὸν θαυμασμόν ποῦ σὰς ἐμπνέουν τὰ ἔργα τοῦ Ζὰν Μωρεάς.

«Μ' ἐρωτᾶτε ἂν τὰ αἰσθηματὰ μου πρὸς τὸν σήμερον ἐκλείψαντα ποιητὴν συμφωνοῦν μὲ τὰ ἰδικὰ σας. Ἐγνώρισα τὸν Ζὰν Μωρεάς: ἠδυνήθην νὰ ἐκτιμῶ τὴν εὐθύτητα του, τὴν ἀπλότητά του, τὴν ἀφιλοκέρδειάν του, τὸν ἔρωτά του πρὸς τὸ ὡραῖον. Τὸν θαυμάζω ὡς ποιητὴν ἐνώνοντα τὸ δαιμόνιον μὲ τὴν ὑψίστην μάθησιν, ὡς νέον Ρονσάρ.

«Ἦτο προικισμένος μὲ ἀρμονικὸν αἶσθημα θαυμάσιον τοῦ στίχου. Εἶχεν αὐτὴ ποιητοῦ, καὶ εἶχε κατορθώσει νὰ σφουρηλατήσῃ καὶ νὰ μεταχειρίζεται θαυμάσιον ὄργανον. Ἡ *Tragédie* του εἶναι κλασσικῶς τελεία.»

Ο Ρεμὺ ντὲ Γκουρμόν ὁμιλῶν διὰ τὴν βαθεῖαν τοῦ Μωρεάς γνώσιν τῆς γαλλικῆς γλώσσης, προσθέτει: «Ἀνέγνωσα καὶ ἐσπούδασε ὑπομονητικὰ ὅλους τοὺς ποιητὰς μας καὶ πλείστους πεζογράφους μας, ἀπὸ τοὺς παλαιωτάτους ἕως τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, εὐτύχησε δὲ νὰ τελειοποιήσῃ τὸ γλωσσικὸν τοῦ ὄργανον δίχως τίποτε νὰ θυσιάσῃ ἀπὸ τὴν γενέθλιον πρωτοτυπίαν του. Ἡ πολυμάθεια πράγματι δὲν εἶναι βάρος παρὰ διὰ τοὺς κούφους: οἱ πνευματώδεις καὶ καλαίσθητοι δὲν στενοχωροῦνται διόλου μ' αὐτήν, κερδίζουν μάλιστα, διότι ὁμιλοῦντες δι' αὐτὰ τὰ πράγματα, γνωρίζουν τί λέγουν, — ὅπερ σπανιώτατον. Ἄλλως τε, ἂς τὸ μάθουν ὅλοι, πάντες οἱ μεγάλοι ποιηταὶ ἦσαν καὶ μεγάλοι γραμματικοί, ὅπως καὶ ἂν ἐλέγοντο: Δάντης, Ρονσάρ, Γκαῖτε ἢ Βίκτωρ Οὐγκώ».

Εἰς τὸν γαλλικὸν «Νέον Αἰῶνα», ὁ κ. Jean de Mitty διηγείται μετὰ ἄλλων:

«Τὴν τελευταίαν φορὰν ποῦ εἶδα τὸν Ζὰν Μωρεάς ἦτο ἄρρωστος. Ὁμίλησε διὰ τοὺς πόνοους του, διὰ τὰς ἐργασίας μου, καὶ μοῦ ἔδωσε χρήσιμους συμβουλὰς, ἐμπνεομένας ἀπὸ τὴν σοφίαν του καὶ συγχρόνως ἀπὸ τὴν μεγάλην καλωσύνην τῆς ψυχῆς του.

«— Εἶναι κοῖμα, ἀνέκραξε, νὰ τὸ παρακάμνη κανεῖς μὲ τὴν φιλογικὴν ἀκριβολογίαν. Δὲν πρέπει νὰ διδῇ κανεῖς υπερβολικὴν σημασίαν εἰς τὰ σημαντικὰ πράγματα: διότι τότε δὲν τὰ κάμνει. Καλὸν εἶναι νὰ γνωρίζῃ νὰ τὰ κάμνῃ ἐπάνω-κάτω. Διὰ νὰ γίνῃ κανεῖς μέγας ἀρχιτέκτων, δὲν ὠφελεῖ εἰς τίποτε τὸ νὰ ἔχῃ τὰς λεπτολογίας τοῦ Κελλίν. Μὲ τὰς λεπτολογίας αὐτὰς κάνει μισὴν δωδεκάδα λαβὰς ἐγχειριδίων... Καὶ ἡ ζωὴ φεύγει...»

ΚΑΤΑ τὴν συνεδρίαν τῆς 30ῆς Μαρτίου τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου Ἀθηναίων ὁ δημοτικὸς σύμβουλος κ. Τουφεξῆς ἐπρότεινε ὅπως δοθῇ τὸ ὄνομα τοῦ Ζὰν Μωρεάς εἰς μίαν ἐκ τῶν ὁδῶν τῆς πρωτεύουσας. Ἡ πρότασις ἐγένετο ὁμοφώνως δεκτὴ παρὰ τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου. Ὁ Δήμαρχος κ. Μεροῦρης ἐξέφρασε τὴν γνώμην ὅπως δοθῇ τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ εἰς τινὰ τῶν παρὰ τὸν Ἰλισσὸν ὁδῶν. Συμφωνῶς πρὸς τὴν γνώμην ταύτην τοῦ κ. Δημάρχου τὰ «Παναθῆναια» ὑποβάλλουν εὐσεβῶς τὴν γνώμην ὅπως μετονομασθῇ οὕτω ἡ ὁδὸς Ρηγίλλης.

ΜΙΑ ἐπιτροπὴ εἰς τὸ Παρίσι, ἐνεργεῖ πρὸς ἔγερσιν μνημείου εἰς τὸν Μωρεάς, μέσα εἰς τὸν κήπον τοῦ Λουξεμβούργου.

ΜΟΥΣΙΚΗ

Ῥωδεῖον Ἀθηνῶν. — Ἡ τάξις τῶν πνευστῶν καὶ τῆς ἑνοργανώσεως διὰ **Banda**.

ΜΙΑ πρωὶνὴ συναυλία τοῦ Ῥωδεῖου Ἀθηνῶν μᾶς ἐπαρουσίασε χωρὶς κανένα θόρυβον κατὰ τὸ ὁποῖον ἐνεῖχε πολὺ τὸ ἐνδιαφέρον: Τὴν τάξιν τῆς ἑνοργανώσεως διὰ **Banda** (στρατιωτικὴν μουσικὴν). Ἡ εἰλικρί-

Ὁ Μωρεάς, μαζί μὲ τὸν Σουλβαῖν ὡς Ἀγαμέμνονα. Γελοιογραφία ὑπὸ Α. Ρουβέρ.

νεια τοῦ γράφοντος τὰς γραμμὰς ταύτας ἐπιβάλλει νὰ εἴπῃ ὅτι ἐγένετο τόση κατάχρησις ἐπιδειξεως εἰς μεμονωμένα ὄργανα, πιάνο, βιολί, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ κατὰ δεύτερον λόγον καὶ εἰς τὸ ἄσμα, ὥστε καὶ ἡ τάξις τῆς ἑνοργανώσεως ἢ τόσον ἐνδιαφέρουσα καὶ τόσον εὐχάριστος θὰ ἠδύνατο κάλλιστα νὰ ἐπιδειχθῇ καὶ ἐπανειλημμένως μάλιστα πρὸ ἀπαιτητικώτερον κοινὸν μὴς μεγάλης συναυλίας τοῦ Ῥωδεῖου ἢ πρὸ παιδαριώδους κοινῶν μὴς σχολαστικωτάτης πρωίνης. Ἄλλ' ἡ διπλωματικὴ μετροφοροσύνη τοῦ κ. Νάζου θὰ ἔχῃ βεβαίως τὰ δικαιολογητικά τῆς ἐπιχειρήματα. Ὅπως δὴποτε ἀνεξαρτήτως τοῦ εἶδους τῆς συναυλίας, τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι γίνεται μὴς ἐργασία πολὺ εὐσυνειδήτος, τῆς ὁποίας πρωτεργάτης εἶναι ὁ καθηγητὴς τῆς ἑνοργανώσεως εἰς τὸ Ῥδεῖον κ. Σπ. Καίσαρης, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀξία, ἡ μακροχρόνιος πείρα καὶ πρακτικὴ καὶ ἡ διαρκὴς του μελέτη ἀρκεῖ διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὸ κύρος καὶ τὴν αὐθεντίαν περὶ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς Τέχνης, εἰς τὸ ὁποῖον ἐν ἀδυστάτῃ συμφωνίᾳ δέον νὰ συνδυάζονται αἱ τεχνικαὶ γνώσεις, ἡ σκέψις, ἡ αἰσθητικὴ καὶ ἡ φιλοκαλία. Μεμονωμένα δείγματα τῆς διδασκαλίας τοῦ κ. Καίσαρη ἔδωσαν οἱ μαθηταὶ: Α. Πρίφτης, ὁ ὁποῖος ἐξετέλεσε διὰ τῆς σάλπιγγος (*tromba*) μίαν σύνθεσιν τοῦ Hoch, ἐπιδείξας μίαν πολὺν καθαρὰν *improvisation* (κοπιᾶσθε, ὡ μεταφρασταί), προσὸν πρώτης τάξεως διὰ τὸ εἶδος τῶν πνευστῶν, ἀλλὰ καὶ μίαν εὐχέρεαν δακτύλων ἀξιοζήλευτον. Ὁ ἴδιος κατόπιν μετὰ τοῦ κ. Ἀρβανιτάκη (ἐπίσης *tromba*) καὶ τοῦ κ. Σωζοπούλου (*trombone*) ἐξετέλεσεν ἓνα Τρίο τοῦ Μπετόβεν ἀρκετὰ ἐνδιαφέρον, παρ' ὅλην τὴν ἀτέμνονα αὐτοῦ διεξοδικότητα (25 πρῶτα λεπτὰ ὡς θεὲ τῶν Νεοελλήνων!). Ἐν τούτοις ἡ μεγάλη ἀκριβεία εἰς τὴν ἐκτέλεσιν (τόσον τοῦ ὅρθου ὅσον καὶ τοῦ ἐν γενεῇ χρώματος διεσκέδαζεν ὁποσοῦν τὴν μονοτονίαν.

Καὶ ἰδοὺ τέλος ἡ **Banda**. Τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον μέρος τοῦ προγράμματος. Εἰς τὸ πρόγραμμα ἀνεγράφησαν ἑκτελέσεις: ἡ εἰσαγωγὴ τῆς «Λευκῆς Κυρίας» τοῦ Boieldieu, τὸ πασίγνωστο κλασσικὸν μενουέττο τοῦ Μποκερίνη καὶ ἓνα ποταποῦ τοῦ «Σαμψὼν καὶ Δαλιδᾶς» τοῦ Σαίν-Σάβε. Διευθυντὴς τῆς **Banda** ὁ κ. Φιλοκτήτης Οἰκονομίδης, ἓνα νέος μαγνητισμένος ἀπὸ τὰ θέλητρα τῆς Τέχνης, δημιουργήμα τοῦ κ. Καίσαρη, τοῦ ὁποῖου ἡ σοφὴ καθοδηγία ἐφάνη ἐναργέστατα εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν τριῶν ἀνωτέρω τεμαχίων καὶ εἰς τὴν ὡραίαν ἑνοργανώσιν τῆς εἰσαγωγῆς τῆς «Λευκῆς Κυρίας» τὴν ὁποίαν ἐφιλοτέχνησεν ὁ ἴδιος ὁ κ. Οἰκονομίδης. Δὲν ἐπεκτείνοναι εἰς ἀδυστάτην ἀπαιτήσιν οὔτε εἰς περαιτέρω λεπτομερείας ἐπὶ τοῦ πράγματος, καθότι τοῦτο εὐρίσκεται ὁποσοῦν ἐν τῇ διαμορ-

φώσει του και διότι η αρχή είναι το ήμισυ του παντός. Δεδομένου δε ότι η αρχή ήτο πράγματι καλή, δεν έχει ή να ελπίζει τις ότι ή κατ' ιδίαν πείρα, ή μελέτη και πρό πάντων ή εγκυκλοπαιδική και ή καλαισθητική μάλλον μόρφωσις, ή οποία δεν εμφωλεύει, ως γνωστόν, εις τὰ σχολαστικά μαθητικά εδώλια, αλλά ζή εις ελευθερωτέρους όρίζοντας, θά επιφέρη τὸ ἐπιστέγασμα εις τὸ οικοδόμημα, τὸ ὁποῖον ἤδη στερεῶς θεμελιούται.

(Σημ.—Δὲν νομίζω ἀκαιρον νὰ μὴ ἀναφέρω καὶ δύο ἱσχυρισμοὺς ἐκτελέσεις γενομένας κατὰ τὴν πρωϊνὴν ἐκείνην συναυλίαν καὶ ἀκουσθείσας μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν, καθότι ἡ παρένθεσις καὶ ἡ λεπτότης τῶν ἐκτελέσεων ἐκείνων ἦτο ὅσας εἰς τὴν ἀπέραντον Σαχάραν τῶν τραχυτάτων ἡχῶν τῶν σαλπύγων καὶ τῶν τρομπονίων. Ἡ πρώτη ἦτο ἡ τῆς Δος Ε. Δημητράκοπούλου, ἡ ὁποία καὶ πρό ἔτους ἐνεφανίσθη πολλὰ τὰ καλὰ προοιωνίζομένη. Ἐφέτος ἐτραγοῦδισε τὰ ἴσματα «Soupir» τοῦ «Bemberg» καὶ «Mignard» τοῦ Dell' Acqua μὲ τέχνην καὶ χρῶμα τὸ ὁποῖον κυριολεκτικῶς ἐνεθουσίασε (ἰδίᾳ οἱ λαρυγγισμοὶ καὶ αἱ καθαφαὶ καὶ ἱσχυραὶ acute). Ἡ δευτέρα ἐκτελέσεις ἦτο τῆς Δος Α. Παντζοπούλου πρῶτην φορὰν ἐμφανίζομένης μὲ τὸ Νανούρισμα τοῦ Godard, μὲ τὸ «Ἐάν οἱ στίχοι μου εἶχαν πτερά» τοῦ Χάν (ὅχι τοῦ Ἀβδούλ Χαμίτ βεβαίως!) καὶ μὲ κάποιαν δικαιολογημένην συστολὴν ὥς ἐκ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως. Πολὺ εὐηρέστησε ἓνα falsetto τῆς, ἓνα sotto voce τεχνικώτατον).

Virtuosité - Contrabasso

ΔΥΟ λέξεις αἱ ὁποῖαι σπανιώτατα ἔχουν σχέσιν μεταξύ των. Ἡ μία υποβλέπει τὴν ἄλλην μὲ βλέμμα ὀργῆς καὶ ζηλοτυπίας. Ἡ προσέγγισις τῶν θεωρεῖται δυσκατόρθωτος, ἂν μὴ ἀδύνατος. Εἶναι ὅπως δύο ἄγρια θηρία τὰ ὁποῖα διὰ νὰ τὰ συμφιλώσῃ τις μεταξύ των, πρέπει πρῶτον νὰ τὰ δαμάσῃ τελείως. Ἡ virtuosité εἶνε μία κομψὴ κυρία, πολὺ λεπτὴ, ἓνα κόσμημα μᾶλλον τὸ ὁποῖον βεβαίως εἰμπορεῖ νὰ στολίξῃ ἐπίσης ἓνα ἄλλο κομψὸν καὶ λεπτὸν ἀντικείμενον. Τὸ Contrabasso (βαθύχορδον) ἔξ ἄλλου μὲ τὰς κουραστικὰς μεγάλας καὶ ἀκόμψους διαστάσεις του καὶ μὲ τὴν ἀρκοῦσεῖδῃ φωνῇ του, καθίσταται ἀποκρουστικώτατον πρὸς τὴν προσέγγισιν τῆς πρώτης. Ἀλλ' ἡ ἰδιοφυΐα καὶ ἡ ἐπιμέλεια γνωρίζει νὰ δαμάξῃ κάθε δυσχερεῖαν καὶ κάθε ἰδιοτροσίαν. Ὁ νεαρώτατος κοντραμπασίστας κ. Ι. Τζουμάνης, ἰδιοφυΐα ὅχι τυχαία, ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους καρπούς τοῦ Ὁδεῖου Ἀθηνῶν, (διπλωματοῦχος μὲ ἀρίστα καὶ μὲ μετάλλια) ἀντὶ νὰ ἀρκεσθῇ εἰς τὰς στοιχειώδεις καὶ περιορισμένας τεχνικὰς γνώσεις, τὸνναντίον ἐκάθισε καὶ ἐμελέτησε καὶ ἐξηρέυνησε μὲ τὰ ἐρευνητικώτατα καὶ αὐστηρά γυαλιὰ του ὁλόκληρον κόσμον μυστηρίων τῆς τέχνης τοῦ ἀχαρίστου ὀργάνου του. Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν μελετῶν του αὐτῶν εἶνε ὅτι κατώρθωσε νὰ δαμάσῃ καὶ τὴν Virtuosité καὶ τὸ ὄργανόν του καὶ νὰ συνδυάσῃ καὶ τὰ δύο ἐν ἀξιοθαυμάστῳ ἁρμονίᾳ. Ὅσοι τὸν ἤκουσαν κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ δοθεῖσαν πρῶτην συναυλίαν εἰς τὴν περιήρησιν Tarantella τοῦ Μποτεζίνι θὰ ἐξεπλάγησαν ὠρισμένως. Ἐκεῖναι αἱ θέσεις μὲ τὸ «κλειδί τοῦ βιολιού» εἶναι ἀπὸ τὰ πλέον δυσχερῆ σημεῖα τῆς τέχνης. Ἀλλὰ δὲν ἀναφέρω μόνον τὴν ταχυδακτυλογράφιαν. Τὸ αἰσθηματικὸν Simandl ὅπου τὸ δοξάρι τοῦ βαθύχορδου ἐξημετέλισε κάθε δοξάρι βιολιού. Αὐτὰ τα προσόντα, σπάνια καὶ ἐν Εὐρώπῃ ἀκόμη, ἀποτελοῦν διὰ τὸν νεαρόν καλλιτέχνην μέγαν ἔπαινον καὶ προοιωνίζονται ἔτι μεγαλειτέρους θριάμβους καὶ εἰς εὐρυτέραν κλίμακα. Ἡ ἰδιοφυΐα καὶ ἡ μελέτη τὸ ἐγγυῶνται.

Ἡ τελευταία τοῦ Ὁδεῖου

ΗΡΧΙΣΕ μὲ ἓνα ἐκτὸς τοῦ προγράμματος solo τοῦ κ. Μαρσίε «Μεντάμ ἔ Μεσιέ», διὰ τοῦ ὁποίου οὗτος

ἐξήτει τὴν συγγνώμην τοῦ κοινῶ διὰ κάποιαν ἀταξί λοκομοτρῆς τὴν ὁποίαν ἔπαθε τὸ πρόγραμμα.

Ἡ κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν συμπέσασα κηδεία τοῦ φρονεθέντος Γιωτοπούλου ἠμποδίσεν τοὺς στρατιωτικοὺς μουσικοὺς νὰ φθάσουν εἰς τὸ Ὁδεῖον τὴν ὠρισμένην ὥραν. Ἐνεκα τούτου ἡ ἐπὶ μίαν ὥραν καθυστέρησις τῆς ἐνάρξεως καὶ τὸ λογύδιον τοῦ κ. Μαρσίε, ὁ ὁποῖος ἠναγκάσθη, ἔνεκα τῆς βραδυτάτης προσελεύσεως τῶν σαλπύγων, νὰ μεταθέσῃ εἰς ἄλλην θέσιν τὴν ἀρχικὴν Συμφωνίαν τοῦ Σγκαμπάτη. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἐκτέλεσις ἤρχισε διὰ τῆς «Φούγκας» τοῦ Μπάχ, μιάς συνθέσεως μετρημένης μὲ τὸν διαβήτην, εἰς τὴν ὁποίαν κυριαρχοῦν μαθηματικοὶ ὑπολογισμοὶ μᾶλλον παρά ἐμπνευσις.

Τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον μέρος τοῦ προγράμματος ἦτο ἡ Συμφωνία (Re magg.) τοῦ Ἰταλοῦ Σγκαμπάτη. Ἡ ἀνάλυσις τοῦ δυσχεροτάτου τούτου ἔργου ἀπαιτεῖ ἔκτασιν, τὴν ὁποίαν δυστυχῶς οὔτε ὁ χρόνος οὔτε καὶ ὁ χρόνος ἐπιτρέπουν. Ἀρκοῦμαι μόνον εἰς τὸ νὰ ἐξάρω τὰς φιλοτίμους καὶ εὐγενεῖς προσπάθειάς τῶν καλῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν τοῦ Ὁδεῖου μας εἰς τὸ νὰ ἀποδώσουν ὅσον τὸ δυνατόν ἀκριβέστερον τὴν ἐκτέλεσιν τῆς συνθέσεως αὐτῆς. Πράγμα πολὺ παρακεκινδυνευμένον.

Ἡ δις Γεννάδῃ ἀκολούθως ἐμελώδησε τὴν ἄριαν τοῦ Λόεγκριν (Rêve d'Elsa) μὲ χρῶμα τὸ ὁποῖον βεβαίως ἐδανείσθη ἀπὸ τὴν ψυχολογίαν τῆς βαγενρείου φράσεως, ἐπίσης καὶ τὴν φιλοπαίγιμον Σερενάταν τοῦ Ρ. Στράους, εἰς τὰς acute τῆς ὁποίας συνδύασεν εὐστόχως τὴν δύναμιν μὲ τὴν λεπτότητα.

Ἐπηκολούθησε κατόπιν ἡ ρεμβώδης καὶ θαδεῖα Εἰσαγωγή τῆς Γ' πράξεως τοῦ «Τριστάν» τοῦ Βάγνερ καὶ ἡ εἰσαγωγή τοῦ «Πυράμου καὶ Θίσβης» τοῦ Τρεμιζώ. Περατὼν τὰς ὀλίγας αὐτὰς γραμμὰς εὐχομαι εἰς τὸ Ὁδεῖον προόδους καὶ λαμπρὰν ὥς πάντοτε σταδιοδρομίαν.

Θ. Ι. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΗΣ

ΟΛΙΓΟΣΤΙΧΑ

Στεφανωμένος μὲ λουλούδια ὁ *Περικλῆς Γιαννόπουλος* ἐρρίχτηκε ἐπὶ κύματα τῆς Σαλαμίνας, κ' ἐπνίγηκε. Μπροστά σὲ μιὰ τόσο ἡρωϊκὰ τραγικὴ ζωὴ κ' ἔσαν τέτοιοι ἰδανικοὶ θάνατοι, μονάχα ἡ σιγὴ ταιριάζει. Ἡ σιγὴ καὶ τὰ δάκρυα.

Ἀγγέλλεται ὁ θάνατος τοῦ διασήμου Ἀμερικανοῦ μυθογράφου Μάρκ Τουαῖν καὶ τοῦ ἐπιφανοῦς Νορβηγοῦ συγγραφέως Μπγέρσων.

Ἡ ἐτησία ἐκθεσις τῆς Καλλιτεχνικῆς Ἑταιρείας ἠνοίξεν εἰς τὰς αἰθούσας τοῦ Ζαπτείου. Χωριστὴν ἐκθεσιν τῶν ἔργων του ἔχει ὁ γλύπτης κ. Θ. Θωμόπουλος.

Πολιτικά νέα: Ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἀλβανῶν, ἐνῶ ἐφάνη εἰς τὴν ἀρχὴν ὅτι κατεπνίγη, ἀπεδείχθη κατόπιν ὅτι ἔχει ἐπιφύσεις διὰ τὴν Τουρκίαν διαστάσεις, καὶ ἐξακολουθεῖ ὁ ἀγών.—Ἡ Β. Οἰκογένεια τῆς Ἑλλάδος φιλοξενεῖ εἰς Κέρκυραν τὴν Βασιλίσσαν Ἀλεξάνδραν τῆς Ἀγγλίας.

Ἀξιωματικοὺς διαλέξεις ἔκαμαν αὐτὰς τὰς ἡμέρας: εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Ἀρχαιολογικῆς ὁ κ. Α. Φιλαδέλφους διὰ τὰς ἀνισκαφὰς τῆς Ἐρμιόνης, ὁ κ. Μ. Γούδης διὰ τὸν βυζαντινὸν λιμένα τοῦ Βουκολέοντος εἰς τὸν «Παργασόν», ὁ κ. Ἰππ. Καραβίας διὰ τοὺς παλαιούς Ἑλληνας ζωγράφους εἰς τὴν Εὐρώπην, ὁ κ. Σ. Παπαγεώργιος περὶ Δανίας καὶ Δανῶν, κλ.—Ἀξιωματικόν ἐπίσης ἦτο ἡ φιλανθρωπικὴ παράστασις τῆς «Σωτηρίας» μὲ τὸν διάσημον πλέον «Κον Ἐπιθεωρητὴν», τὴν κωμωδίαν τῶν 7 συγγραφέων.